

**Міжнародні юридичні науково-практичні конференції
«АКТУАЛЬНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ»**

LEGAL ACTIVITY

**«ПРАВО І ДЕРЖАВА В ПЕРІОД КРИЗ:
РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ»**

**Збірник матеріалів Міжнародної юридичної
науково-практичної конференції**

Тези наукових доповідей

(29 квітня 2020 року)

www.LegalActivity.com.ua

**Україна
Київ–2020**

УДК 340.11
ББК 67.9(4Укр)
П68

П68 Право і держава в період криз: ризики та можливості: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 29 квітня 2020 року. Тези наукових доповідей. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 103 с.

ISBN 978-617-7814-46-6

У збірник увійшли тези наукових доповідей з актуальних проблем юриспруденції, які оприлюднені 29 квітня 2020 року на Інтернет-сторінках сайту www.LegalActivity.com.ua, де додатково можна ознайомитися з відгуками, коментарями та науковими дискусіями учасників конференції, відвідувачів та гостей сайту. Також усі опубліковані матеріали конференції внесені до наукометричної бази Science Index (ліцензійний договір №543-09/2013).

Збірник буде корисним і цікавим для наукових, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів та наукових установ, докторантів, аспірантів, здобувачів наукового ступеня, студентів юридичного спрямування, юристів, адвокатів, правозахисників, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, інших осіб.

У збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика авторських текстів, які були запропоновані учасниками конференції.

Організаційний комітет Міжнародної юридичної науково-практичної Інтернет-конференції не завжди поділяє думки учасників конференції.

Повну відповідальність за зміст тез доповідей, достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів та наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ББК 67.9(4Укр)

ISBN 978-617-7814-46-6

Усі права захищені. За будь-якого використання матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим.

© Колектив авторів, 2020

© МЮНПК «Актуальна юриспруденція», 2020

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових учень. Філософія права.

Бедрій Мар'ян Миронович (м. Львів)

Звичай у публічному праві республіки Польща: окремі аспекти сучасного стану6

Івах Марія Олегівна (м. Тернопіль)

Концепція солідаризму та її значення для сучасності11

Новіков Микола Михайлович,

Новікова Марія Миколаївна (м. Херсон)

Щодо ролі громадянського суспільства у протидії пандемії COVID–201914

Паламар Сніжана Богданівна (м. Тернопіль)

Проблеми і перспективи розвитку громадянського суспільства в сучасній Україні16

Підгородецька Юлія Володимирівна (м. Тернопіль)

Напрямки забезпечення ефективності правового регулювання19

Ціцюра Ольга Іванівна (м. Тернопіль)

Взаємозв'язок держави і права22

СЕКЦІЯ 2.

**Конституційне право. Адміністративне право і процес.
Фінансове право. Інформаційне право.
Міжнародне публічне право**

Зеленіна Марина Володимирівна,

Наливайко Лариса Романівна (м. Дніпро)

Електронний референдум як елемент прямої електронної демократії в Україні26

Іліка Марина Іванівна (м. Львів)

Тлумачення та застосування принципу «особистої вини» як загального принципу права в практиці міжнародного військового права29

<i>Кравчук Валентина Миколаївна (м. Тернопіль)</i>	
Місія неурядових організацій у країнах Європейського Союзу	33
<i>Мельничук Мар'яна Василівна (м. Тернопіль)</i>	
Гендерна дискримінація: сучасний стан та перспективи	37
<i>Омелько Іван Іванович (м. Харків)</i>	
Невикористання організаційних форм діяльності як підстава відкликання депутатів місцевих рад	40
<i>Осіпова Олена Олександрівна (м. Суми)</i>	
Досудове врегулювання спорів з надання адміністративних послуг	43
<i>Сич Максим Анатолійович (м. Харків)</i>	
Гарантії депутатської діяльності: історико-компаративний аспект	47
<i>Хостюк Інга Василівна (м. Львів)</i>	
Міжнародно-правові аспекти розгляду питань щодо російсько- українського конфлікту в Раді Безпеки ООН в контексті міжнародно-правового статусу постійних членів Ради	50

СЕКЦІЯ 3.

Цивільне право і цивільний процес. Господарське право. Сімейне право. Трудове право. Право соціального забезпечення. Міжнародне приватне право

<i>Ахмач Ганна Михайлівна (м. Харків)</i>	
Оптимізація процедури перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами	54
<i>Гуменюк Катерина Миколаївна (м. Хмельницький)</i>	
Правова природа і цивільно-правові аспекти договору комерційної концесії	57
<i>Москалюк Надія Богданівна, Різник Галина Андріївна (м. Тернопіль)</i>	
Особливості спадкування майнових авторських прав	60
<i>Нецька Любов Степанівна (м. Київ)</i>	
Проблеми впровадження нового Закону України «Про оренду державного та комунального майна»	65

СЕКЦІЯ 4.

Кримінальне право і кримінальний процес.

Кримінологія та криміналістика.

Кримінально-виконавче право. Судова експертиза

Borovyk Andrii (Rivne City)

About Application to Convicts of Restraint Measures in the General Declaration of the Rights of Human68

Горпинюк Оксана Петрівна (м. Львів)

Стандарти Європейського суду з прав людини щодо дотримання права на свободу та особисту недоторканність в КПК України72

Крижановський Олексій Миколайович (м. Дніпро)

Проблеми кримінально-правового захисту підприємництва77

Молчанов Ростислав Юрійович (м. Дніпро)

Детермінація злочинів маргіналів80

Орлеан Андрій Михайлович,

Волошина Юлія Вячеславівна (м. Дніпро)

Кримінально-правовий захист особи82

Шалгунова Світлана Аполлінаріївна (м. Дніпро)

Відмінність хуліганства від умисного знищення та пошкодження шляхів сполучення84

СЕКЦІЯ 5.

Судоустрій. Прокуратура та адвокатура. Правоохоронні органи і правозахисні інституції

Осташ Марта Андріївна (м. Тернопіль)

Адвокатська таємниця: теоретико-правові аспекти87

Свиш Анастасія Віталіївна (м. Тернопіль)

Приватна детективна діяльність: сучасний стан та перспективи91

Склярук Катерина Іванівна (м. Тернопіль)

Рекламування професійної діяльності адвоката: вимоги та обмеження95

Цибульська Юлія Віталіївна (м. Тернопіль)

Вплив громадськості на судову владу98

СЕКЦІЯ 1.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА.

ЗВИЧАЙ У ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО СТАНУ

БЕДРІЙ Мар'ян Миронович,
*к.ю.н., доцент кафедри основ права
України Львівського національного
університету ім. І. Франка*

Науковий аналіз звичаєвих норм, що діють у польському публічному праві, викликає значний інтерес у сьогоденні. Він передбачає вивчення у тому числі реакції держави на звичаєве регулювання суспільних відносин публічного характеру і меж її втручання у цей процес. Звісно, позиції звичаєвого права у згаданій сфері не можуть мати домінуючого значення в умовах Центрально-Східної Європи, однак певні завдання цього регулятора все ж таки присутні та відповідно реалізуються. Прояви наведених тенденцій спостерігаються у різних публічно-правових галузях Республіки Польща – праві конституційному, адміністративному, фінансовому, кримінальному тощо. Традиційно важлива роль належить звичаю в міжнародному публічному праві, однак це питання перебуває поза межами предмету дослідження даної публікації.

Розділ III Конституції Республіки Польща під назвою «Джерела права» не включив звичай у вичерпний каталог чинних джерел польського права [1, s. 17-18], поставивши у такий спосіб під сумнів юридичне значення звичаю у цій державі. Попри наведену обставину, правові звичаї у Польщі не тільки діють *de facto*, але й були санкціоновані окремими законами. Крім того, чимало дослідників припускають, що ст. 87 Конституції стосується тільки польського законодавства, а не всього права, що існує в цій державі [2, s. 26].

Конституційному праву європейських держав загалом притаманні відповідні звичаї, юридична дія яких часто визнається у доктрині та проявляється в практиці правозастосування. Конституційне право Республіки Польща не є винятком із цієї тенденції навіть попри вказівки ст. 87 чинної Конституції.

А. Прейснер звертає увагу на те, що наприкінці ХХ ст. значення звичаю не тільки не зменшувалося, але й зростало в конституційному праві Польщі. Найбільш яскравим прикладом польського конституційного звичаю є *дисконтинуація діяльності парламенту*, яка полягає в тому, що після обрання нового складу парламенту попередня каденція закриває всі свої провадження (за винятком деяких) і не передає їх новому складу Сейму. Відповідна практика не передбачена ні Конституцією, ні іншими актами законодавства, але є достатньо усталеною і тривалою. На думку згаданого автора, компетентним органом, який може визначати наявність або відсутність конституційного звичаю є Конституційний Суд Республіки Польща. Правознавець стверджує, що наповнення конституційного права значною кількістю звичаїв з одного боку здатне ослабити юридичне значення самої Конституції, а з іншого – зробити конституційні норми більш гнучкими та динамічніше реагувати на зміну суспільних умов [3, s. 194-195].

Практиці Конституційного Суду Республіки Польща відомі не тільки посилення на звичай загалом, але і вказівки безпосередньо на конституційний звичай. Так, у рішенні від 24 березня 2004 р. Конституційний Суд постановив, що «поняття поправки варто визначати шляхом системного та функціонального тлумачення самої Конституції (з урахуванням усталених звичаїв і парламентської практики)» [4, s. 176-177].

Як і у багатьох інших державах світу, в *адміністративному праві* Республіки Польща простір для застосування звичаєвих норм мінімізується існуванням масштабної бази підзаконних нормативно-правових актів, утвореної внаслідок адміністративної правотворчості [5, с. 73-74]. Попри цю обставину, дослідники визнають значення звичаю для регулювання публічно-управлінських відносин у Республіці Польща. Разом із тим слід наголосити на тому, що аж ніяк не всі звичаї, утворені практикою публічного управління, є правовими, а лише ті, що регулюють саме найбільш важливі (правові) суспільні відносини. Крім того, не можуть претендувати на статус джерела права суспільно шкідливі управлінські звичаї, пов'язані корупцією, надмірною бюрократією, службовою недбалістю, дискримінацією певних груп населення та ін. [6, s. 159].

У європейській науці адміністративного права загалом і польській доктрині зокрема звичаєві норми поділяються на звичаї адміністрованих і звичаї адмініструючих суб'єктів, а також на внутрішні (діють всередині організації, наділеної владними повноваженнями) та зовнішні (формується у відносинах між кількома організаціями чи суб'єктами). Адміністративно-правовий звичай також тісно пов'язаний із доктриною обґрунтованих очікувань, оскільки в разі подібних управлінських дій в аналогічних фактичних обставинах, особа має обґрунтовані підстави очікувати, що стосовно неї буде прийняте таке ж рішення.

Відтак, звичай може виступати коректором меж адміністративного розсуду владного суб'єкта, а також засобом тлумачення оціночних понять [7, s. 188-189].

Для *фінансового права* Республіки Польща звичаєві норми, як правило, становлять виняткове явище. Принцип правової визначеності звів до мінімуму їхню роль у класичних блоках фінансового права – бюджетному, податковому та митному. Натомість еволюція предмету цієї галузі права впродовж останніх десятиліть все ж таки зумовила присутність звичаєвих правил поведінки в системі правового регулювання. Йдеться зокрема про відносно нову підсистему фінансового права – правове регулювання фінансового ринку. Для регулювання згаданого ринку вкрай важливими є інструменти *soft law* (м'якого права). Серед них особливо вирізняються так зв. *Кодекси добрих практик* – письмові зібрання усталених і рекомендованих моделей поведінки в певній сфері діяльності, укладені авторитетними організаціями. Незважаючи на те, що ці документи носять насамперед рекомендаційний характер, *de facto* вони істотно впливають на відносини учасників фінансового ринку в Республіці Польща [8].

Згідно з п. 2 ч. 2 ст. 39 закону «Про оборот фінансових інструментів» маніпуляцією такими інструментами серед іншого вважається надання доручень чи укладення трансакцій, які спричиняють неприродне або штучне формування ціни одного чи кількох фінансових інструментів за винятком випадків, коли підстави для таких дій були правомірними, а надані доручення або укладені трансакції не порушили *прийнятих ринкових практик* на даному регульованому ринку [9].

Відповідно до ч. 1 ст. 44 вказаного закону прийнятою ринковою практикою є поведінка, якої обґрунтовано можна очікувати на одному чи кількох фінансових ринках, і яка була підтверджена ухвалою Комісії фінансового нагляду. Ця комісія перевіряє та підтверджує прийняті ринкові практики на підставі критеріїв, визначених законодавством. Також ч. 4 ст. 45 згаданого закону передбачає те, що нова чи така, що перебуває в ході формування, ринкова практика може застосовуватися навіть тоді, коли вона не підтверджена ухвалою Комісії фінансового нагляду [10, s. 226]. Прийняті ринкові практики, передбачені польським законом про оборот фінансових інструментів, є близькими за значенням зі звичаєвими нормами.

У *кримінальному праві* Республіки Польща й інших держав Континентальної Європи правовий звичай має вкрай обмежене застосування. Така ситуація зумовлена домінуванням з XIX ст. концепції визначеності законодавства про кримінальну відповідальність (*nullum crimen sine lege* та ін.). Однак повне заперечення присутності звичаю в польському кримінальному праві теж було б помилкою [11, s. 130]. Зокрема польські правознавці звертають увагу на те, що кримінально-правовий інститут помилування врегульовано надто загально на

законодавчому рівні, а тому він містить чимало звичаєвих норм [4, s. 178-179].

До звичаю інколи звертається сторона захисту, щоб пояснити відсутність складу злочину або некараність діяння підсудного. Наприклад, у Польщі існує звичай обливного понеділку (відомий як *шмітус-динтус*). Він полягає у тому, що в понеділок після свята Воскресіння Господнього (у Польщі його називають також «Велика ніч»), хлопці обливають молодих дівчат холодною водою. Такі вчинки не вважаються протиправними, хоча в інші дні року аналогічні дії могли би бути кваліфіковані як посягання на особисту недоторканість особи, що потягнуло б за собою юридичну відповідальність згідно з польським законодавством [11, s. 130].

За переконанням М. Іваньського, у польському суспільстві звичай давання дрібних подарунків працівникам медичної служби та вчителям трансформувався у звичаєве право, норми якого дозволяють давати та приймати за визначених обставин такі речі. При цьому вказані дії не вважаються протиправними та не мають наслідком притягнення до кримінальної відповідальності. Для виключення юридичної відповідальності за подарунок працівнику медичної служби чи вчителю в польській доктрині кримінального права виокремлюють такі критерії: критерій часу (подарунок надається лише після виконання відповідних дій працівника медичної служби та вчителя, а не до того чи під час); критерій відсутності обіцянки, вимоги чи примусу; критерій легальності (подарунок не може надаватися взамін за дії, що суперечать законодавству); критерій предмету (подарунок повинен полягати в скромному почастунку чи врученні недорогої речі, але в жодному випадку не у грошовій винагороді); критерій вартості (вартість подарунку не повинна перевищувати 100 злотих за винятком випадків, коли дії лікаря врятували життя пацієнта); критерій мети (подарунок повинен бути вручений лише із вдячності, а не задля інших цілей) [12, s. 220-222].

Таким чином, варто відзначити, що звичай є важливим регулятором публічних правовідносин у Республіці Польща, функціонує у відповідних галузях права (конституційному, адміністративному, фінансовому, кримінальному) і застосовується компетентними суб'єктами. Його значення є порівняно меншим, ніж у приватних галузях польського права, проте звичаї доповнюють публічно-правову сферу регулювання, забезпечують її еластичність, створюють умови для стабільності та розвитку правової системи.

Список використаних джерел:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Kraków, 2015. 48 s.
2. Polański P. Zwyczaj w okresie rewolucji technologicznych. *Państwo i Prawo*. 2007. Nr. 12. S. 24—38.
3. Preisner A. Zwyczaj i prawo zwyczajowe. *Charakter i struktura norm*

Konstytucji / red. nauk. J. Trzcіński. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1997. S. 185—195.

4. Kowalski G.M. Zwyczaj i prawo zwyczajowe w doktrynie prawa i praktyce sądów miejskich karnych w Polsce (XVI—XVIII w.). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013. 202 s.

5. Бедрий М.М., Сирко М.В. Теоретичні основи адміністративного права / відп. ред. В.П. Кіселичник. Львів: Сполом, 2018. 120 с.

6. Zimmerman J. Prawo administracyjne. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016. 567 s.

7. Mazur A. Doktryna uzasadnionych oczekiwań a zwyczaj w prawie administracyjnym. *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*. 2017. 8. S. 183—190.

8. Chłopecki A. Zakres, sposób i skutki stosowania «miękkiego prawa» jako alternatywy dla regulacji ustawowych – na przykładzie rynku finansowego. *Wiadomości Ubezpieczeniowe. Numer specjalny*. 2013. 3. S. 33—40.

9. O obrocie instrumentami finansowymi: ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. URL: prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20051831538/U/D20051538Lj.pdf.

10. Lic J. Zwyczaje i prawo zwyczajowe. *System prawa handlowego* / pod. red. Stanisława Włodyki. T. 1. Prawo handlowe – część ogólna. Warszawa: Wydawnictwo CH Beck, 2009. S. 146—273.

11. Karabowicz A. Custom and Statute: A Brief History of Their Coexistence in Poland. *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*. 2014. 7 (1). S. 111—131.

12. Iwański M. Zwyczaj jako «okoliczność wyłączająca bezprawność» wręczania lub przyjmowania prezentów przez pracowników służby zdrowia i nauczycieli. *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*. 2009. Rok XIII. Zeszyt 1. S. 193—224.

КОНЦЕПЦІЯ СОЛІДАРИЗМУ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

ІВАХ Марія Олегівна,

студентка юридичного факультету

Тернопільського національного

економічного університету

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття в європейській політико-правовій думці сформувалась якісно нова концепція розуміння права, яка згодом отримала назву «теорія солідаризму». Основу даної концепції складають погляди Огюста Конта, який вважав суспільство єдиним цілим, особливою соціальною спільнотою, єдність якої забезпечується певними важелями впливу. Погляди О. Конта продовжував та розвивав французький соціолог Еміль Дюркгейм у своїй книзі «Про поділ суспільної праці». З назви стає зрозуміло, що в праці фігурує питання поділу праці, яке є силою, що створює єдине ціле в суспільстві, а центральним питанням постає соціальна солідарність. Власне, така солідарність існує, на думку Е. Дюркгейма, наступним чином: є два історичних етапи розвитку людства, за якими повинен відбуватись розподіл праці – механічна солідарність (яка зображена як рання і не до кінця розвинена) і органічна (пізня і відповідно, розвинена) [1]. На думку автора, саме через потребу організації суспільної праці, забезпечення взаємодії між суб'єктами і розвивається система принципів взаємодії, співпраці, згоди.

Відтоді було написано багато праць зі спробами обґрунтування даної теорії, проте потрібно віддати належне Леону Дюгі, автору праці «Держава, об'єктивне право і позитивний закон». Автор вважав, що нерівність громадян є основою держави, і загалом – нерівність людей є основою суспільства. Така нерівність приводить до поділу на класи, кожен з яких виконує в суспільстві соціально необхідну роль. Саме зважаючи на це, автор книги пояснював, що класи взаємозалежні один від одного, що і є «солідарністю». Він вважав, що проповідувати боротьбу цих класів є злочином. Л. Дюгі зробив висновок, що солідарність – це закон існування та функціонування суспільства. Вчений не лише був прихильником теорії, крім цього він абсолютно не визнавав і часто критикував ідеї рівності і природного права. За його філософією, саме поділ суспільства на взаємозалежні класи є силою, що забезпечує правильне існування людства. Варто зазначити, що результатом теорії солідаризму він бачив той факт, що держава, якою вона є зараз, перестане існувати, натомість її місце починає займати новий лад, «більш гнучкий, більш гуманний, більш захищаючий індивіда», з новою системою прав колективів і прав індивідів [2, с. 7].

Варто зазначити, що ідеї солідаризму та суспільної солідарності набули розвитку і в Україні. Деякі науковці стверджують, що подібні ідеї солідаризму в своїх працях висвітлювали такі митці, як Т. Шевченко та Г. Сковорода [3]. Т. Шевченко намагався показати та нагадати суспільству про соціальну гармонію, а світле майбутнє, за його словами, могло настати за умови існування загальної солідарності: «Обніміте брати мої, найменшого брата, нехай мати усміхнеться, заплакана мати». Якщо брати до уваги праці Великого Кобзаря в загальному, то практично в кожній він закликає українців бути рівними і йти разом до загального блага. Як зазначав І. Кант, всі класи є взаємозалежними, так і Т. Шевченко закликав народ об'єднатися, бо в майбутньому це створить єдине ціле суспільство. Після озвучення таких ідей, його вважають основоположником саме українського солідаризму. Згодом, багато митців у своїх творах розвивали концепції соціальної гармонії, взаємодопомоги та життя без боротьби класів.

Є й інші аспекти та українські діячі, які досліджували це питання. Наприклад, видатний український історик, громадський та політичний діяч М. Грушевський взагалі відмовився від розгляду історії української нації як історії про класову боротьбу, натомість пояснював її як історію української державницької ідеї солідаризму [4, с. 106]. Пригадавши М. Грушевського, потрібно також згадати В. Винниченка. Його позиція концепції солідаризму полягала дещо в іншому, ніж поділ суспільства на класи. Він вважав, що державність – це чи не єдиний засіб збереження і розвитку кожної нації. Державність в розумінні В. Винниченка складають інститути економіки, політики, культури, що діють на території, населеній національним колективом, які зв'язують його в компактну цілісність, забезпечують його розвиток у сучасному і майбутньому [5, с. 91].

Та якщо зважати на новітню історію, то ситуація дещо змінилась. Початок новітньої теорії солідаризму в Україні починається з книги під назвою «Солідарність і солідаризм», яка була написана ще у 1950 році як дисертація французького вченого, вихідця з України – Володимира-Юрія Даниліва, проте у 2000 році автор узагальнив всі існуючі теорії солідаризму, а також проаналізував всі основні постулати цього вчення, що й зібрав в єдину книгу, яка на сьогоднішній день вважається чи не єдиним комплексним дослідженням теорії солідаризму [6]. Ситуація змінилась тим, що тепер, крім митців та вчених, концепцію почали активно використовувати різні політичні сили – починаючи з 90-х років минулого століття, ідеї солідаризму згадувались на різноманітних з'їздах партій та передвиборчих агітаціях. В даному випадку, політичні сили поділились на дві групи: одні політики з трибун заявляють про «загрозу солідаризму», але дані заяви не були достатньо обґрунтовані. У свою чергу, прихильники теорії навпаки заявляють про те, що «Людина – істота колективна, отже, солідарність – це органічна властивість людських істот, що живуть у тій чи іншій соціальній групі. Навпаки, індивід, який не приймає корпоративних правил, «випадає» із

соціуму – це виглядає скоріше як аномалія» [2].

Отже, ідеї сучасного українського солідаризму базуються як на працях європейських науковців, так і на творах вітчизняних мислителів. Серед європейських слід виділити О. Конта, Е. Дюркгейма та Л. Дюгі, які внесли значний вклад у розвиток даної концепції, а з вітчизняних митців та вчених це, в першу чергу, Т. Шевченко, Г. Сковорода, М. Грушевський, В. Винниченко, Ю. Липа та ін. Варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства, ідеї солідаризму набувають політико-правового характеру. У документах сучасних політичних, суспільно-політичних, суспільно-громадських, профспілкових рухів, об'єднань і партій піднімається питання нагальності пошуку нових форм інтеграції людства, досягнення партнерства, співробітництва, співучасті, діалогу, стійкого соціального миру, цивілізованого співжиття країн і народів. Тим не менше, сьогодні важливо не лише використання даної концепції політичними силами, а й її реалізація. Це стосується як побудови соціальної гармонії в межах України, так і питання євроінтеграції. Для цього потрібно просувати політичний діалог та реформи, посилити національні інституції та органи, які можуть сприяти реалізації політики, підтримувати заходи, спрямовані на зменшення бідності, діяльність, спрямована на підтримку соціального розвитку, гендерної рівності, працевлаштування та соціальної захищеності, підтримувати транскордонне співробітництво в сфері економіки, соціального захисту та охорони навколишнього середовища, розвиток освіти, захист прав людини, а також підтримувати міжкультурний діалог [6, с. 107]. Саме тому, вважаємо, що ідеї солідаризму і надалі залишаються актуальними та витребуваними. Солідарність як орієнтир та визначений вектор розвитку може стати основою ефективної взаємодії сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Поділ суспільної праці. URL: https://stud.com.ua/56395/sotsiologiya/podil_suspilnoyi_pratsi (дата звернення: 14.04.2020).
2. Ніколаєнко Н. Теорія правового солідаризму: історичні аспекти та зв'язок з сучасністю. *Юридична Україна*. 2011. №8. С. 7.
3. Плешко М. Ідея солідаризму в контексті державотворення України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2009. URL: <http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/Visnyk-13/Plyeshko.pdf> (дата звернення: 15.04.2020).
4. Шевченко О.С. Концепція солідаризму: історія, теорія та практика впровадження в Україні: дис. канд. іст. наук : 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 263 с.
5. Ведерніков Ю.А., Чурпіта В.В., Колодій А.М. та ін. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. Київ: Національна академія внутрішніх справ,

2001. 140 с.

б. Прокопенко Л.Л., Рудік О.М., Шумляєва І.Д. Розвиток регіонального співробітництва України в контексті європейської інтеграції: монографія. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2008. 132 с.

Науковий керівник: Подковенко Т.О., к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету.

ЩОДО РОЛІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОТИДІ ПАНДЕМІЇ COVID–2019

НОВІКОВ Микола Михайлович,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
професійних та спеціальних дисциплін
Херсонського факультету ОДУВС*

НОВІКОВА Марія Миколаївна,

*к.ю.н., доцент, викладач кафедри
професійних та спеціальних дисциплін
Херсонського факультету ОДУВС*

Збереження людського життя виступає на сьогоднішній день провідним завданням української держави у зв'язку із пандемією, яка кожного дня позбавляє життя тисячі осіб. Зазначена загроза вимагає від органів публічної влади згуртованого та зваженого плану протидій, який поєднує у собі належне нормативно-правове забезпечення, чітку роботу закладів охорони здоров'я, соціальну підтримку та карантинні заходи.

Важливу роль у системі заходів протидії COVID-19 займає система карантинних заходів, запроваджених на всій території України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 р. № 211. При цьому єдиними заходами, які не були запроваджені на території України (у порівнянні з іншими країнами) є комендантська година та зупинка роботи більшості підприємств, як це було зроблено, наприклад, у Італії, Іспанії, Ізраїлі, Чехії [1]. Однак, не дивлячись на це, пандемія коронавірусу в Україні не зменшується, а монотонно захоплює

кожного дня в середньому 400-500 осіб [2]. Виникає запитання, чому, незважаючи на карантинні заходи та намагання уряду побороти пандемію, вона неухильно набирає обертів? Як не прикро, все залежить від ставлення осіб, які проживають на території України до тих заходів, які здійснюються державою, від їх правосвідомості та правової культури, самоусвідомлення своєї ролі по відношенню до безпеки оточуючих осіб. Нажаль, часто можна спостерігати порушення режиму носіння захисних масок, особливо з боку неповнолітніх осіб, їх переміщення без супроводу дорослих, у тому числі у вечірній час, порушення карантинних обмежень водіями громадського транспорту тощо. Така поведінка у стилі «нашої ментальності» призводить до небезпеки зараження оточуючих і не завжди може бути попереджена працівниками поліції через нехватку патрулів, зухвале ставлення до діяльності працівників поліції щодо забезпечення ними умов карантину тощо.

Оцінюючи ситуацію з наукової точки зору, вважаємо, що будь-які дії держави (окрім відверто репресивних) будуть марними, якщо не будуть підтримані представниками громадянського суспільства. Наша позиція пояснюється тим, що саме громадянське суспільство виступає провідним елементом у забезпеченні належного правового виховання, формування громадянської свідомості та громадянської культури. Вважаємо, що сама сутність громадянського суспільства, що не несе державно-політичного характеру, акумулює в собі систему моральних, релігійних, національних цінностей, які роблять діяльність асоціацій та організацій громадян ближчими до кожної окремої особи як елемента цього суспільства. Відповідно, діяльність громадських організацій та об'єднань сьогодні повинна бути спрямованою на підвищення рівня усвідомленості громадянами тієї ролі, яку кожний відіграє у боротьбі з COVID-19.

Важливими напрямками діяльності представників громадянського суспільства відносно протидії COVID-19 слід вважати наступне: 1) розповсюдження через мережу Інтернет вимог щодо поведіння під час карантину та правил гігієни, уникнення депресивних станів під час самоізоляції; 2) популяризація дій органів державної влади та місцевого самоврядування щодо протидії коронавірусу та роз'яснення змісту нормативно-правових актів і мети їх прийняття; 3) сприяння дотриманню правил карантину під час знаходження у громадських місцях, повідомлення органів поліції про їх порушення, затримання правопорушників свідомими громадянами; 4) проведення роз'яснювальної роботи з акцентом уваги на малолітніх та неповнолітніх особах, й зокрема їх батьками, з метою напрацювання алгоритмів дій щодо запобігання зараженню та дій у разі виявлення COVID-19; 5) підтримка осіб, які навчаються у закладах освіти різних ступенів шляхом організації та популяризації різних форм дистанційного навчання тощо. Яскравим прикладом реалізації цих ідей можна назвати роботу таких онлайн-сервісів як Prometheus, EdEra, журналу «На урок», ВУМonline,

створення благодійної організації «Фонд захисту України від коронавірусу КОВІД-19», діяльність Волонтерського центру допомоги під час епідемії коронавірусу тощо.

Таким чином, роль громадянського суспільства у попередженні розповсюдження коронавірусу є досить важливою, оскільки сприяє формуванню свідомих членів суспільства, що розуміють власну роль у виживанні в умовах пандемії.

Список використаних джерел:

1. Заходи щодо протидії поширенню COVID-19 в Україні та світі. URL: <https://covid19.gov.ua/karantynni-zakhody> (дата звернення 28.04.20).

2. Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції COVID-19. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/> (дата звернення 28.04.20).

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

ПАЛАМАР Сніжана Богданівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Громадянське суспільство є основою і фундаментом становлення демократичної держави та свідченням її правового розвитку. Формування в нашій країні громадянського суспільства відбувається досить повільно на фоні доволі складних політичних та економічних процесів. Причиною цього є те, що частина суспільства просто не усвідомлює необхідності та значимості демократичних реформ, а інша значна частина тяжіє до повернення тоталітарного управління радянського зразка.

Формування громадянського суспільства – наріжна проблема розвитку модернізаційних процесів. Громадянське суспільство є базисом прогресивного розвитку держави, ініціатором в ній раціональних змін. Держава, у свою чергу, захищає принципи самоврядування всіх недержавних організацій, які формують громадянське суспільство. Нерозвиненість громадянського суспільства є однією з причин існування тоталітарних й авторитарних режимів. На противагу

цьому, високий рівень розвитку громадянського суспільства забезпечує демократичність держави.

Характеризуючи процес формування громадянського суспільства в сучасній Україні, варто зазначити, що для нашого суспільства є притаманною маргіналізація громадського життя. Так, за декілька останніх років значна частина громадян взяла участь у страйках, демонстраціях. При чому, участь людей у зазначених громадських акціях пов'язана насамперед через соціальні проблеми. Таким чином, залишається низька активність громадян у громадському житті, що негативно впливає на становлення демократичного суспільства. Ще однією проблемою на шляху розвитку громадянського суспільства в Україні є слабкість політичної позиції окремих індивідів. В українському суспільстві політичні позиції громадян залишаються нечіткими та обумовленими. Сторонні люди часто сприймаються як потенційні вороги. При такій проблемі не можна створити сучасного суспільства, яке потребує певного рівня довіри поміж громадянами.

А. Колодій виділяє дві причини, через які Україна стикається із труднощами при побудові громадянського суспільства. Перша – специфіка виникнення інститутів громадянського суспільства в умовах навздогінної моделі розвитку, коли визначальну роль в усіх сферах суспільного прогресу роль відіграє духовно-інтелектуальна еліта – інтелігенція, яка має “підтягнути” свій народ до здобутків світової цивілізації і заради цього звертається до народних коренів в аспекті мови та культури. Друга – нездатність української еліти добре виконати цю свою функцію через спосіб переходу від тоталітаризму до ринку й демократії, який був далеким від революційного і залишив на своїх місцях стару комуністичну номенклатуру [2, с. 8].

Також негативним моментом є розпорошеність у діяльності громадських організацій. На сьогодні, у нашій країні нараховується більше 106 професійних спілок. Багато із цих профспілок просто копіюють функції одна одної та майже не діють. Ця бездіяльність підриває довіру українських людей до принципу професійної спілки як такого.

Важливим на сучасному етапі формування та розвитку громадянського суспільства в Україні є завдання з регулювання соціальних конфліктів, неузгодженостей і протиріч на основі відносин соціального партнерства. Таке партнерство, як форма виявлення соціальної взаємодії, уявляється всім як баланс інтересів, якого досягають усі сторони соціальної взаємодії шляхом компромісу, що є необхідною умовою для досягнення у суспільстві процвітання й стабільності соціальних суб'єктів заради досягнення своїх цілей. Соціальна взаємодія виконує в суспільстві різні функції: консолідуючу, деструктивну, стабілізуючу. Саме стабілізуюча функція відіграє важливу роль. Вона забезпечує розвиток демократичного суспільства загалом і окремих його сфер в аспекті

цивілізованих засобів їх гармонізації.

Також особливою умовою становлення громадянського суспільства в Україні має бути побудова оновленої національної держави, яка спиратиметься на засади широкої демократії та на етнокультурні підстави громадянської самоідентифікації. Дуже важливим є поєднання зусиль держави, інших політичних інститутів, громадськості і економічних груп щодо створення ефективної системи взаємовідносин в країні, спираючись на адекватні та об'єктивні засади.

Для України позитивним буде досвід європейських країн у сфері розвитку інститутів громадянського суспільства, а також по зміцненню довіри до органів державної влади. У Віденській декларації про зміцнення довіри до уряду, його учасники розробили ряд рекомендацій щодо шляхів зміцнення довіри до органів державної влади: забезпечення легітимності уряду; встановлення пріоритетів у наданні послуг та забезпеченні доступу до них; підвищення прозорості в цілях боротьби з корупцією; розширення доступу до інформаційно-комунікаційних технологій; підтримка ефективного залучення громадянського суспільства; заохочення конструктивної зацікавленості вільних засобів масової інформації; створення умов для розвитку партнерських зв'язків між державним, неурядовим та приватним секторами [3, с. 259].

Формування громадянського суспільства в Україні має орієнтуватися на європейські стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людини таких як: впровадження практики належного врядування, доброчесності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, створення умов для різноманіття суспільних інтересів і форм їх вираження (громадські ініціативи, суспільні рухи, асоціації, об'єднання).

Отже, Україна, ставши на шлях розбудови демократичної держави і відповідних суспільних відносин, має спрямовувати зусилля на поглиблене вивчення й вироблення нового розуміння організації громадянського, демократичного цивілізованого соціуму, що визначатиме принципи й характер відносин у всіх сферах життєдіяльності. Наразі досягненням є усвідомлення необхідності структурування характеристик громадянського суспільства в Україні, якому притаманні розчленованість, розгалуженість зв'язків та інтересів, динамічна структуризація соціального життя, повне і достовірне знання соціально-політичних інтересів і прагнень наявних у суспільстві соціальних груп, класів, ідейних програм, форм діяльності, основних прав і свобод, що гарантують самодетермінацію громадянського суспільства і пошуки шляхів гармонізації суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Грамчук А.В. Особливості становлення громадського суспільства в Україні: теорія і практика: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Одес. нац.

юрид. акад. Одеса, 2001. 19 с.

2. Колодій А. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (формування ідеалу). *Незалежний культурологічний часопис*. 2011. №21. С. 6-33.

3. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. Київ: Фенікс, 2016. 336 с.

4. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи: [колективна монографія / за заг. ред. О.М. Руденко, С.В. Штурхецького]. Острог: ІГСУ, Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 328 с.

Науковий керівник: Подковенко Т.О., к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету.

НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ПІДГОРОДЕЦЬКА Юлія Володимирівна,
студентка юридичного факультету
Тернопільського національного економічного
університету

Забезпечення ефективності права – важлива проблема, тому що юриспруденція досліджує не тільки те, що є реальне, але й те, що має бути в цій реальності. Як результат цього розробка концепцій, критеріїв і умов ефективності правового регулювання мають очевидний теоретичний інтерес і практичну необхідність. Сьогодні державі необхідні функціональні, ефективні правові регулятори та інститути. Отож, актуальними є і дослідження, спрямовані на вироблення напрямків забезпечення ефективності правового регулювання.

Дослідженню питань ефективності правового регулювання на загальнотеоретичному рівні присвячували свою увагу М. Козюбра, В. Колпаков, М. Кравчук, О. Кузьменко, П. Рабінович, О. Скакун, С. Сливка та інші.

Метою даної публікації є аналіз теоретичних підходів до визначення напрямків забезпечення ефективності правового регулювання.

Виклад основного матеріалу доцільно розпочати із пояснення сутності

правового регулювання. Правове регулювання, як зазначає М. Кравчук, – це вплив, який здійснюється за допомогою правових норм та інших юридичних засобів на суспільні відносини з метою їхнього впорядкування, розвитку та забезпечення охорони [1, с. 325]. Правове регулювання не поширюється на всі сфери життя суспільства, адже його можливості, як і права, обмежені. Втім, сьогодні проглядається тенденція до юридизації тих відносин, які ще нещодавно не входили у сферу правового регулювання.

З метою загальнотеоретичної характеристики правового регулювання, варто визначити його цілі і методи. Цілями правового регулювання є: закріплення і регламентація за допомогою юридичного інструментарію суспільних відносин, які вже існують; стимулювання наявних правовідносин, що відповідають спільним інтересам суспільства; формування умов для появи і розвитку нових суспільних відносин; запобігання виникненню суспільно небезпечних зв'язків та відносин [1, с. 327].

Основними методами правового регулювання є: 1) автономний – спосіб, що застосовується для регулювання суспільних відносин між рівноправними суб'єктами, адже дає їм можливість самостійно вирішувати питання про форму своїх взаємовідносин, які закріплені в нормах права; 2) авторитарний – спосіб, який владно та імперативно, й зокрема за допомогою примусу, впливає на учасника суспільних відносин [1, с. 329].

Якість і ефективність правового регулювання забезпечують певні фактори і умови. Наприклад, слід погодитись з М. Кравчуком, що до таких факторів і умов належать: відповідність норм права рівню соціально-економічного розвитку суспільства, конкретно-історичним умовам, дійсним потребам суспільства; рівень досконалості законодавства; рівень правової культури громадян [1, с. 331].

Одним із шляхів забезпечення ефективності правового регулювання, на який доцільно звернути пильну увагу, є здійснення правового моніторингу на різних стадіях правового регулювання та дії його механізму. Правовий моніторинг, як вказує І. Онищук, допомагає глибокому аналізу та експертній оцінці нормативно-правових актів, дає спроможність виділити головні напрями проведення регулятивного впливу, сприяє передбаченню можливих наслідків дії тих чи інших актів, забезпечує досягнення балансу між процесом прийняття відповідного акта та його реалізацією на практиці [2, с. 57].

До пріоритетних напрямів забезпечення якості правового регулювання віднесемо й такі, на окремі з яких в контексті дослідження дотичного предмету Чуприною Ю.Ю. та іншими дослідниками вже була звернута увага [3, с. 12]:

- 1) врахування об'єктивних закономірностей розвитку суспільства;
- 2) відповідність методів правового регулювання суспільним відносинам, якими вони регулюються;
- 3) забезпечення цінності та економічності законів, їх доцільності і якості;

4) об'єднання в правозастосовчій діяльності різноманітних методів правового регулювання;

5) забезпечення злагодженої діяльності правотворчих і правозастосовчих органів для швидкого вирішення важливих проблем і прогалин;

6) впорядкування і систематизація законодавства;

7) забезпечення управлінської ефективності;

8) встановлення особистої відповідальності посадових осіб за навмисне спотворення первинного спрямування правового регулювання, у разі спричинення негативних наслідків;

9) посилення роз'яснювально-правової та заохочувально-правової діяльності.

Отже, резюмуючи, зазначимо, що для забезпечення ефективного правового регулювання важливо враховувати всі фактори і умови, починаючи від відносин в суспільстві і забезпечення комфортного існування особи в ньому, закінчуючи відповідністю законів тенденціям нового часу. Проте, найголовніше, – підвищувати правосвідомість і правову культуру у громадян, покращуючи їх розуміння своїх прав, правових механізмів їх захисту та значення й ролі держави та її органів у їх закріпленні, гарантуванні й захисті. Головною ціллю має стати забезпечення нашою державою принципу верховенства права не тільки «де-юре», але й «де-факто» в реаліях суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., змін. й доп. М.В. Кравчук (авт.–упоряд). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 524 с.

2. Онищук. І.І. Сутність правового моніторингу у механізмі правового регулювання. *Науково-інформаційний вісник «Право»*. 2015. № 12. С. 54—61.

3. Чуприна Ю.Ю. Адміністративно-правові методи правового регулювання: сутність та зміст: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. 20 с.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ І ПРАВА

ЦЦЮРА Ольга Іванівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Постановка проблеми. Проблема співвідношення та взаємозв'язку держави і права набуває значної актуальності в сучасних умовах, коли наша країна стоїть на шляху розбудови демократичної, правової та соціальної держави. Вивчення даного питання допоможе окреслити процес зародження та розвитку держави і права, їх взаємодоповнення і взаємовпливу.

Стан наукового дослідження теми. Проблема співзв'язку держави і права тривалий час знаходиться в центрі уваги політологів, соціологів, філософів та правників. Серед науковців, що досліджували дане питання та присвятили свої праці цій проблематиці, можна виділити таких, як: А. Заєць, О. Зайчук, М. Кравчук, В. Купалов, Н. Оніщенко, П. Рабінович, О. Скакун та інших.

Метою даної роботи є дослідження та висвітлення взаємозв'язку держави і права, аналіз їх взаємного впливу і взаємодії.

Виклад основного матеріалу варто розпочати із з'ясування сутності понять держави й права та характеристики їх співвідношення.

У додержавний період, у первісному суспільстві, всі відносини людей регулювалися єдиними мононормами (звичаями), яких люди дотримувалися добровільно. Згодом мононорми поділилися на норми права, моралі та релігії і з'явилася необхідність в соціальному інституті, який би був здатним закріпити втрачену єдність. Цим інститутом і стала держава, яка надала праву загальнообов'язкового характеру. Ці два важливих суспільних інститути виникли у результаті тривалого історичного розвитку цивілізації. Вони стали доказом переходу від первісного суспільства, пригнобленого колоніального стану, до справжньої самостійності й незалежності. Саме держава і право змогли організувати суспільство й розв'язувати протиріччя й конфлікти між людьми.

Найбільш популярними визначеннями цих понять сьогодні є такі: держава є особливою організацією політичної влади, що існує в соціально неоднорідному суспільстві і забезпечує його єдність, цілісність і безпеку та здійснює управління загальносуспільними справами на основі права з допомогою спеціального механізму [1, с. 47]. Право – це загальнообов'язкова формально виражена система регулювання суспільних відносин, встановлена і забезпечена державою, обумовлена рівнем розвитку суспільства [2, с. 97].

У цих дефініціях прослідковується кореляція цих двох фундаментальних явищ, однак, підкреслимо, що держава і право – відносно самостійні явища і їх

ототожнення неприпустимо, дистанція між ними завжди зберігається. За образним висловом М.А. Аржанова, «держава і право ні на хвилину не залишаються наодинці, віч-на-віч». У кожного з них своє життя, свої цілі, завдання, методи. Вони взаємодіють, але не зливаються, не поглинають один одного [3].

У теорії держави і права зазвичай виділяються два підходи до питання про взаємозв'язок держави та права. Першим, є етатичний, який означає пріоритет держави над правом, тут право розглядається як продукт державної діяльності. Вважається, що право перебуває в підлеглому до держави стані, доповнює її, є її інструментом. Другий підхід закріплений у форматі природно-правових поглядів, коли обмеження держави правом ґрунтується на непорушності природнього закону та невідчуженні публічних прав індивіда. У цьому підході, порівняно з державою, пріоритет належить праву.

Можна окреслити ще один підхід до співвідношення держави і права, за яким нема однозначного причинно-наслідкового характеру між державою і правом, тобто, що держава породжує право або із права народжується держава. Даний підхід є складним у розумінні і має дискусійний характер, бо як держава, так і право не можуть існувати одне без одного і між ними є функціональний зв'язок. Такі терміни, як «державне право» і «правова держава» навіть одним звучанням і змістом підкреслюють нерозривний зв'язок цих явищ.

Зв'язок держави і права, на наш погляд, доцільно характеризувати так: право не породжується державою, а є залежним від її сили, проте потужним засобом, що посилює міць й силу права є потенціал у такій суспільній системі, як держава. Болгарський юрист, професор філософії і теорії права Н. Неновскі писав: «Право формується за неодмінної участі держави, воно є безпосереднім продуктом, результатом державної діяльності» [3].

Тож зазначимо, що держава відіграє істотну роль і є сьогодні основним продуцентом норм права, а також головним засобом забезпечення їх здійснення. Саме державна влада надає праву офіційного значення для його буття. Держава, в свою чергу, використовує право для досягнення цілей та мети в плані становлення гідної демократичної держави.

Однак не варто концентрувати увагу лише на потенціалі держави, так як право має власну самостійність, цінність і закономірність функціонування. Через сферу правотворчості й правореалізації можна виявити найбільший вплив держави на право. Право формується за обов'язкової участі держави, але держава не формує право, а завершує правотворчий процес, формалізуючи, оформляючи юридичні норми.

Держава бере участь у правотворчому процесі лише на певних його стадіях, тому роль держави у творенні права полягає: у здійсненні нормотворчої діяльності, у визнанні юридично обов'язковими регуляторами поведінки фактично сформованих і існуючих відносин та зв'язків, внаслідок чого ці зв'язки та від-

носини одержують юридичне значення, а також, через санкціоновані норми, які не носять прямого державного характеру [4, с.2-3].

Держава забезпечує охорону права та існуючих правових відносин, й зокрема за допомогою державного примусу. Держава сприяє поширенню права в соціальному просторі, визначає обов'язком учасників суспільних відносин дотримуватись норм права, не допускати та запобігати протиправним діям.

Крім того, держава сама потребує права і це виявляється у внутрішній організації держави та у її діяльності. Протягом багатьох поколінь стає очевидним, що саме право формує структуру держави і регулює внутрішні відносини в державному механізмі. Форма держави, державний апарат, компетенція державних органів та посадових осіб формуються та закріплюються за допомогою права, адже легітимність є істотною властивістю державної організації суспільства.

Варто додати, що вплив права на державу чітко проглядається у взаємовідносинах держави з населенням: право легалізує державну діяльність, визначає межі можливого втручання в приватне життя громадян, закріплює інтереси націй, забезпечує контроль, є основним засобом державного примусу і допомагає державам налагоджувати зв'язок з іншими країнами на міжнародній арені.

Говорячи про взаємодію права і держави, варто зазначити і ту обставину, що їх взаємодія відбувається не завжди мирно. Відносна самостійність держави від суспільства дозволяє йому здійснювати протиправні дії і приймати протиправні рішення, в тому числі і шляхом видання законів, що суперечать праву, тобто неправових законів [5, с. 20-21].

У контексті даної проблематики дуже важливо згадати і глобалізаційні тенденції сучасності, які формуються у світі. Створюються різні універсальні міжнародні організації та союзи, які об'єднуються заради спільного здійснення політичних, економічних, фінансових та інших функцій, а також мають за мету уніфікацію права у різних національних системах, посилення інтеграційних зв'язків у діяльності держав та їх об'єднань.

Висновки. Між державою і правом існують складні і багатосторонні діалектичні взаємозв'язки і взаємозалежність. За різними правовими вченнями право могло б існувати і поза державою. Пріоритет права стосовно держави набуває достовірності через розгляд понять інтуїтивного, «неофіційного», соціального й ідеалістичного права. Однак, на наш погляд, держава відіграє велику роль у функціонуванні права, використовуючи його як потужний соціальний регулятор. Держава впливає на поведінку особи засобами права і в рамках права, а громадяни, своєю чергою, впливають на державу за допомогою права. Право закріплює специфічні інтереси націй і народностей у багатонаціональних державах.

Список використаних джерел:

1. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти): Навч. посіб.

для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., змін. і доп. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 524 с.

2. Волинка К.Г. Теорія держави і права. Навч. посіб. Київ. 2003. 238 с.

3. Матузов Н.І., Малько А.В. Теорія держави і права: електронний підручник. 2004. URL: <http://yport.inf.ua/sootnoshenie-vzaimosvyaz-gosudarstva.html>

4. Лебедева О.В. Співвідношення держави та права: теоретико-правовий аналіз. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*: збірник наукових праць. 2010. №2 (6). URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5860/1/10%20-%202%286%29%20-%2022.pdf>

5. Корчевна Л.О. Співвідношення держави і права (за працями Л. Петражицького, Г. Гурвіча, П. Сорокіна). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Вип.29 (1). С. 20—23.

6. Оніщенко Н.М. Держава та право: єдність, відмінності та протиріччя. *Держава і право*. Вип.45. 2009. С.3—8.

СЕКЦІЯ 2.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

ЕЛЕКТРОННИЙ РЕФЕРЕНДУМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРЯМОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

ЗЄЛЕНІНА Марина Володимирівна,
*викладач кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

НАЛИВАЙКО Лариса Романівна,
*д.ю.н., професор, проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Сучасна держава повинна відповідати вимогам часу. Україна як демократична, правова та соціальна держава підтримує загальний європейський вектор розвитку електронних демократичних інститутів задля економічного та соціального прогресу держави. Відповідно до Концепції розвитку електронної демократії в Україні, сьогодні реалізується другий етап Концепції, під час якого повинно бути запроваджено мережеві сервіси у сфері електронної демократії; створено умови для належного ресурсного забезпечення електронної демократії; впроваджено електронне голосування, а також електронний виборчий процес, електронні референдуми та електронні плебісцити та ряд інших новел. Однак у зв'язку з тим, що питання організації та проведення всеукраїнського та місцевого референдумів мають законодавчі прогалини, електронна демократія не може бути повною мірою реалізована.

Дослідження різних аспектів організації та проведення референдумів проведено такими вченими, як Ю. Барабаш, С. Дерев'янку, Д. Ковриженко, В. Колісник, Л. Кривенко, В. Маклаков, М. Оніщук, В. Погорілко, П. Рабінович, А. Селіванов, Г. Синцов, І. Толкачова, В. Федоренко, О. Фрицький,

В. Шаповал, М. Цвік, А. Янчук та інші. До проблем запровадження електронної демократії в Україні звертались А. Семенченко, К. Вознюк, Н. Драгомирецька, О. Загаєцька, О. Загвойська, К. Линьов, І. Лопушинський, Я. Олійник, Н. Павлютенко, М. Пасічник та інші. Однак питання організації та можливості проведення електронного референдуму потребує ґрунтовного дослідження.

Під електронною демократією розуміють форму суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах [4]. Загалом, електронна демократія розглядається у широкому та вузькому значенні. У широкому розумінні поняття е-демократія означає систематизацію думок і залучення громадян і організацій у політичні рішення й процеси. Відповідно до вузького підходу, е-демократія полягає у використанні електронної підтримки для забезпечення відповідних конституційних прав, що вимагають тих чи інших формальних рішень [2, с. 24].

Відповідно до Концепції, електронний референдум – це всеукраїнський або місцевий референдум з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, електронних засобів для прийняття громадянами рішень з важливих справ держави та суспільства на загальнодержавному та місцевому рівні [4]. Підкреслимо, що у зв'язку з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, запровадження інструментів електронної демократії має позитивний характер, оскільки сприяє підвищенню активності населення щодо участі у прийнятті управлінських рішень та забезпечує прозорість процесів.

У контексті розвитку електронної демократії, доцільно звернути увагу на систему електронного урядування, яка сьогодні також перебуває у процесі реалізації. Зазначимо, що інструменти е-урядування здатні забезпечити значне покращення якості обслуговування фізичних і юридичних осіб та підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування [3, с. 24]. Цінності, закладені у е-урядуванні є актуальними й для е-демократії також, оскільки головною метою створення таких електронних платформ є посилення участі та ініціативності громадян щодо розвитку демократичної держави, а також підвищення рівня довіри до суб'єктів владних повноважень через прозорість електронних форм демократії.

Аналізуючи сучасний стан та перспективи законодавчого врегулювання електронного референдуму як інструменту електронної демократії, зазначимо, що загальне право на участь передбачено Конституцією України. Деякі положення щодо проведення місцевих референдумів закріплено у Законі України «Про місцеве самоврядування», однак спеціальний закон щодо врегулювання зазначеної форми прямого волевиявлення громадян сьогодні не прийнятий. Разом з тим, на розгляді у Верховній Раді України знаходиться ряд законопроектів

тів щодо загальнодержавного та локальних референдумів. Серед них проєкт Закону «Про всеукраїнський та місцеві референдуми за народною ініціативою» № 1123 від 29.08.2019 р., проєкт Закону «Про всеукраїнський референдум» № 2182 від 26.09.2019 р. У тексті останнього міститься положення про забезпечення процедури проведення електронного референдуму. Так, у ст. 23 законопроєкту пропонується закріпити, що підтримання ініціативи проведення всеукраїнського референдуму може реалізовуватися виборцями засобами автоматичної інформаційно-аналітичної системи [5]. У проєкті також міститься ряд положень щодо реалізації права на участь у референдумі через автоматичну інформаційно-аналітичну систему.

Зазначимо, що поряд з позитивними аспектами запровадження е-референдумів, та е-демократії в цілому, існує низка негативних факторів, які можуть впливати на волевиявлення громадян. Серед них небезпека кіберзагроз, маніпулювання громадською думкою, яке проводиться за допомогою сучасних інформаційно-комунікативних технологій ефективно і достатньо швидко, банальне перевантаження системи й інші чинники, які вимагають наявності альтернативи електронного урядування, до якого можна віднести збереження документації в паперовому вигляді, що є одним з пояснень причини існування в українському суспільстві феномену подвійної інституалізації різних форм реалізації демократичних процедур [1, с. 40].

Отже, запровадження в Україні інструментів електронної демократії, зокрема електронного референдуму, спрямовані на розвиток демократичних принципів у державі, зокрема для забезпечення доступу населення до управлінських процесів. Позитивним аспектом реалізації Концепції електронної демократії є підвищення довіри населення до органів публічного управління, а також налагодження конструктивного діалогу між населенням та державою. Однак, під час реалізації положень Концепції необхідно враховувати ризики, які можуть негативно впливати на волевиявлення громадян під час проведення референдумів з питань загальнодержавного та місцевого значення. До того ж, у зв'язку із законодавчою прогалиною щодо забезпечення інституту референдуму, проблема потребує особливої уваги суб'єктів законотворчості.

Список використаних джерел:

1. Savka, V., Myshok, R. Електронна демократія в Україні: інституційний аналіз. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2019. № 41. С. 35—41.
2. Акімов А.В. Електронна демократія як альтернативна форма управління в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. № 3. С. 23—27.

3. Бевз С. Адміністративно-правове регулювання електронного урядування у сфері господарської діяльності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3 (19). С. 23—28.

4. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження КМУ від 08.11.2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017 р. № 797-р.

5. Про всеукраїнський референдум: проєкт Закону України № 2182 від 26.09.2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66954.

ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ «ОСОБИСТОЇ ВИНИ» ЯК ЗАГАЛЬНОГО ПРИНЦИПУ ПРАВА В ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНОГО ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА

ІЛКА Марина Іванівна,
*аспірантка кафедри міжнародного
права Львівського національного
університету ім. І. Франка*

Діяльність органів міжнародної юстиції із правотлумачення джерел міжнародного права є одним із основних напрямків їх діяльності і має не лише практичне значення для сторін спору, а дозволяє ї робити внесок в теоретичні підходи до їхнього розуміння. Особливо важливою така правотлумачна практика є для теоретико-правового розуміння допоміжних джерел міжнародного права, зокрема і загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

У контексті цього джерела міжнародного права, особливо важливе значення має саме практика міжнародних кримінальних судів та трибуналів. Як відзначають юристи-міжнародники, які працюють саме у сфері міжнародного кримінального права, ці органи чи не найчастіше за інші органи міжнародної юстиції застосовують їх на практиці. На думку Ф.О. Раймондо, це обумовлено тим, що «нерозвиненість міжнародного кримінального права, неточність багатьох його правових норм, необхідність наводити переконливі юридичні аргументи і наявність відповідних аналогій у національному кримінальному праві сприяли застосуванню і подальшого застосування загальних принципів права у практиці міжнародних кримінальних судів і трибуналів» [1, р. 74].

Справді, практика органів міжнародної кримінальної юстиції, яка має на

меті притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності осіб, винних у міжнародних злочинах, є відносно новим явищем для міжнародного права. Відповідно, і їх правозастосовна та правотлумачна практика щодо джерел міжнародного права теж є порівняно новою та продовжує формуватися.

Загально визнано, що сучасне міжнародне кримінальне право бере свій початок із створення та діяльності т.зв. «Нюрнберзького трибуналу» (повна назва – Міжнародний військовий трибунал, надалі - МВТ). Саме у його рішеннях уперше у практиці сучасного міжнародного кримінального права мало місце тлумачення окремих загальних принципів права.

Зокрема, Ф.О. Раймондо, після аналізу практики МВТ, наводить приклади застосування трьох загальних принципів права: «немає злочину та покарання без закону» (лат. *Nullum Crimen Nulla Poena Sine Lege*), «немає злочину без морального вибору» (англ. *There is no Criminal Responsibility without Moral Choice*) та принципу «особистої вини» (англ. *Personal Culpability*) [1, pp. 77-79].

Хоча цей перелік, однозначно, не є вичерпним, ми мусимо погодитися із тим, що він є достатньо показовим, зокрема для ілюстрування окремих функцій загальних принципів права, як джерела міжнародного права, так і для ілюстрування підходів до тлумачення загальних принципів права в практиці органів міжнародної юстиції. Особливо показово тлумачення загальних принципів міжнародного права можна побачити при аналізі правотлумачної практики МВТ щодо принципу «особистої вини».

Загально відомим є той факт, що обидва органи – і МВТ, і МВТДС, створювалися вже після скоєння злочинів та для їх переслідування, так само як і були розроблені юридичні підстави для їх діяльності, як матеріальні, так і процесуальні. Відповідно, через це виникла ціла низка колізій, в тому числі й тих, які стосуються зворотної сили закону. І ефективно вирішення цих колізій відбувалося в тому числі і через тлумачення загальних принципів права при прийнятті рішень в практиці цих органів.

Одним із найбільш показових загальних принципів права, тлумачення якого здійснював МВТ став принцип «немає покарання без вини» (лат. *nullum poena sine culpa*), який застосовувався для встановлення фактів особистої відповідальності в практиці Трибуналу. Так, його застосування та тлумачення здійснювалися при розгляді питання про притягнення до відповідальності членів злочинних організацій, таких як СС та ін.

Як відомо, ст. 9 Статуту МВТ передбачала, що: «При розгляді справи про будь-якого окремого члена тієї чи іншої групи або організації Трибунал може (в зв'язку з будь-якою дією, за яку його буде засуджено) визнати, що група або організація, членом якої підсудний був, була злочинною організацією» [2]. При прийнятті рішень стосовно встановлення вини членів цих організацій Трибунал зіткнувся із очевидною ситуацією, коли усі особи, які були членами, працювали

чи співпрацювали із цими організаціями, могли бути визнані винними, незалежно від ступеню їх співучасті у скоєнні злочинів, передбачених Статутом МВТ. Тому при ухваленні рішень, Трибунал послався на загальні принципи права, зокрема на принцип «немає відповідальності без вини», підкресливши необхідність покарання лише тих членів злочинних організацій, хто справді причетний до скоєння злочинів.

У своєму рішенні Трибунал насамперед послався на диспозитивний характер норми, яка міститься в ст. 9 Статуту МВТ, де зазначено, що: «Трибунал *може...* визнати» [2], тобто було встановлено диспозитивний характер прийняття відповідного рішення щодо злочинного характеру тих чи інших організацій, в тому числі в частині винуватості окремих осіб, які були членами цих організацій. Однак, МВТ наголосив, що такий розсуд має здійснюватися згідно із загальними принципами права, зокрема і принципу особистої відповідальності. У зв'язку із цим, Трибунал також зазначив, що він повинен: «...зробити якомога ширшу заяву про злочинний характер [групи або організації – *Прим. Авт.*], щоб гарантувати, що невинуваті особи не будуть покарані» [3, рр. 66-67].

Також, на нашу думку, варто відзначити, що застосування такого підходу дозволить уникнути порушення одного із ключових загальних принципів права для кримінального правосуддя – «презумпції невинуватості». Хоча МВТ прямо не зазначав про це у вищезгаданому рішенні, лише вів мову про необхідність «уникнення масових покарань» та «недопущення покарання невинуватих» [3, рр. 66-67], однак об'єктивно у цьому випадку мало місце приведення рішень Трибуналу у відповідність із презумпцією невинуватості. Адже абсолютизація вини окремих злочинних груп та організацій, без розрізнення ступеню вини окремих їх членів та в принципі встановлення факту чи вони були винні, чи ні, становила б порушення презумпції невинуватості, рівно як і принципу особистої відповідальності.

У цьому випадку ми маємо місце із однією із поширених форм застосування загальних принципів права у міжнародному кримінальному судочинстві, коли їх застосування прямо не артикулюється в рішеннях і не міститься згадок чи посилань на них, проте рішення приймаються згідно із ними. На нашу думку, такий характер правозастосування впливає безпосередньо із правової природи загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями. Хоча, аргументи на користь позитивістської теорії походження загальних принципів права є достатньо сильними, проте вони однозначно не є позитивними джерелами в сенсі форми їхнього формально-юридичного закріплення. Тому, їхнє застосування може відбуватися не у формі прямого посилання, а саме у формі прийняття рішень *відповідно до них*. Більш того, для авторитету загальних принципів права

важливішим є саме така форма, а не просто згадка в текстах рішень органів міжнародної юстиції, зокрема і кримінальної.

Тлумачення, яке застосував МВТ у цьому випадку, знаходить підтримку й у доктрині міжнародного кримінального права, зокрема А. Кассезе. Він зазначає, зазначає, що згаданий принцип справді передбачає, що ніхто не може нести відповідальність за діяння, які він не вчинив або не брав участь у вчиненні або ж за бездіяльність, яку не можна покласти на нього. На його думку, із цього принципу випливають два головні наслідки: що ніхто не може нести відповідальність за діяння, вчинені іншими, та, що особа може нести відповідальність лише у разі того чи іншого ступеню вини за порушення норм кримінального права [4, pp. 136-137].

Крім того, дослідники високо оцінювали вплив тлумачення, яке було застосоване МВТ щодо принципу особистої відповідальності, на подальший розвиток міжнародного кримінального права. Наприклад Ф.О. Раймондо, підкреслює значення підходів, застосованих МВТ, через те, що: «сучасне міжнародне кримінальне право ґрунтується на цьому принципі» [1, р. 74], наводячи приклади його закріплення у ст. 7 (1) Статуту МТКЮ, ст. 6 (1) Статуту МТР, ст. 6 (1) Статуту Спеціального суду для Сьєрра-Леоне та ст. 25 Статуту МКС.

Своєю чергою, К. Амбос наголошує, що в наш час у міжнародному кримінальному праві принцип особистої відповідальності сприймається як такий, що винуватець повинен нести саме індивідуальну відповідальність, за умови відсутності обставин, які виключають його чи її відповідальність [5, pp. 40-41]. Як бачимо, це трактування багато у чому збігається із тією позицією, яку обійняв МВТ при тлумаченні цього принципу.

Підсумовуючи, можна констатувати, що застосування загальних принципів права Міжнародним військовим трибуналом мало на меті, у першу чергу, гуманізацію кримінальної відповідальності, для недопущення покарання невинних з одного боку, а з іншого – гарантування покарання осіб, які були безпосередньо винні у скоєних злочинах. Особливо ілюстративним це є на прикладі принципу «особистої вини», застосування та тлумачення якого у практиці Міжнародного військового трибуналу дозволило уникнути масових покарань членів організацій, що були визнані злочинними та призначити справедливе покарання тим особам, які були членами таких адміністрацій і були винні у вчиненні злочинів.

Список використаних джерел:

1. Raimondo F.O. General principles of law in the decisions of international criminal courts and tribunals Leiden; Boston: M. Nijhoff Pub., 2008. XXI, 214 p.
2. Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси от 08 августа 1945 г. Зако-

нодавство України. Цит. 04.04.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201

3. Judgment of the International Military Tribunal for the Trial of German Major War Criminals (With the dissenting opinion of the Soviet Member), Nuremberg, 30th September and 1st October. *International Military Tribunal for the Trial of German Major War Criminal*. London: HMSO, 1946. III, 149 p.

4. Cassese A. *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press, 2003. LVI, 472 p.

5. Ambos K. *La parte general del derecho penal internacional: bases para una elaboración dogmática/ Montevideo/Bogotá Duncker & Humboldt / Konrad Adenauer Stiftung / Temis, 2005. 604 p.*

МІСІЯ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

КРАВЧУК Валентина Миколаївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Мережу неурядових інституцій, об'єднань та організацій, створених громадянами для здійснення різноманітних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів, саморегульовану систему недержавних інституцій, через які громадяни реалізують свої громадські інтереси часто визначають як «громадянське суспільство» [1]. Звичайно таке визначення дещо звужене, проте воно найкраще відкриває суть концепту «громадянське суспільство», адже однією з найхарактерніших рис громадянського суспільства при співставленні особистості і держави є існування певного прошарку організованих груп людей, прошарку громадськості, яка може об'єднуватися і відстоювати свої визначені інтереси, оскільки самому індивіду важко захищати свої права і інтереси перед державою. Цілком очевидно, що однією з основних причин, що зумовлюють актуальність даної теми, є потреба в глобальному теоретичному аналізі проблем у процесі становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні і, зокрема, узагальненні та використанні досвіду розвинутих європейських країн щодо правового регулювання створення і діяльності громад-

ських об'єднань.

На розв'язання пов'язаних з цим проблем спрямовують свою діяльність як науковці-теоретики, так і практики: М. Дейчаківський, А. Карась, А. Колодій, М. Новіков, І. Підлуська, В. Примущ, С. Рябов, М. Рябчук, О. Скрипнюк, Ю. Шкарлат, Г. Щедрова та інші, хоча сьогодні бракує праць, присвячених висвітленню та узагальненню досвіду діяльності неурядових організацій у європейських державах та аналізу регулятивного впливу держав на їх функціонування.

Метою цієї публікації є конкретне визначення місії неполітичних і некомерційних громадських організацій у європейських державах.

Загальним визначенням неурядових організацій (далі НУО) може бути наступне: неурядові організації – це такі організації, які створені не з метою отримання і розподілу прибутку, а з метою зробити нову справу, досягти позитивних змін в існуючому стані суспільства, допомогти людям незалежно від їх національності, віросповідання, політичних вподобань реалізувати свої інтереси і захистити законні права тощо.

Сектор неурядових організацій в країнах Європейського Союзу (ЄС) характеризується широким спектром об'єднань з різноманітними напрямками діяльності. Кожна неурядова організація має свою власну «філософію існування», місію, яка конкретно визначає функції організації, мету, яку вона перед собою ставить, методи та засоби, за допомогою яких її досягає.

НУО найчастіше сприяють добробуту громадян найрізноманітнішими способами – безпосередньо і опосередковано. Вони надають величезний комплекс послуг як своїм членам, так і більш значному колу людей, починаючи від профілактики і послуг у місцевому масштабі до інституційної допомоги; від організації культурних і розважальних заходів до соціального забезпечення і медичної допомоги; від послуг, наданих волонтерами, до послуг, що надаються висококваліфікованими фахівцями; від безкоштовних послуг до платних сервісів. Зважаючи на такий широкий спектр діяльності, в багатьох європейських країнах неурядові організації працюють за підтримки урядів або органів місцевого самоврядування.

Діяльність НУО здійснюється як на мікро-, так і на макрорівні. Метою на макрорівні є сприяння в формуванні:

- правової держави: лобювання інтересів суспільства та окремих громадян, інформування громадян для забезпечення їх виваженого політичного вибору, забезпечення прозорості та звітності державних структур, моніторинг виконання міжнародних конвенцій та вимог власного законодавства тощо;

- економічної політики: інформування громадськості у різноманітних питаннях в сфері виробництва, зміцнення організацій, які захищають права робочих, споживачів тощо;

- міжнародного порядку: рівноправні торгові відносини, складання угод із

захисту навколишнього середовища, прав людини тощо [2, с.36].

Завдання НУО на мікрорівні спрямовані на розвиток громадянського суспільства: зміцнення матеріально-ресурсної основи громадянського суспільства; зміцнення місцевих організацій, створення та зміцнення інститутів, які представляють і відстоюють різноманітні інтереси НУО; формування ідеологічної основи громадянського суспільства (виховання почуття власної відповідальності за вирішення суспільних проблем, розуміння свого місця і ролі в процесах, що відбуваються в суспільстві та державі тощо).

Функції НУО, які здійснюються на місцевому рівні, полягають в наступному: виконання конкретних задач на основі економічного та ефективного використання ресурсів, які є в наявності; мобілізація і підтримка ресурсів, необхідних для забезпечення діяльності; посередництво в конфліктних ситуаціях; вираз та захист інтересів членів організації; забезпечення зв'язків з групами з аналогічними інтересами; впровадження макрорівневої політики в практичні дії на мікрорівні.

Необхідно відзначити той факт, що для успішної роботи НУО необхідно мати та втілювати на практиці знання щодо ефективного управління бізнесовою структурою, яка створюється заради прибутку, не дивлячись на те, що НУО є некомерційними організаціями. В підручниках з менеджменту зазвичай є розділ, що присвячений питанням управління неурядовою організацією.

Важливим аспектом роботи НУО є їхня роль як поля діяльності громадян, що можуть займатися безпосередньо наданням послуг, розвитком свого населеного пункту, інформаційною роботою, організаційною діяльністю тощо.

Розглянемо основні функції, які виконують НУО країн ЄС як в самому ЄС, так і за його межами.

По-перше, це функція розвитку демократії. Все більше НУО виступають в ролі складових громадянського суспільства та пропонують свою підтримку демократичній системі суспільства. Оскільки членство країни в ЄС передбачає, що вона досягла стабільності в плані демократичних відносин, захисту прав людини тощо, то НУО таких країн мають змогу зробити значний внесок в розвиток демократії і суспільства також в країнах, що розвиваються. Таким чином партнерські відносини НУО цих країн та НУО країн ЄС є дуже важливим для формування громадянського суспільства.

По-друге, НУО виконують важливу інформаційну функцію, яка полягає в оприлюдненні поглядів окремих груп суспільства (наприклад, людей з інвалідністю) або груп, які дотримуються визначених поглядів (наприклад, захист навколишнього середовища). У цьому випадку НУО мають змогу донести до таких груп суспільства конкретну інформацію, минаючи доступні інформаційні канали.

По-третє, функція сприяння впровадженню таких дій ЄС, НУО через свої

канали на локальному, регіональному, національному рівні мають змогу сприяти кращому розумінню та реалізації прийнятій ЄС тактиці суспільного розвитку.

Наступна функція – сприяння у реалізації конкретних проєктів. Практично встановлено, що НУО здійснюють істотну допомогу в управлінні, моніторингу проєктів, які фінансуються ЄС, і успішно виконують цю функцію.

І нарешті, остання функція – сприяння Європейській інтеграції. Той факт, що НУО працюють в одному руслі з ЄС з досягнення загальної мети, дає ЄС можливість створення «європейської громадської думки», тобто сприяти втіленню у життя ідеї європейської інтеграції в практичному плані на рівні широких верств населення. Таким чином, можливість співпраці ЄС та НУО є вигідною для обох сторін.

Різноманітні аспекти відносин ЄС та НУО можна стисло окреслити двома основними сферами:

1. Розвиток громадянського суспільства на європейському рівні та його зміцнення шляхом співпраці з НУО країн-членів ЄС та НУО країн-не членів ЄС;
2. Фінансування ЄС проєктів НУО, діяльність яких узгоджена з метою політики ЄС як в самому ЄС, так і за його межами. Тобто НУО виступають в якості чинника виконання програм та проєктів ЄС, особливо у сфері співпраці з країнами-не членами ЄС.

Підсумовуючи все вищевказане, необхідно ще раз підкреслити значимість функціонування і розвитку неурядових організацій. Вони становлять основу, головний, найбільш ефективний механізм, середовище формування громадянського суспільства і в цьому їх найвища місія. Від стану їх розвиненості цілком залежить успіх суспільного розвитку країни. Неурядові організації є силою, що може вирішувати гострі соціальні питання ефективніше та оперативніше, ніж державні структури. В Україні такий стан речей ще не став нормою, але є позитивні тенденції, котрі потребують подальшої підтримки.

Список використаних джерел:

1. Рябов С. Розуміння громадянського суспільства у контексті дилеми приватного та державного. Молодь - громадські організації - громадянське суспільство: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 27-28 вересня 2001 р. URL: <https://parlament.org.ua/2001/10/01/conference-materials-youth-civil-society/> (дата звернення 25.04.2020)
2. Кравчук В.М. Неурядові організації європейських країн: досвід правового регулювання. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць*. Випуск 48. Частина II. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, ІМВ, 2004. С. 35-40.
3. Солошенко В. Діяльність європейських неурядових організацій в Україні. *Віче*. №2. 2015. С. 11-14.

ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

МЕЛЬНИЧУК Мар'яна Василівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Постановка проблеми. Сьогодні проблема гендерної дискримінації в більшості регулюється «де-юре», в той час, як «де-факто» ця проблема ще не вирішена остаточно. Проте, у сучасному світі стереотипи щодо місця жінки в суспільстві дещо змінилися і в таких умовах починає формуватися система гендерних норм, які спрямовані на подолання дискримінації за ознакою статі у всіх сферах життя. Довгий час традиційні гендерні ролі обмежували жінку як особистість і призводили до нерівності між статями. Втім, незалежно від того як змінюються стереотипи у теперішній час, актуальність визначеної тематики зростає дедалі більше.

Стан наукового дослідження теми. Проблемами гендерної дискримінації, нерівності у суспільстві займалися такі вчені, як О. Львова, Т. Марценюк, Т. Мельник, В. Никифоренко, В. Стешенко, А. Табанова, О. Чуйко та ін.

Метою даної роботи є визначення деяких теоретико-правових аспектів гендерної дискримінації.

Виклад основного матеріалу доцільно розпочати із пояснення сутності гендерної дискримінації. Гендерна дискримінація – дискримінація за ознакою статі. Поняття гендерної нерівності є дуже тісним до дискримінації, вони є взаємопов'язаними. Гендерна нерівність полягає в тому, що чоловіки та жінки не є рівними в правах та можливостях [1, с. 17].

Теперішні теорії гендерних відносин вказують на те, що соціальні відмінності між представниками протилежних статей є набутими, такими, які «приписані» індивідам суспільством. Міркування про те, що таке бути жінкою чи чоловіком, відрізняється в залежності від історичного чи соціального періоду. Для прикладу, чоловік сьогодні та чоловік століття тому – докорінно різні люди. Окрім того, різний досвід і соціальні стереотипи мають чоловіки в Україні і, наприклад, у Швеції [2, с. 7].

Гендерна рівність займає головну роль у системі прав людини та серед ідей ООН. Одним з основних принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй, який був прийнятий у 1945 р., є рівність прав чоловіків та жінок, а також відповідальність кожної держави за захист та охорону прав жінок [2, с. 20].

Гендерна рівність в Україні, перш за все, гарантується Основним Законом.

Стаття 24 Конституції України встановлює рівність конституційних прав і свобод усіх громадян, й зокрема, незалежно від статі [3].

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», будь-яка дискримінація в Україні є забороненою [4].

Ст. 3 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» регламентує, що державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на утвердження гендерної рівності, недопущення дискримінації за ознакою статі, запобігання та протидію насильству за ознакою статі, у тому числі всім проявам насильства стосовно жінок, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків, захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі тощо, а також стаття 6 цього закону забороняє дискримінацію за ознакою статі [5].

Втім, ці законодавчо закріплені положення і теоретичні аспекти, як показує аналіз сучасної дійсності, не зовсім співпадають з реальною практикою. Гендерна дискримінація та нерівність у світі праці і в інших суспільних сферах є й надалі. Перш за все, гендерна дискримінація – найбільш гостра проблема у сфері працевлаштування. Це спричинено сталими стереотипами та більшою вразливістю жінок щодо різних форм дискримінації, які мають наслідки в кар'єрі та й в суспільстві загалом. Такі проблеми треба ефективно вирішувати.

В Україні, зокрема, мають місце такі випадки гендерної дискримінації: публічні коментарі представників влади, мала кількість жінок в уряді та їх недопущення до прийняття серйозних рішень, недовіра до жінок, які виявили бажання йти до влади, а також заборона особам жіночої статі вчитися у деяких закладах вищої освіти МВС України [1, с. 34].

Цікавим фактом є те, що зібравши й підрахувавши статистичні дані по 217 країнах, дослідники виявили, що хатня робота і догляд за сім'єю займає в житті жінки близько 23 років. За даними Державної статистики, жінки в Україні заробляють у середньому на 28% менше, ніж чоловіки. Нині в ЗСУ працює жінок не менше, ніж в інших державах, однак у нас ніколи не було генерала жіночої статі. Також у нас є недоступні для жінок професії цивільного змісту, а також ті, які пов'язані з військово-морськими силами. І справа полягає не в тому, скільки їх, а в їхній наявності [6, с. 15]. Кабінет Міністрів України, разом з численними організаціями, докладає великих зусиль для того, щоб у світі праці були рівні можливості у представників обох статей.

Прибуття на політичну арену в Україні жінки-лідера відбулося 14.04.1998 р. Це була Ніна Карпачова, яка стала Уповноваженим ВРУ з прав людини. Першою жінкою-міністром стала Сюзанна Станік у 1996 р. Після цих жінок уявлення про жінок у владі дещо змінилися. Від того часу їх стало більше

і вони займали різноманітні посади. Сьогодні жінки обіймають посади Голови Верховного Суду (В. Данішевська), Генерального прокурора (І. Венедиктова). Незважаючи на те, що жінок на державних посадах і в політиці стає більше, вони досі не мають великого впливу у законодавчому процесі [7, с. 6].

У Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки констатовано, що проблема гендерної рівності має місце на найвищому політичному рівні і є однією з найбільш пріоритетних у Плані дій Уряду на найближчі роки. Впевнено йдучи до демократичного шляху розвитку та інтегруючись у європейську спільноту, Україна намагається втілювати ідеї гендерної рівності та виконувати міжнародні вимоги щодо запобігання гендерної дискримінації, а також всіх інших видів дискримінації [8, с. 1].

Поряд з потребою законодавчого утвердження рівних прав жінок та чоловіків, не менш серйозним є показник усвідомлення даної проблеми якнайбільшим колом людей у суспільстві. Думка суспільства та стереотипи громадян, які стосуються соціальної ролі жінки у соціумі впливають на нашу теперішню ситуацію. І якщо ми хочемо, щоб ситуація в Україні докорінно змінилась, поруч із законами та нормативно-правовим актами органів державної влади треба змінювати традиційні уявлення та долати стереотипи, які заповнили свідомість людей [6, с. 2].

Отже, у процесі даного дослідження ми дійшли таких *висновків*:

1) жінки сьогодні переживають непростий період, адже вони все ще потерпають від соціальних стереотипів, і їм, як особистостям, перш за все, потрібна підтримка зі сторони держави не лише на законодавчому рівні;

2) подолання гендерної дискримінації як такої, а також співпадіння «де-юре» і «де-факто» можливе лише в результаті зміни суспільної думки і викорінення стереотипів. Протистояти стереотипам — це значить мислити критично й усвідомлювати справжні причини сформованого ставлення;

3) Україна, як правова держава, обрала правильний шлях забезпечення гарантій для подолання дискримінації, проте менталітет нашого суспільства наразі зводить нанівець усі позитивні очікування щодо ефективності дій влади.

Список використаних джерел:

1. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.

2. Марценюк Т. Інтеграція гендерної складової в аналітичні матеріали. Київ: МФ «Відродження», 2019. 28 с.

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>

4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 вересня 2012 року № 5207-VI. Редакція від 30.05.2014. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

5. Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. Редакція від 07.01.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

6. Аніщук Н.В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2008. 36 с.

7. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. К.: Центр Разумкова, 2016.

8. Марценюк Т. Соціологічні дослідження домашнього насильства: методологічні засади: Міжнародна конференція «Збирання даних у сфері насильства щодо жінок та домашнього насильства: назустріч вимогам Стамбульської Конвенції», (3-4 вересня 2015 р., м. Київ). Київ, 2015. С. 1—11.

НЕВИКОРИСТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПІДСТАВА ВІДКЛИКАННЯ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД

ОМЕЛЬКО Іван Іванович,
*асистент кафедри державного
будівництва Національного юридичного
університету ім. Я. Мудрого*

Одним із пріоритетних напрямків сучасного муніципального будівництва в аспекті європейського вектору розвитку української держави є модернізація місцевого рівня територіальної організації влади на засадах субсидіарності, децентралізації влади, організаційно-правової самостійності місцевого самоврядування. У цих умовах актуалізується питання удосконалення засад правового статусу та форм діяльності депутатів місцевих рад як представників інтересів територіальних громад і виборців свого виборчого округу.

Депутат місцевої ради зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини – виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування. Організаційними формами діяльності депутатів у виборчому окрузі виступають: прийом виборців; участь у засіданнях інших місцевих рад та їх органів, загальних

зборах громадян за місцем проживання, засіданнях органів самоорганізації населення, що проводяться в межах його виборчого округу; звітування перед виборцями і зустрічі з ними.

У виборчому окрузі депутат місцевої ради зобов'язаний підтримувати зв'язок не тільки з виборцями, відповідною територіальною громадою, організаціями, які висунули його кандидатом у депутати місцевої ради, а й з колективами інших підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності, органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади, розташованими на відповідній території. Він повинен вивчати громадську думку, потреби територіальної громади, інформувати про них раду та її органи, брати безпосередню участь у їх вирішенні

Важливою стороною депутатської діяльності є організація роботи з населенням. У даній сфері використовуються різноманітні форми: особистий прийом у виборчому окрузі; спільний прийом з керівниками виконавчих органів місцевих рад, керівниками підприємств, установ організацій, «єдині дні прийому» за участю служб житлово-комунального господарства, зв'язку, органів внутрішніх справ, органів самоорганізації населення тощо.

Принагідно відзначимо, що в даному випадку використання тих чи інших організаційних форм є не тільки відображенням раціональної організації праці депутатів місцевих рад, але й тим юридичним фактом, з яким пов'язується настання їх муніципально-правової відповідальності.

Так, однією з підстав дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради є його відкликання виборцями у порядку, встановленому Законом «Про статус депутатів місцевих рад». Відповідно до ч. 2 ст. 10 названого Закону депутат місцевої ради, який не виправдав довір'я виборців, може бути в будь-який час відкликаний ними.

Підставами для відкликання виборцями обраного ними депутата місцевої ради, згідно зі ст. 37 Закону «Про статус депутатів місцевих рад» можуть бути: порушення депутатом місцевої ради положень Конституції і законів України, що встановлено судом; пропуск депутатом місцевої ради протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин обов'язків депутата місцевої ради у виборчому окрузі; невідповідність практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням його передвиборної програми, невиконання депутатом місцевої ради зобов'язань звітувати перед виборцями та проводити зустрічі з ними. Таким чином, законодавець у деяких випадках чітко пов'язує даний вид муніципально-правової відповідальності з нереалізацією місцевим депутатом певних організаційних форм діяльності (неучасть у пленарних засіданнях і засіданнях постійних комісій, непроведення звітувань, прийому і зустрічей з виборцями тощо). У такий спосіб акцентується увага на нерозривному

зв'язку змісту депутатської діяльності з її організаційними формами, передбаченими законодавством, адже саме таке поєднання робить взаємодію між депутатом і його виборцями передбачуваною, чітко зрозумілою, надає їй стабільності й ефективності.

Інститут відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою має комплексний характер, включаючи норми як матеріальні, так і процесуальні. При цьому обидві групи норм тісно пов'язані та взаємозумовлені – за відсутності процедурно-процесуальних правил реалізація норм матеріального характеру неможлива, рівною мірою як застосування процесуальних норм безвідносно норм матеріальних матиме безпідставний, необґрунтований характер. Проте цілісність цього муніципально-правового інституту у взаємозалежності матеріальних і процесуальних його складових має забезпечуватися належним формально-юридичним способом, чого у чинній редакції Розділу V «Відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою» Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» не забезпечено.

Ст. 37 Закону «Про статус депутатів місцевих рад» містить вичерпний перелік підстав, настання яких тягне за собою можливість відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, що унеможливорює дострокове припинення його повноважень без наявності чітко визначеного кола юридичних фактів як підстав для такого відкликання. Тому вважаємо необхідним закріпити в Законі обов'язок територіальної виборчої комісії здійснювати перевірку дотримання вимог ст. 37 Закону «Про статус депутатів місцевих рад», а також право вносити пропозицію про відкликання депутата виключно за наявності підстав, передбачених ст. 37 Закону. Такий підхід відповідає гарантіям непорушності повноважень депутата місцевої ради і є важливим з доктринальної точки зору, адже юридична відповідальність, однією з форм якої визнається муніципально-правова відповідальність, може мати місце виключно на наявності передбачених законодавством підстав.

ДОСУДОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ З НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

ОСІПОВА Олена Олександрівна,
*суддя Сумського окружного
адміністративного суду, аспірантка
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Аналіз судової статистики свідчить про збільшення надходження справ та матеріалів до окружних адміністративних судів та зростання навантаження на суддів. У 2019 році на розгляді в окружних адміністративних судах знаходилося 260091 справ та матеріалів, що на 17,11% більше ніж в 2018 році. Надійшло 215623 справ і матеріалів проти 187001 в 2018 році. Середньомісячне надходження справ на одного суддю склало 30,97 проти 28,91 в 2018 році [1].

На жаль, судова статистика не виділяє окремо справ з приводу надання адміністративних послуг, отже встановити точну їх кількість неможливо. Але можна скласти приблизне уявлення про їх питому вагу у загальній масі справ, знаючи, що на практиці судові спори з надання адміністративних послуг найчастіше мають місце у сфері містобудування, землекористування, економіки, де за заявами фізичних та юридичних осіб здійснюється видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації тощо.

Згідно з офіційними статистичними даними в провадженні окружних адміністративних судів знаходилося 16538 (9,28 %) справ зі спорів щодо реалізації державної політики у сфері економіки та публічної фінансової політики та 13867 (7,76 %) справ у сфері забезпечення сталого розвитку населених пунктів та землекористування. Ці дві категорії справ мають безпосереднє відношення до надання адміністративних послуг і займають найбільшу питому вагу серед всіх категорій справ [1].

Актуальною проблемою в діяльності адміністративних судів залишається довготривалість судового розгляду справ. Крім того, судова тяжба потребує значних витрат часу та зусиль сторін, коштів на правову допомогу, судовий збір тощо.

Впродовж останніх десяти років серед науковців та практиків точилася дискусія щодо необхідності введення в Україні альтернативних суду способів вирішення спорів, зокрема медіації, з посиланням на досвід зарубіжних країн, що на думку прибічників такого підходу повинно сприяти розвантаженню судів, прискорити розгляд спорів. Першим кроком на цьому шляху стало введення Законом № 2147-VIII від 03.10.2017 року нового правового інституту

«досудового врегулювання спорів за участю судді». Хоча згідно з КАСУ суддя виконує функції посередника, це не є медіацією в її класичному розумінні. Досудове врегулювання спорів за участю судді є своєрідним гібридним способом вирішення спорів без розгляду справи по суті за допомогою професійного судді і поєднує в собі окремі риси правових інститутів медіації та примирення. Ще до прийняття відповідних змін до процесуальних кодексів були висловлені обґрунтовані сумніви щодо доцільності та ефективності цього правового механізму в адміністративному судочинстві. Сьогодні, підводячи підсумки майже трирічного існування цього інституту в КАС України, ми вимушені визнати, що песимістичні прогнози виправдались. Згідно з аналізом, проведеним Центром політико-правових реформ, судді адміністративних судів рідко вдаються до примирення сторін. За 2019 рік ними постановлено 11 ухвал про проведення врегулювання за участі судді, сторони досягли примирення в одній справі [2].

Отже, досудове врегулювання спорів за участю судді майже не застосовується судами в адміністративному провадженні. І причина цього не тільки в небажанні чи неготовності суддів, а в самій соціально-правовій природі адміністративних спорів. Досудове врегулювання спорів за участю судді взагалі не підходить для вирішення спорів з надання адміністративних послуг. Безумовно є певний сенс у використанні послуг професійних медіаторів в окремих складних спорах, наприклад про скасування нормативних актів, але їх участь не призведе до здешевлення процесу, послуги медіатора будуть платні. Медіація буде працювати в господарському та цивільному судочинстві, де сторони, як правило, знаходяться у договірних відносинах, на рівних ведуть переговори, мають за рахунок чого йти на поступки один одному. Між тим в адміністративному судовому процесі, особливо при оскарженні відмови у наданні адміністративної послуги, у відповідача, який намагається реалізувати свої владні повноваження, відсутня потреба, а у позивача, який добивається скасування відмови у наданні бажаної адміністративної послуги, немає за рахунок чого йти на взаємні поступки і примирення. Визнання своєї неправоти означає для відповідача визнання позовних вимог, а для позивача — повну або часткову відмову від позовних вимог (бажаного результату).

Сьогодні в Україні процедура розгляду звернень громадян регулюється Законом України «Про звернення громадян», прийнятим ще в 1996 році, застарілим за змістом і таким, що не відповідає європейським стандартам. У цьому законі процедура адміністративного оскарження рішень, прийнятих за зверненнями фізичних осіб, не виписана, а про звернення юридичних осіб взагалі не йде мова. Закон дозволяє на вибір заявника оскаржувати дії, бездіяльність чи рішення суб'єкта владних повноважень до вищестоящого органу управління або безпосередньо до суду. Зрозуміло, що скарги віддають перевагу суду як органу, здатному забезпечити неупереджений розгляд справи і примусове ви-

конання прийнятого рішення.

Отже, досудове врегулювання спорів за участю судді не призвело і не зможе призвести до розвантаження суддів, економії часу та матеріальних затрат під час розгляду спорів з надання адміністративних послуг.

На наш погляд, при вирішенні цієї проблеми слід звернутися до досвіду Франції, країни-основоположниці адміністративного права і судочинства в Європі. Законодавство цієї країни передбачає за загальним правилом, як і в Україні, попереднє факультативне оскарження, але у випадках, спеціально передбачених законом, передбачено попереднє обов'язкове адміністративне оскарження. Запровадження обов'язкового оскарження значно прискорило розгляд спорів [3, с. 55-56]. Приймаючи до уваги успішний досвід Франції, вважаємо доцільним запропонувати наступну модель досудового розгляду адміністративних спорів, покликану розвантажити адміністративні суди, зокрема від розгляду спорів з надання адміністративних послуг.

У КАС України, Законах «Про адміністративні послуги» та «Про звернення громадян», а в майбутньому і в Адміністративно-процедурному кодексі України, який незабаром має бути прийнятим, запровадити норми, які б передбачали попереднє обов'язкове адміністративне досудове оскарження адміністративних актів (рішень, дій чи бездіяльності) посадових осіб з приводу надання чи відмови у наданні адміністративних послуг. До адміністративного суду мають бути оскаржені тільки попередньо розглянуті за процедурою адміністративного оскарження, прийняті за скаргою рішення вищестоящих адміністративних органів. Додержання запропонованого обов'язкового попереднього адміністративного оскарження як умови звернення до суду не суперечить положенням ст. 55 Конституції України, оскільки не позбавляє заявників права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

У проєктах Адміністративно-процедурного кодексу України, які неодноразово в різні роки подавалися на розгляд Верховної Ради України і поверталися на доопрацювання (№ 2789, № 11472, № 9456), адміністративне оскарження виділено в окремий розділ проєкту Кодексу. Суб'єктом розгляду скарги за проєктом є вищий відносно адміністративного органа, що розглядав адміністративну справу, орган виконавчої влади, орган чи посадова особа місцевого самоврядування, які уповноважені розглядати і приймати рішення з порушених у скарзі питань. Також суб'єктом розгляду скарги може бути комісія, утворена адміністративним органом для розгляду скарг, рішення (висновки) якої носять рекомендаційний характер для керівника адміністративного органу. Приймаючи в цілому таку модель адміністративного оскарження, вважаємо за необхідне доповнити її принципово важливими вимогами до змісту висновків та складу комісій з розгляду спорів.

По-перше, такі комісії повинні бути створені як дорадчі (експертні) інституції незалежні від суб'єкта владних повноважень, в компетенції яких знаходиться вирішення спорів. Скарга на протиправність правового акту не може бути розглянута адміністративним органом без висновку комісії, хоча він носить рекомендаційний характер. В складі такої комісії повинні бути незалежні фахівці-правознавці, як практики, так і науковці. В складі комісії не має бути представників громадськості — нефахівців та залежних від адміністрації осіб. Комісія має діяти на підставі Положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України, на платній основі за рахунок коштів державного бюджету.

По-друге, рішення керівника адміністративного органу за результатами розгляду скарги може бути оскаржено до адміністративного суду з дня його прийняття протягом строку звернення до суду, встановленого КАС України.

По-третє, у висновку комісії обов'язково повинна бути наведена правові позиції Конституційного Суду України, Верховного Суду України та Європейського суду з прав людини, зазначено правомірність чи неправомірність акту, що оскаржується, та надано рекомендації щодо розв'язання спору та поновленню порушених прав і відшкодування завданої шкоди.

Список використаних джерел:

1. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_19 (дата звернення 28.04.2020).

2. Суди у 2019 році в цифрах. ЦППР. 23 березня 2020. URL: <https://www.pravo.org.ua/ua/news/20874300-sudi-u-2019-rotsi-v-tsifrah> (дата звернення 28.04.2020).

3. Цуркан О. Зарубіжний досвід та перспективи запровадження інституту альтернативного вирішення адміністративних спорів в Україні. *Вісник ВАСУ*. 2017. №1-2. С.50—63.

ГАРАНТІЇ ДЕПУТАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ІСТОРИКО-КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

СИЧ Максим Анатолійович,
*молодший науковий співробітник НДІ
державного будівництва та місцевого
самоврядування НАПрН України*

Еволюція гарантій депутатської діяльності у вітчизняній політико-правовій практиці пройшла три основні етапи: 1) доконституційний – початок формування інституту гарантій депутатської діяльності в умовах становлення вітчизняного парламентаризму; 2) радянський – формування системи гарантій депутатської діяльності, її конституційно-правове закріплення в умовах радянської системи організації влади; 3) сучасний (пострадянський) – удосконалення системи гарантій депутатської діяльності, її раціоналізація з урахуванням кращих світових аналогів в умовах формування правової державності.

Перший вітчизняний досвід становлення парламентаризму виявився недовгим і внутрішньо суперечливим. Спочатку Лютнева (буржуазно-демократична), а потім Жовтнева (соціалістична) революції 1917 р. породили принципово нову організацію державної влади, в центрі якої перебували Ради. Революційний перехід до нової системи представництва обумовив радикальні зміни й у статусі депутатів, у тому числі й стосовно гарантій їхньої діяльності.

Подальший розвиток ідеї народного представництва та проблеми правового статусу депутатів на терені України після розпаду Російської імперії та в умовах громадянської війни доцільно розглядати з точки зору двох «паралельних» напрямків: 1) націонал-демократичного, відображеного в державно-правових актах Центральної Ради, Гетьманату та Директорії; 2) більшовицького, що отримав своє відображення у конституціях та поточному законодавстві радянської доби.

У межах кожного з названих напрямків проблеми гарантування діяльності депутатів вирішувалися з різних концептуальних позицій. В усіх документах націонал-демократичного напрямку, де йшлося про статус депутатів (наприклад, у Конституції УНР 1918 р., конституційних актах періоду Гетьманату, Законі про Державну народну раду УНР 1920 р. тощо), підкреслювався професійний і вільний характер депутатського мандату, депутатський імунітет та індемнітет (в обох значеннях цього терміну).

Більшовицький підхід до визначення правового статусу депутата базувався на запереченні парламентаризму як буржуазної ідеології, класовому підході й визнанні необхідності поєднання представницьких повноважень з основною

трудовою діяльністю депутата. Виходячи з таких концептуальних засад, за радянськими депутатами не визнавалося будь-яких переваг чи привілеїв у правовому становищі. Не дарма протягом тривалого часу радянської історії не існувало навіть спеціальних нормативних актів про статус депутатів.

Уперше про гарантії депутатської діяльності на конституційному рівні було згадано в Основному Законі СРСР 1936 р., який передбачив у ст.52, що депутати Верховної Ради СРСР користуються недоторканністю і не можуть бути притягнуті до судової відповідальності чи заарештовані без згоди Верховної Ради СРСР, а в період між сесіями – без згоди Президії Верховної Ради СРСР. Поряд з юридичними, передбачались і деякі соціально-економічні гарантії. Зокрема, перша сесія Верховної Ради СРСР постановила відшкодувати видатки депутатів, пов'язані з виконанням ними депутатських повноважень.

Протягом 30-60-х рр. ХХ ст. гарантії депутатської діяльності в СРСР визначалися переважно на підзаконному рівні. Зокрема, Указ Президії Верховної Ради СРСР від квітня 1968 р. «Про основні права та обов'язки сільських, селищних Рад депутатів трудящих» (ст. 9) передбачав звільнення депутатів від своїх виробничих чи службових обов'язків на час сесії і засідань виконавчого комітету, до якого вони обрані.

20 вересня 1972 р. було прийнято Закон СРСР «Про статус депутатів Рад депутатів трудящих в СРСР», яким поняття «гарантії депутатської діяльності» вперше отримало нормативне закріплення. Систему основних гарантій депутатської діяльності за Законом 1972 р. складали: 1) сприяння депутату у здійсненні його повноважень (ст. 26); 2) звільнення депутата від виробничих чи службових обов'язків для виконання депутатських повноважень (ст. 27); 3) забезпечення депутата виданнями Ради (ст. 28); 4) надання депутату юридичної допомоги (ст. 28); 5) обов'язок керівників підприємств, установ та організацій надавати депутатам необхідну інформацію (ст. 29); 6) відшкодування депутату видатків, пов'язаних з виконанням депутатських повноважень (ст. 30); 7) право депутата на безкоштовний проїзд (ст. 31); 8) охорона трудових прав депутата (ст. 32); 9) депутатська недоторканність (ст. 33, 34); 10) депутатське посвідчення і нагрудний знак депутата (ст. 35).

Законодавство незалежної України в аспекті нормативного закріплення гарантій депутатської діяльності стало наступником підходів, сформованих ще в радянському державознавстві, адаптувавши їх до нових політико-правових умов. На сьогодні гарантії діяльності депутатів можна розподілити на чотири групи. Першу з них складають організаційно-правові гарантії, що стосуються підготовки і здійснення депутатських повноважень (звільнення від виробничих чи службових обов'язків для виконання депутатських повноважень, інформаційне, у тому числі юридичне, забезпечення діяльності, невідкладний прийом посадовими особами). До другої групи належать процесуальні гарантії, основна

мета яких полягає у забезпеченні безперешкодного порядку реалізації депутатських повноважень. Третя група – матеріально-правові гарантії, – призначені для фінансового забезпечення поведінки депутата щодо участі в управлінні публічними справами (відшкодування видатків, пов'язаних з виконанням депутатських повноважень, а також безкоштовний проїзд залізничним, повітряним і морським транспортом по території країни, позачергове поселення у готелі, надання службового житла тощо). Четверту групу складає депутатський імунітет, метою якого є охорона прав депутатів від будь-яких посягань, забезпечення безперешкодної реалізації депутатами своїх повноважень (депутатська недоторканність та охорона трудових прав депутатів).

Система соціально-економічних гарантій депутатської діяльності у переважній більшості зарубіжних країн є якщо не аналогічною, то подібною, і включає низку правомочностей, у тому числі: на депутатську платню та надбавки і доплати до неї; на повне або часткове звільнення депутатської платні від сплати податків; на отримання коштів для утримання допоміжного персоналу, наймання, обладнання й утримання офісу, наймання житла; на безкоштовне транспортне обслуговування; на безкоштовне користування поштовими послугами, телефонним і телеграфним зв'язком; на пільги по оплаті комунальних послуг; на страхування життя й здоров'я; на пільгове пенсійне забезпечення.

Усі зазначені соціально-економічні гарантії депутатської діяльності передбачені й чинним Законом України «Про статус народного депутата України». Проте вітчизняним конституційним законодавством, так само як і законодавство країн СНД, виходячи з радянської політико-правової традиції, значно розширює коло соціально-економічних гарантій депутатської діяльності. Наприклад, законодавство провідних країн західної демократії не знає ні доплат за науковий ступінь, ні права на санаторно-курортне обслуговування, ні права на першочергове поселення в готелі, ні широкого переліку гарантій трудових прав депутатів.

Конституційним законодавством зарубіжних країн, як правило, передбачаються певні механізми, які б гарантували державу і суспільство від марнотратства з боку парламентарів при вирішенні питань матеріально-фінансового забезпечення своєї діяльності. В Україні таких юридичних механізмів поки що не існує. Україна суттєво відстає від країн західної демократії у питаннях забезпечення гласності (транспарентності) питань, пов'язаних з матеріально-фінансовим забезпеченням депутатської діяльності. На наш погляд, при встановленні розміру оплати праці народних депутатів України варто запозичити досвід країн Прибалтики і привести його у відповідність до середнього рівня оплати праці в реальному секторі економіки.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ ПИТАНЬ ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ В РАДІ БЕЗПЕКИ ООН В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОСТІЙНИХ ЧЛЕНІВ РАДИ

ХОСТЮК Інга Василівна,
*аспірантка кафедри міжнародного
права Львівського національного
університету ім. І. Франка*

Повноваження у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки та мирного вирішення спорів є основоположними для Ради Безпеки ООН (надалі — РБ ООН) та для міжнародно-правового статусу постійних членів РБ ООН. Наділення постійних членів РБ ООН цим статусом теж обґрунтовувалося потребою забезпечити їх ефективними інструментами підтримання миру та безпеки у світі. Як коментують юристи-міжнародники, ще на початку створення ООН, статус постійних членів РБ ООН розглядався як такий, що є «обґрунтованим потребою ефективного забезпечення міжнародного миру, що не було б досяжне без участі цих держав» [1, р. 753], тобто постійних членів РБ ООН.

У той же час питання наскільки ефективними є постійні члени РБ ООН в процесах реалізації цього повноваження через застосування відповідних міжнародно-правових інструментів, передбачених Статутом залишається відкритим, особливо за наявності в постійних членів Ради права вето.

Наприклад, М.В. Буроменський твердить, що в умовах «холодної війни» застосування міжнародно-правових механізмів підтримання миру було неможливим [2, с. 939]. Своєю чергою П. Маланчук вказував, що з понад сімдесяти міжнародних збройних конфліктів, які тривали протягом 1945-1999 рр., РБ ООН в межах своїх повноважень змогла відреагувати лише на кілька [3, с. 530]. Л. Дорош та С. Охремчук зазначають, що через неналежне реагування на збройні конфлікти у 1980-2000-х рр. РБ ООН: «продемонструвала неспроможність виконувати свої функції та здійснювати покладені на неї обов'язки щодо гарантування міжнародного миру та безпеки» [4, с. 21].

Важко заперечувати той факт, що основною причиною такої ситуації є застосування права вето з боку тих чи інших постійних членів РБ ООН. Саме юридична реалізація цього права окремими постійними членами ініціатив РБ ООН та Організації в цілому і є стримуючим фактором для виконання Радою своїх повноважень у безпековій сфері.

Водночас, оцінюючи роль постійних членів РБ ООН у контексті реалізації цих повноважень РБ ООН, не можна не відзначити, що вони відіграють багато в

чому і позитивну роль, що обґрунтовується, в тому числі, і наявністю у них права вето, яке є ефективним юридичним інструментом формування та дотримання балансу у міжнародних відносинах. Протягом семи з половиною десятиліть діяльності РБ ООН, не було жодного прямого конфлікту між постійними членами. Не в останню чергу це має місце тому, що крім фактичних (територія, населення), військових (наявність ядерної зброї) та політичних і економічних факторів, вони мають і юридичний важіль впливу – можливість застосування права вето до рішень, які стосуються безпекових питань.

Якщо говорити про повноваження постійних членів РБ ООН щодо мирного розв'язання спорів, то його доцільно розглянути крізь призму одного із головних зобов'язань постійних членів РБ ООН відповідно до Статуту ООН, а саме: обов'язку утримуватися при прийнятті рішень в РБ ООН, щодо спору, в якому такий член є однією зі сторін (п. 3 ст. 27 Статуту) [5]. Є.В. Годованик вказує, що трактування такого утримання саме як обов'язку «безпосередньо впливає зі статутних положень...», тому «повинен розглядатися як виняток з правила одноголосся» [6, с. 141].

Проте практика діяльності РБ ООН свідчить про «замороженість» цієї норми. П. Маланчук вказує на низку складностей, які виникають при застосуванні цієї норми на практиці. Найперше, він відзначає, що в умовах складних міжнародних правовідносин, коли більшість держав пов'язані тими чи іншими взаємними зобов'язаннями «будь-який спір може у різній мірі зачіпати інтереси багатьох держав». По-друге, вчений вказує на проблеми між диференціацією понять «спір» та «ситуація» в практиці ООН, які особливо активно дискутувалися в перші роки існування ООН [3, с. 512].

Одночасно П. Маланчук констатує, що на сьогоднішньому етапі норма щодо утримання при голосуванні членів РБ ООН, в тому числі постійних членів, які є сторонами спору, ігнорується. Як приклад він наводить голосування за резолюції щодо терористичного акту в Локербі 1988 р., метою яких було введення санкцій проти Лівії, яка підозрювалася в організації цього теракту. В голосуванні в РБ ООН брали участь США, Великобританія та Франція, яких можна було визначити як сторін спору поруч із Лівією [3, с. 512].

На жаль, тези П. Маланчука підтверджує і практика останніх років і, що особливо прикро, по відношенню до України. Протягом усього періоду російської агресії щодо України, Росія послідовно застосовує своє право вето для блокування рішень РБ ООН щодо ситуації в Україні. Безумовно, метою цієї роботи не є проведення міжнародно-правової кваліфікації збройного конфлікту на Сході України, однак очевидність агресивних дій Росії, її зловживання правом вето та ігнорування положень Статуту ООН щодо неучасті в розгляді питань в РБ ООН як сторони спору не викликає сумнівів.

Україна займає послідовну позицію щодо необхідності застосування цієї

норми Статуту ООН і неможливості участі постійних членів РБ ООН в розгляді та ветуванні питань щодо спорів, в яких вони є однією зі сторін. Наприклад, Міністр закордонних справ України П. Клімкін неодноразово виступав публічно та писав про необхідність «обмежити право вето для того постійного члена РБ, який сам є стороною обговорюваного конфлікту» [7].

Згодом, 15 березня 2019 р., в ході спеціального засідання РБ ООН, присвяченого п'ятій річниці анексії території Криму Російською Федерацією, заступник Міністра закордонних справ України С. Кислиця підтримав цю позицію, заявивши про необхідність позбавити Росію права вето під час обговорення в РБ ООН питань, що стосуються російської агресії проти України. Він зазначив, що: «На наш погляд, виконання статті 27 статуту, в якій мовиться, що член Ради Безпеки, який є стороною в суперечці, має утримуватися від голосування, так само актуальне, як і було раніше... Якби держава-агресор не володіла правом вето, вже були б миротворчі сили з повноцінним мандатом Ради Безпеки на всіх окупованих територіях, включаючи українсько-російський кордон» [8].

У той же час ми вважаємо, що поспішно ставили хрест на положенні Статуту ООН, яке забороняє членам РБ ООН, в тому числі й постійним, які є сторонами спору, брати участь у прийнятті рішень щодо нього. Найперше, це положення є чітко зафіксованим у Статуті ООН і жодна практика його застосування на цьому етапі не може вплинути на юридичну силу цього положення та скасувати його. По друге, тривале ігнорування цієї норми в практиці діяльності ООН є свідченням тиску політичних факторів, які є мінливими за своєю природою і з часом може виникнути ситуація, коли члени Організації вимагатимуть послідовного застосування цієї норми у відповідності з буквою та духом Статуту ООН.

Нарешті, ідеальним виходом із ситуації, видається звернення до Міжнародного Суду ООН із запитом щодо надання Консультативного висновку із цього питання. При цьому, предмет такого запиту може як в цілому охоплювати зазначену проблему, так і піднімати її в контексті іншого питання, яке буде покладено в його основу. Зрештою, поточна практика Міжнародного Суду ООН щодо роз'яснення тих чи інших положень, що стосуються як статусу РБ ООН в цілому, так і статусу постійних членів Ради зокрема є доволі успішною, зокрема у рамках Консультативних висновків «Компетенція Генеральної Асамблеї щодо прийому держав до ООН» та «Юридичні наслідки для держав триваючої присутності Південної Африки у Намібії».

Список використаних джерел:

1. The Statute of the International Court of Justice : a commentary / Edts. A. Zimmermann, C.J. Tams. Oxford: Oxford University Press, 2019. P.753
2. Буроменський М.В. Політичні підстави та міжнародно-правові проблеми

постійного членства Російської Федерації в Раді Безпеки ООН. *Українська Революція гідності, агресія РФ та міжнародне право* / Рец. Бірюков О.М., Шпакович О.М., Мюллерсон Р.А., Петров Р.А. Київ: К.І.С., 2014. С. 939.

3. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом: пер. с англ. / П. Маланчук. 7-е вид.,перероб. Харків: Консум, 2000. С. 530.

4. Дорош Л., Охремчук С. РБ ООН у сучасних умовах: до проблеми пошуку варіантів реформування. *Humanitarian vision*. 2015. Vol. 1, No. 2. С. 21.

5. Устав Организации Объединенных Наций и Статут Международного Суда от 26.06.1945 г. Цит. 18.01.2019 г. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

6. Правова модернізація Ради Безпеки ООН: проблеми теорії та практики: монографія / М.О. Баймуратов, Ю.О. Волошин, Є.В. Годованик, М.М. Юрлов; ред.: М.О. Баймуратов; Маріуп. держ. ун-т, Європ. орг. публ. права. Одеса: Фенікс, 2013. С. 141.

7. Клімкін П. Два роки спротиву дипломатичним гопникам: стаття Клімкіна про Україну в Радбезі ООН: четвер, 25 січня 2018. *Європейська правда*. Цит. 16.03.2019. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/01/25/7076590/>

8. Київ запропонував позбавити Росію права вето у Раді безпеки ООН: Субота, 16 березня 2019. *Українська правда*. Цит. 16.03.2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/03/16/7209337/>

СЕКЦІЯ 3.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. СІМЕЙНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

АХМАЧ Ганна Михайлівна,
*к.ю.н., доцент, асистент кафедри
цивільного процесу Національного
юридичного університету ім. Я. Мудрого*

Оптимізація діяльності суду щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами в аспекті останніх змін до цивільного процесуального законодавства є однією із гарантій реалізації права на справедливий судовий розгляд. На стадії «Перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами» вирішується виконання завдань цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Ефективність діяльності судів цивільної юрисдикції як гарантія справедливого судового захисту в значній мірі залежить від законодавчої врегульованості цивільних процесуальних правовідносин. Забезпечення конституційного права на судовий захист при перегляді судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами повинно відповідати основним принципам судочинства, завданням суду та міжнародним стандартам.

Необхідність існування на час розгляду справи є умовою нововиявлених обставин; такі обставини не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи. Нововиявлені обставини належать до предмета доказування у справі, можуть вплинути на висновки суду про права та обов'язки учасників справи.

Нововиявлені обставини мають підтверджуватися доказами – будь-якими даними, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин

(фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Суд має право скасувати судові рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами лише за умови, що ці обставини можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у рішенні, що переглядається.

Судове рішення не може переглядатись у зв'язку з нововиявленими обставинами, якщо обставини, передбачені ч. 2 ст. 423 ЦПК, відсутні, однак є підстави для перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку, а також якщо обставини, визначені ч. 2 ст. 423 ЦПК, були або могли бути відомі заявникові на час розгляду справи.

При вирішенні питання про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами суд має виходити з визначених ч. 2 ст. 423 ЦПК підстав, перелік яких є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

У новій редакції ЦПК змінені окремі підстави перегляду як за нововиявленими, так і за виключними підставами (зокрема, за чинним ЦПК судові рішення переглядаються за нововиявленими обставинами з 3-х підстав, а у редакції до 03.10.17 таких підстав було 5; окремі підстави перегляду за нововиявленими обставинами у чинному ЦПК зазначаються як виключні обставини).

Позитивним внеском є доповнення статті 423 частиною 4, в якій надається роз'яснення щодо підстав перегляду за нововиявленими обставинами, а саме — переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи, а також докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом, не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами. Розширення переліку додатків до заяви при перегляді (ч. 3 ст. 426), на нашу думку, також сприяє ефективності процедури судового перегляду.

Мудрецька Г.В. основними завданнями перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами визначає оцінку їх правосудності з метою ефективного поновлення порушених прав осіб. Процесуальна форма такого перегляду повинна відповідати сучасним стандартам захисту прав і законних інтересів осіб з дотриманням принципу верховенства права [1, с. 46].

Слід звернути увагу на наявність випадків порушення судами правил інстанційної юрисдикції при перегляді справ за нововиявленими обставинами. Зазначені обставини встановлені постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 15 травня 2019 року (справа № 524/3242/15-ц) [2].

Викликає певні дискусії та потребує додаткового аналізу положення пункту 1 частини 3 статті 423 Цивільного процесуального Кодексу України, в якому зазначено, що підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не

застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане. До внесення змін до ЦПК Законом зазначена підстава розглядалася як підстава для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами (п. 4, ч. 2, ст. 361).

Слід також звернути увагу на останні позитивні законодавчі зміни – Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» № 460-ІХ від 15.09.2020 змінена редакція абзацу восьмого частини третьої ст. 426 ЦПК – судовий збір не сплачується за подання і розгляд заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами, незалежно від підстави (у попередньої редакції такий привілей застосовувався тільки при перегляді з однієї підстави – встановленої п. 2 ч. 3 ст. 423 ЦПК (встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом). Зазначена новела цивільного процесуального законодавства, безумовно, сприяє реалізації права на судовий захист, зменшує обтяження економічними перешкодами при зверненні до суду в останній інстанції перегляду судових рішень.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок про оптимізацію законодавчого врегулювання судового захисту при перегляді судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі. Однак окремі положення норм ЦПК потребують подальшого вдосконалення в аспекті відповідності національної процедури перегляду принципу правової визначеності, міжнародним стандартам, сприяння усуненню судових помилок.

Список використаних джерел:

1. Мудрецька Г.В. Актуальні питання перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами в цивільному процесі. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 2, 2015. С. 46.
2. Постанова Верховного Суду від 15 травня 2019 р. № 524/3242/15-ц. № 61-4652св19. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C008366> (дата звернення 25.04.2020).

ПРАВОВА ПРИРОДА І ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ

ГУМЕНЮК Катерина Миколаївна,
*студентка юридичного факультету
Хмельницького університету
управління і права ім. Л. Юзькова*

Одним із нових правових інститутів, якому належить особливе місце в системі права інтелектуальної власності, є договір комерційної концесії. Він укладається з метою створення нових господарюючих комплексів, розширення ринку збуту товарів і послуг під маркою правовласника.

Дослідженню особливостей правового регулювання договору комерційної концесії присвячені праці М. Брагінського, В. Вітрянського, В. Дзери, В. Луця, Л. Красавчикової, О. Підпригори та інших науковців. У працях вказаних науковців більше уваги було приділено дослідженню закордонного досвіду, порушено окремі питання правового регулювання інституту комерційної концесії в Україні.

Актуальність даної теми проявляється у тому, що розбудова України як правової держави, формування громадянського суспільства тісно пов'язано з впровадженням інституту ринкової економіки, і даний вид договору посідає важливе місце, що і зумовлює фактичне використання договору комерційної концесії.

Цікавою є історія виникнення такого договору. Відомо, що концесійні правовідносини беруть свій початок ще у часи Стародавнього Риму (термін «концесія» походить від лат. *consensio* – надання дозволу, дії, права). Попри те, що система римського цивільного права була побудована на приватно-правових засадах, не усяка річ могла бути предметом приватної власності чи належати на праві такої власності.

Давньоримські юристи виділяли з множини речей, які слугують задоволенню потреб людини, особливі групи, що не можуть бути об'єктами права приватної власності [1, с. 142].

Відповідно до статті 1115 ЦК України, договір комерційної концесії — це договір, за яким одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг [2].

Договір комерційної концесії (франчайзингу) є цивільно-правовим договором, який за своєю правовою природою є двостороннім з огляду на існування

взаємних прав та обов'язків контрагентів. Сутність договірної регулювання полягає у гнучкості, можливості пристосування до інтересів та потреб осіб, залучених до ділового обороту [3, с. 4].

Договір комерційної концесії є *консенсуальним, двостороннім (взаємним), платним і каузальним*. Договір комерційної концесії є консенсуальним, оскільки він вступає в силу з моменту досягнення згоди сторонами, на відміну від реальних договорів, які визнаються укладеними з моменту, коли на підставі угоди здійснена передача стороною контрагенту певного майна.

Договір комерційної концесії є *двостороннім (взаємним)*, оскільки кожна сторона цього договору має права та обов'язки, порівняно з одностороннім договором, в якому в одній стороні є тільки права, а у другій — тільки обов'язки. Так, наприклад, за договором комерційної концесії, в обов'язки правоволодільця входить передача необхідної технічної документації, надання консультацій користувачеві, контролювання якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) користувачем, а в обов'язки користувача — використання торговельної марки і (або) іншого позначення правоволодільця, забезпечення відповідної якості товарів, що виробляються, виконуваних робіт, послуг, що надаються, нерозголошення секретів виробництва правоволодільця і таке інше [2].

Договір комерційної концесії є *оплатним*, адже правоволоділець повинен отримувати винагороду за виконання своїх зобов'язань за договором. Критерієм оплати договору є наявність у кредитора права вимагати зустрічного задоволення.

Такий договір є новелою Цивільного кодексу України 2003 р. і навколо його правової природи постійно ведуться наукові дискусії. Думки дослідників розділилися: по-перше, висловлюється думка, щодо договору комерційної концесії належить до договорів щодо передання майна у користування. Такої позиції дотримується, зокрема, Ю. Романець, характеризуючи договір комерційної концесії як такий, що спрямований на передачу у тимчасове користування об'єктів цивільних прав [3, с. 362–363].

Необхідно підкреслити, що цей договір може використовуватись виключно у сфері підприємницької діяльності, в зв'язку з чим його сторонами можуть бути лише юридичні або фізичні особи, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності [4, с. 734].

Метою договору комерційної концесії є впровадження в практику нового підприємця визначеного договором виду конкурентоздатної підприємницької діяльності через використання досвіду й ділової репутації правоволодільця для реалізації відповідних товарів і послуг та одержання прибутку сторонами цього договору [5].

У договорі комерційної концесії можуть бути передбачені особливі умови,

зокрема такі:

1) обов'язок право володільця не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріплені й за користувачем території або утримуватися власної аналогічної діяльності на цій території;

2) обов'язок користувача не конкурувати за право володільцем на території, на яку поширюється чинність договору, що до підприємницької діяльності, яку здійснює користувач із використанням на даних правоволодільцю;

3) обов'язок користувача не одержувати аналогічні права від конкурентів правоволодільця;

4) відповідно до статті 1122 ЦК України, обов'язок користувача погоджувати з правоволодільцем місце розташування приміщень для продажу товарів (робіт, послуг), передбачених договором, а також їх внутрішнє й зовнішнє оформлення [2].

Одним із проблемних питань на сьогодні є питання цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань комерційної концесії.

У главі 76 ЦК України «Комерційна концесія» непередбачені спеціальні норми, що встановлюють взаємну відповідальність сторін договору комерційної концесії. Однак вона настає за наявності загальних підстав цивільно-правової відповідальності. Стаття 1123 ЦК України передбачає лише відповідальність правоволодільця (як солідарну, так і субсидіарну) за вимогами, що пред'являються до користувача. При цьому правоволоділець несе відповідальність тільки за невідповідність якості (а не асортименту, кількості, строків та інших умов договору користувача з його контрагентом). Відповідальність перед третіми особами правоволодільця й користувача регулюється також ст.ст. 541, 543, 619, 673–679 ЦК України та іншими.

Отже, договір комерційної концесії (франчайзингу) – актуальний і ефективний інструмент для врегулювання правовідносин між суб'єктами у сфері надання послуг чи продажу товарів. Незважаючи на наявність елементів різних договорів, договір комерційної концесії – це самостійний вид цивільно-правового договору, який виключає пристосування до регульованих ним відносин будь-яких правил про інші договори [6]. Також варто підкреслити, що основні цілі правового регулювання комерційно концесії – це захист прав і законних інтересів правовласника та користувача. І зараз є важливим додаткове законодавче закріплення термінологічного й понятійного апарату стосовно інституту комерційної концесії, що пов'язане з впровадженням інституту ринкової економіки.

Список використаних джерел:

1. Переверзєв О.М. Договір комерційної концесії в системі господарських договорів України. *Учёные записки Таврического национального университета*

им. В. И. Вернадского. Серия «Юрид. Науки». 2012. Т. 25 (64), № 2. С. 142–147.

2. Цивільний кодекс України: за станом на 15.01.2011 р. *Верховна Рада України* від 16.01.2003 р. № 435 – IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>

3. Жилінкова О.В. Договірне регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні та за кордоном: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 280 с.

4. Романец Ю.В. Система договорів в гражданском праве России. Москва: Юристъ, 2004. 496 с.

5. Ведькал В.А. Цивільно-правові аспекти правового регулювання договору комерційної концесії. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. Вип. 5. С. 82—88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2015_5_13

6. Гражданское право Украины: Учебник. под ред. А.А. Пушкина, В.М. Самойленко. Харьков: ТОВ «Одіссей», 2003. 621 с.

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ МАЙНОВИХ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

МОСКАЛЮК Надія Богданівна,
*к.ю.н., доцент кафедри безпеки,
правоохоронної діяльності та
фінансових розслідувань
Тернопільського національного
економічного університету*

РІЗНИК Галина Андріївна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Постановка проблеми. В умовах розвитку сучасних інноваційних технологій, які проникають у всі сфери життєдіяльності суспільства, питання, щодо спадкування майнових авторських прав є актуальним, і в той же момент однією із найбільш значущих проблем цивільного права. Так як це спричинено розбіжностями між положеннями Закону України «Про авторське право і суміжні права» і відповідними положеннями, які закріплені у Цивільному кодексі України,

а також відсутністю чіткої регламентації порядку спадкування майнових авторських прав в книзі шостій «Спадкове право» ЦК України.

Такі прогалини у законодавстві України можуть спричинити ряд проблем, а саме неоднозначне тлумачення норм права і виникнення колізій на практиці.

Окрім того, спадкування майнових авторських прав має важливе значення, так як ці права закріплюють у собі комерційну цінність: надають автору, а після його смерті і спадкоємцям отримувати додаткові доходи. Саме тому дане питання є нагальним, потребує ретельного вивчення та прийняття обґрунтованих рішень щодо внесення змін до відповідних нормативно-правових актів у даній сфері.

Метою роботи є аналіз норм чинного законодавства, що закріплює особливості спадкування майнових авторських прав.

Дослідження спадкування майнових авторських прав викликає значущий теоретичний та практичний інтерес серед багатьох науковців. Серед вчених, які займалися його вивчення варто відзначити Є.П. Гаврилова, А.В. Гончарова, О.В. Дзера, А.С. Никитюка, А.С. Марданшина, В.І. Синайського, Є.О. Харитонова та ін.

Виклад основного матеріалу. Формування правової держави неможливе без виконання такого конституційного принципу як верховенство права та забезпечення недоторканості та захисту основних соціальних цінностей: життя, здоров'я людини, її безпека, честь та гідність. І саме інститут спадкового права є одним з найважливіших.

За загальним правилом встановлено, що у склад спадщини включаються усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Об'єкти спадкування можуть бути майнового (квартира, земельна ділянка, транспортний засіб) та немайнового характеру (права в галузі інтелектуальної власності, зокрема авторське право у суб'єктивному значенні).

Специфічність прав у галузі інтелектуальної власності спричиняє й спеціальні умови щодо їх спадкування. Майнові авторські права варто віднести до особливого об'єкта спадкування, так як вони мають нематеріальний характер, а ще здійснюються спадкоємцями спільно та діють протягом строку, встановленого чинним законодавством [1, с. 97-101].

Важливе значення має саме визначення прав, які можуть переходити у спадщину. Тут необхідно звернути увагу на об'єкт інтелектуальної власності, права на який переходять у спадщину та особу спадкодавця.

Варто наголосити і на тому, що об'єкти авторського права, тобто твори у галузі літератури, науки і мистецтва потрібно відрізнити від авторського права як об'єкта спадкування. Так як в спадщину переходить не сам твір в його об'єктивному вираженні, а сукупність авторських прав на нього. Об'єкт, в яко-

му втілено твір, входить до складу спадщини лише у випадку, якщо спадкодавець мав право власності на нього. Прикладом цього може бути продаж картини за життя спадкодавця. І в цьому разі успадковуватися будуть лише авторські права на цю картину.

Визначаючи коло майнових авторських прав, слід керуватися положеннями книги 4 ЦК України «Право інтелектуальної власності», а також враховувати положення Закону України «Про авторське право і суміжні права», зокрема ст. 15 «Майнові права автора».

Однак, варто наголосити і на тому, що є певні прогалини в законодавстві України, а саме: чітко не визначено особливості спадкування майнових авторських прав; не розкрито питання, які саме майнові авторські права переходять до спадкоємців; не достатньо врегульовано питання спадкування права слідування.

Звернемось до законодавства України, щоб зрозуміти, як саме як у ньому визначено коло майнових авторських прав.

Згідно зі ст. 440 ЦК України, майновими правами інтелектуальної власності на твір є:

- 1) право на використання твору;
- 2) виключне право дозволяти використання твору;
- 3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання.

Тепер розглянемо положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1]. У ст. 15 даного Закону зазначено, що до майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) належать:

- а) виключне право на використання твору;
- б) виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Проаналізувавши норми ЦК України та спеціального законодавства, бачимо, що виключним правом у ЦК України закріплено лише право дозволяти використання твору, а в Законі України «Про авторське право і суміжні права» всі майнові права є виключними. Окрім того, у ЦК України встановлено і право перешкоджати неправомірному використанню твору.

Тому можна помітити, що виникає розбіжність стосовно того, яку норму застосовувати, щоб визначити обсяг майнових прав автора, які згодом можуть перейти у спадщину. Тому вважаю, що дане питання потребує детальнішого вивчення та подальшого узгодження задля уникнення колізій на практиці.

Відповідно до роз'яснень Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування», склад спадщини включає усі майнові права інтелектуальної власності, чинні на час відкриття спадщини (право на отримання винагороди за використання твору, право на відтворення,

опублікування і розповсюдження авторських творів, право на оформлення винаходу, корисної моделі тощо).

Розглянемо якими правомочностями наділяється особа, якій належить виключне право на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами (відповідно до ч. 3 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Хоча цей перелік є не вичерпним, але звернемо увагу на такі, як відтворення творів; публічне виконання і публічне сповіщення творів; публічну демонстрацію; будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення; переклади творів; переробки, адаптації, та інші подібні зміни творів та ін.

Як бачимо, законодавець закріплює достатньо широкий перелік правомочностей. Звертаючись до Закону України «Про авторське право і суміжні права» слід зауважити, що спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора [3, с. 52–54].

Дискусійним є питання щодо новели в авторському праві, закріпленої законодавцем у ч. 4 ст. 442 ЦК України, а саме таке: у разі смерті автора його правонаступники мають право на опублікування твору, якщо це не суперечить волі автора. І виникає запитання: якщо автор-спадкодавець не залишив заповіту, то як буде оцінюватися його волевиявлення та чи мають значення у такому разі його усні побажання щодо подальшої долі своїх творів?

Науковці доходять такого висновку, що волевиявлення автора може бути виражено у формі заборони опублікувати свій твір, що повинно бути зафіксовано письмово у заповіті. У випадку коли ж пряма заборона з боку автора-спадкодавця відсутня, то слід вважати, що він не заперечував щодо опублікування свого твору після своєї смерті.

З огляду на вищевикладене, як на мене, доцільно було б виключити ч. 4 ст. 442 з ЦК України, або поширити умову щодо обов'язкового волевиявлення автора щодо долі його твору на всі способи його оприлюднення.

Спадкування майнових авторських прав відбувається у загальному порядку, тобто як за законом, так і за заповітом. Заповітом визнають особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті (ст. 1233 ЦК). У разі спадкування за заповітом авторське право може належати особі, яку призначив заповідач (суб'єкт авторського права). За спадкування за законом власниками майнових авторських прав можуть стати громадяни, які входять до тієї чи іншої черги законних спадкоємців.

При цьому, виникає питання про подільність майнових авторських прав.

У коментарі до ЦК України дано таке пояснення «об'єкт інтелектуальної власності може належати кільком особам на праві співавторства або в силу за-

кону чи договору. ... Право інтелектуальної власності на об'єкт може належати кільком особам в силу закону у разі, якщо воно перейшло в порядку спадкування до кількох спадкоємців» [4].

Висновок. Отже, майнові авторські права є особливим об'єктом спадкування. У результаті аналізу теоретичних положень і норм чинного законодавства України, розкрито правові основи переходу у спадщину майнових авторських прав, а також охарактеризовано дискусійні питання у даній сфері. На підставі дослідження можна підвести підсумки, що законодавець повинен обдуманно підійти до внесення необхідних змін задля запобігання розбіжностям та колізіям.

Список використаних джерел:

1. Гончарова А.В., Сердюк В.І. Деякі аспекти спадкування об'єктів авторського права та їх правова регламентація. *Порівняльно аналітичне право*. №1. 2014. С. 97—101.

2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 04.11.2018 № 3792-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

3. Фесенко Є.В. Особливості спадкування майнових авторських прав. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 17 том 2. С. 52—54.

4. Цивільний кодекс України від 18.04.2020 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОРЕНДУ ДЕРЖАВНОГО ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА»

НЕЦЬКА Любов Степанівна,
*к.ю.н., доцент, викладач відділу
підготовки прокурорів з
представництва інтересів держави
у суді Національної академії
прокуратури України*

Оренда державного і комунального майна, яке вже надано чи потенційно може бути надано у строкове платне користування, здатна приносити суттєві поповнення бюджету. Дуже важливо, щоб вона була вигідною, ефективною і без зловживань. З метою усунення корупційних схем, недобросовісної конкуренції, маніпуляцій з майном, певних прогалин правового регулювання Верховна Рада України прийняла новий Закон України «Про оренду державного та комунального майна», що вступив у дію 1 лютого 2020 року [1]. Тепер оренда державного та комунального майна здійснюється через систему ProZorro, а основною формою для отримання права на оренду державного чи комунального майна є електронний аукціон. Стартова орендна плата на аукціонах розраховуватиметься від балансової вартості майна, а не від його оцінки. Переоцінка буде проводитися лише в передбачених Законом випадках.

Важливо, що Законом заборонено передавати державне та комунальне майно в безоплатне користування або позичку, а підприємства, установи, організації, які мали пільги з орендної плати, втратили право орендувати майно за 1-2 гривні.

Проте новий закон іще повноцінно не запрацював через неопублікований затверджений Кабінетом Міністрів України Порядок передачі в оренду державного та комунального майна (03.03.2020 року уряд затвердив проєкт відповідної постанови) [2], а також форми примірних договорів оренди (на даний час їх проєкти розроблені ФДМУ і відповідний проєкт постанови КМУ, який ще не затверджений) [3]. Відсутня і нова Методика розрахунку орендної плати. А електронна торгова система планується до введення у дію з 01.10.2020. Отже, до початку її роботи вся інформація щодо процесу передачі в оренду державного та комунального майна буде публікуватися на офіційних веб-сайтах орендодавців, а також у друкованих ЗМІ, а подання заяв здійснюватиметься в паперовій або в електронній формі (без використання ЕТС).

Таким чином, передача державного і комунального майна в оренду виявилася заблокованою. У повній правовій невизначеності опинилися ті суб'єкти відносин, які уклали і виконують договори про використання державного чи комунального майна на умовах позички, безоплатного користування або зберігання, особливо якщо у період до вступу у дію постанови Кабінету Міністрів України, якою затверджено Порядок передачі в оренду державного та комунального майна, у них виникло право на продовження договору [4]. Чи можна продовжити дію договору, який прямо заборонений для укладення законом? У проєкті вказаної постанови уряду запропоновано надати можливість продовжити такі договори на короткий строк (6 місяців) з наданням переважного права стороні договору на укладення договору оренди майна, що є предметом такого договору, яке реалізується в порядку, визначеному Законом та Порядком для продовження договорів оренди державного або комунального майна [2]. Але цей припис ще не діє. На нашу думку, за відсутності іншого регулювання на даний час, потрібно послуговуватись загальними положеннями про договори і їх види, закріпленими у Цивільному кодексі України, Господарському кодексі України, а отже продовжувати договори на тих умовах, на яких вони виконувались. Аналогічний підхід має бути застосовано і до продовження власне договорів оренди державного або комунального майна, строк яких закінчується, якщо сторона має право і бажає продовжити договір.

З огляду на максимальну ефективність оренди законодавчо визначено створення двох переліків майна, придатного для оренди. Перелік першого типу пов'язаний з об'єктами, що надаватимуться через електронний аукціон, а отже вони мають бути найбільш привабливими і вартісними, а Перелік другого типу буде включати в себе об'єкти, що надаватимуться в оренду без аукціону. Саме до Переліку другого типу доцільно віднести менш вартісне і менш привабливе майно. За такого підходу неминуче виникне питання про вилучення майна, яке може бути запропоноване на аукціон, у суб'єктів, які мають право оренди за Переліком другого типу (без аукціону). І ось з врахуванням подібних випадків необхідно збалансовано підійти до формування обох Переліків об'єктів, щодо яких прийнято рішення про передачу в оренду. Для аналізу конкретних ситуацій доцільно брати до уваги мету, завдання, характер діяльності орендарів, вимоги до майна, потрібного для цільового використання і ін., щоб визначитися, чи доцільно залишати за ними надалі в оренді майно, яке може бути передане в користування через аукціон за вищу оплату, особливо, якщо це стосується суб'єктів-орендарів державного і комунального сектора економіки.

Певна неузгодженість щодо оцінки майна, яке надаватиметься в оренду, породжена колізійністю норм Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [5] та Закону України «Про оренду державного та комунального майна», адже норма ст. 7 першого вимагає

обов'язкового проведення оцінки майна у випадках оренди державного або комунального майна за відповідною процедурою. Тому необхідно із Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» або вилучити положення про обов'язковість проведення оцінки майна у всіх випадках оренди державного або комунального майна або ж уточнити.

Попередній закон «Про оренду державного та комунального майна» містив перелік суб'єктів, які мали право на пільгових умовах орендувати нежитлові приміщення. Цей перелік зазнав суттєвих змін і стосується лише права визначених суб'єктів на отримання в оренду державного та комунального майна, що не міститься в Переліку першого типу. Зважаючи, що повна орендна плата і за цим Переліком може бути досить обтяжливою для них, окремі громадські організації опинилися у ситуації виселення і загрози неможливості винайняти необхідне приміщення за доступну для них плату. Пільги з оренди були для них певною підтримкою держави. Натомість, вони її втрачають. Тому мають бути запропоновані інші умови гарантій діяльності таких соціально спрямованих організацій.

Безперечно норми нового Закону є прогресивними, але, на жаль, довга процедура поступового їх введення у дію гальмує досягнення очікуваних позитивних результатів, паралізує передачу об'єктів в оренду та скоріше призведе до суттєвих бюджетних втрат у поточному році.

Список використаних джерел:

1. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 № 157-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-IX> (дата звернення: 28.04.2020).

2. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку передачі в оренду державного та комунального майна» URL: <https://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 28.04.2020).

3. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про примірні договори оренди державного майна» URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/documents/press-list/civil-consultations-electronic/14722.html> (дата звернення: 28.04.2020).

4. АМУ звернулася до Мінекономіки щодо правових колізій у розпорядженні комунальним майном 10.04.2020 URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/amu-zvernulasya-do-minekonomiky-shchodo-pravovyh-koliziy-u-rozporядzhenni-komunalnym-majnom> (дата звернення: 28.04.2020).

5. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14/print> (дата звернення: 28.04.2020).

СЕКЦІЯ 4.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНОЛОГІЯ ТА КРИМІНАЛІСТИКА. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

ABOUT APPLICATION TO CONVICTS OF RESTRAINT MEASURES IN THE GENERAL DECLARATION OF THE RIGHTS OF HUMAN

BOROVYK Andrii,

Candidate of Juridical Sciences, Docent, Corresponding Member of Academy of Economic Sciences of Ukraine, Professor at the Department of Criminal Law and Justice of International University of Economics and Humanities named after academician Stepan Demianchuk

If you summarize all the scientific approaches that are involved in clarifying the content of the international legal acts in the field of the serving sentences, then it should be noted that most of them lead to the international standards of a general nature. In particular, such a general international legal act as the General Declaration of human rights states the following:

1. Every human has the right to life, liberty and personal safety (the article 3 of the Declaration) [2, p. 13].

In turn, in the art. 3 of the Constitution of Ukraine this provision has been expanded and has the following content: the human, his life and health, the honor and the dignity, the safety and the security are determined in Ukraine by the highest social value [288].

Moreover, the art. 27 of the Basic law states that everyone has an inalienable right to the life, the art. 28 – the provision about that no one can be tortured, inhuman or degrading treated or punished, and in the art. 29 – the requirement that every human has the right to liberty and the personal safety [3].

In unison (from Latin. unus – one sound) [1, p. 601] with this, in the art. 7 «The Basis of the legal status of the convicts» of the CEC of Ukraine it is stated that convicts enjoy all the human and civil rights that are enshrined in the Constitution of Ukraine, except for the restrictions that are set out in this Code, the laws of Ukraine and those are established by the judgment of the court.

In addition, in the art. 10 «The right of convicts for the personal safety» of the CEC the procedure of actions of the administration of the PEI in case of the inception of danger to the life and health of convicts that are serving sentences in the way of deprivation of liberty was determined.

At the same time, neither in the specified norms of this Code, nor in its entirety in the chapter «The Legal status», is not maintained that the restraint measures, which are applied to convicts that are deprived of liberty, also refer to measures of the provision the right of these persons for personal safety.

Given the specified and the provisions of the art. 3 of the Declaration, the art. 10 of the CEC of Ukraine should be supplemented with the part 6 with the following content:

«In the defined by law cases of the provision the right of convicts for the personal safety is applied by the way of the application of the measures of physical influence, special means and weapon to offenders».

Such an approach would organically combine the norms of the General and Special part of the CEC, that are governing the above issues and would realize at the normative level the principle of systematic construction of legal norms, even in cases of their codification [7, p. 200-201].

Moreover, in the current case, the proposed changes to the art. 10 of the CEC fully reflect the content of the part 1 of the art. 106 of this Code, according to which the measures of physical influence, special means and weapon to the convicts that are deprived of liberty to prevent harming the environment by these persons.

2. Nobody must not be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment and punishment (the art. 5 of the Declaration) [2].

A similar provision was reflected in the art. 28 of the Constitution of Ukraine, the Convention against torture and another cruel, inhuman or degrading treatment and punishment, which has been ratified by Ukraine and which, in accordance with the requirements of the art. 9 of «The Basic law», became part of the national legislation of the our country, and also - in the part 3 of the art. 50 of the CrC and in the part 1 of the art. 1 of the CEC of Ukraine.

However, it should be noted that in the art. 106 of the CEC nothing is noticed in this regard, although the restraint measures that determined by law to convicts prisoners have objectively inherently certain physical, mental and other consequences for their application.

Based on this, and taking into account the provisions of the art. 5 of the Declara-

tion logically would be that the art. 106 of the CPC should be supplemented with the part 7 of the following content:

«The application of measures of physical influence, special means and weapon is not intended to cause the physical suffering or the humiliation human dignity».

As E. Svanidze rightly noticed in this regard, absolute prohibition of torture and inhuman or degrading treatment in all likelihood require the fight against impunity where such a prohibition is violated [6, p. 6].

The same conclusion was reached by D. Mardokh, who reasonably believes that the right to freedom from torture and to cruel, inhuman or degrading treatment and punishment is the imperative norm of the international law [4, p. 5].

Considering that one of the goals of the criminal executive legislation of Ukraine, which is enshrined in the part 1 of the art 1 of the CEC, is the prevention of the torture and inhuman or degrading treatment with convicts, the supplement to the art. 106 of this Code with the proposed provision is a reasonable and necessary measure, which, as in the previous cause, is objectively conditioned by the requirements of the General part of the CEC.

3. In the execution their rights and freedoms, every human should only be subject to such restrictions that are prescribed by law solely for the purpose of the provision of the proper recognition and of the respect, the rights and the freedoms of others and the provision of the just requirements of the morality, the public order and the general well-being in a democratic society (the part 2 of the article 29 of the Declaration) [2].

In the Constitution of Ukraine, the specified provision is reflected in several norms, namely:

a) the article 23, which states that every human has the right to the free development of his or her personality, without violating the right and the freedom of others, and has the duties to a society that ensures the free and full development of his personality;

b) the part 3 of the art. 63, in which it is stated that the convict enjoys all the rights of the human and citizen, except for the limitations that are specified by law and established by a verdict of the court;

c) the article 68, in which the provision that everyone is obliged to strictly abide by the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine, not to infringe on the rights and the freedoms, the honor and the dignity of others is enshrined.

Considering the provisions of the General Declaration of the rights of human and of the Constitution of Ukraine, the part 1 of the art. 106 of the CEC of Ukraine should be supplemented by the by the sentence with the following content:

The application of the specified in the law restraint measures is a right of the persons from the number of the personnel of the colonies, even in the causes of the receiving orders from the side of their management regarding the execution of such

actions.

With this approach, it seems that not only the number of the applications to convicts that deprived of liberty, of the measures of physical influence, special means and weapon will decrease, but the principle of the rational application of coercive measures and the stimulus of the law-abiding behavior will also be implemented more substantially and effectively on the practice.

As I.S. Mykhalko rightly noticed in this regard, the peculiarity of the current principle is, first of all, in the fact that the subject of its regulation are:

– firstly, the various emergent extreme forms of the deviant behavior of the convicts, the most conflicting, deviating from the norm of relations;

– secondly, the law-abiding behavior that deserves stimulation, where the methods, the measures of the influence, the remedies and the re-socialization of the convicts are mainly indicated and united in the content of the principle [5, p. 285].

It is for these reasons and in the order of the prevention of unlawful application to persons, serving the sentences in the educational and correctional colonies, of the specified in the law measures of the restraint nature, and so, the realization on the property level such an element of an order of the criminal executive legislation of Ukraine as the prevention of the torture and inhuman or degrading treatment with convicts, and the proposed above modification of the part of the art. 106 of the CEC of Ukraine.

So, if to summarize the results of comparing the content of the General Declaration of the rights of human and the norms of the criminal executive legislation of Ukraine, which concerns legal grounds of the application to convicts in the places of deprivation of liberty, of the restraint measures (the places of isolation – on the international legislation), then it should be noted that the latter do not conform to the specified general international normative legal act, which necessitated the development, within the framework of the current study, of appropriate science-based measures regarding the improvement, in particular, of the norms of the current CEC of Ukraine.

References:

1. Buliko A.N. Bolshoj slovar ynostrannih slov. 35 tisyach slov. Yzd. 3-e, yspr., pererab. Moskva: Martyn, 2010. 704 s.

2. Zagalna deklaraciya prav lyudyny. Zbirnyk mizhnarodno-pravovykh aktiv ta ugod z pytan diyalnosti penitenciarnykh ustanov i povodzhennya z v'yaznyamy. Kyiv: Vyd-vo «ANNA-T», 2008. S. 13—17.

3. Konstytuciya Ukrayiny: chynne zakonodavstvo stanom na 16 sichnya 2019 r.: Ofic. tekst. Kyiv: Alerta, 2019. 81 s.

4. Mardokh D. Borotba z zhorstokym povodzhennyam i bezkarnistyuu ta efektyvne rozsliduvannya zhorstokogo povodzhennya. Dopovid po Ukrayini. Kyiv: «K.I.S.», 2010. 108 s.

5. Mykhalko I.S. Galuzevyj pryncyp racionalnogo zastosuvannya prymusovykh zakhodiv i stymulyuvannya pravoslukhnyanosti povedinky zasudzhenykh yak pidgruntya efektyvnosti diyi osnovnykh zasobiv vypravlennya i resocializaciya zasudzhenykh. Zasoby vypravlennya i resocializaciyi zasudzhenykh do pozbavlennya voli: monografiya / za zag. red. d. yu. n., prof. Stepanyuka A.H. Kherson: Krossroud, 2011. S. 275—298.

6. Svanydze Э. Эффеkтыvние расследованыя зhestokого obrashhenыя. Rukovodyashhye pryncypi po prymenenyу evropejskykh standartov. Kyev: Yzd-vo TOV «VPK «Ekspress-polygraf», 2011. 150 s.

7. Teoriya derzhavy i prava: pidruchnyk dlya stud. yuryd. vyshh. navch. zakl. / O.V. Pogrebnyak, V.S. Smorodynskyj ta in.; za red. O.V. Petryshyna. Kharkiv: Pravo, 2014. 368 s.

СТАНДАРТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ В КПК УКРАЇНИ

ГОРПИНЬОК Оксана Петрівна,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 (далі – ЄКПЛ) гарантує право кожного на свободу та особисту недоторканність і прямо застерігає, що нікого не може бути позбавлено свободи інакше, ніж відповідно до процедури, встановленої законом, і лише у перелічених в ній шести випадках, одним з яких є законний арешт особи з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення. У світлі зазначеного актуальним видається проаналізувати норми КПК України на предмет відповідності стандартам Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо дотримання права на свободу та особисту недоторканність. Існують певні принципи, які входять до предмету розгляду ст. 5 ЄКПЛ, які стосуються застосування запобіжного заходу тримання під вартою або затримання. До них на-

лежить: законність, обґрунтованість судового рішення, презумпція свободи, обґрунтованість підозри. Кожен із названих принципів наповнений своїм змістом та повинен бути ретельно дослідженим на предмет його дотримання. Потрібно відзначити, що більшість названих принципів враховано в нормах КПК України. Можна їх коротко охарактеризувати.

Принцип законності позбавлення свободи означає, що існують підстави, передбачені законом, дотримана процедура, національне законодавство має узгоджуватися з положеннями ЄКПЛ, тлумачитися та застосовуватися у контексті її норм. Такий обов'язок впливає з положень ч. 5 ст. 9 КПК України, у якій зазначено, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Своєю чергою у своїй практиці ЄСПЛ, насамперед, з'ясовує, чи відповідає ЄКПЛ сам національний закон і, зокрема, чи відповідають їй загальні принципи, які сформульовані в ньому чи впливають з нього, зокрема, загальний принцип юридичної визначеності, який, в тому числі, передбачає «якість закону», вимагаючи від закону відповідності принципів верховенства права – ця ідея пронизує всі статті ЄКПЛ. При цьому «якість закону» означає, що у випадку, коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні – для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля. З принципом законності тісно пов'язаний **принцип обґрунтованості судового рішення**. Обґрунтованість судового рішення означає, перш за все, неприпустимість свавілля під час його прийняття. На думку ЄСПЛ свавілля може бути присутнім тоді, коли з боку влади має місце зловживання довірою або обман, коли наказ про затримання особи і взяття під варту насправді не є відповідними до мети, котру переслідують обмеження, дозволені відповідним пунктом статті 5 ЄКПЛ, коли не існує зв'язку між підставою для дозволеного позбавлення свободи, на яку в даному випадку посилаються, і місцем та умовами тримання під вартою, і коли не існує пропорційного зв'язку між підставою для позбавлення свободи, на яку посилаються, і самим триманням під вартою [1, с. 15]. Відсутність будь-яких підстав у рішеннях судових органів, які санкціонують тримання під вартою протягом тривалого часу вважатиметься несумісним із принципом захисту від свавілля.

Рішення про тримання під вартою має містити чіткі підстави та передбачати точну тривалість позбавлення свободи. Відтак будь-яке необґрунтоване продовження тримання під вартою особи буде порушенням відповідного принципу та недотриманням права на свободу та особисту недоторканість. На дотримання цієї гарантії у вітчизняному КПК прийнято рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) від 23.11.2017, (Справа № 1-28/2017) [2]. Відповідно до цього рішення положення ч. 3 ст. 315 КПК України, які передбачають автоматичне продовження застосування заходів забезпечення кримінального провадження

(домашній арешт, тримання під вартою), обраних під час досудового розслідування, за умови відсутності клопотань учасників кримінального провадження, а саме прокурора, під час підготовчого судового засідання та без перевірки судом обґрунтованості підстав для їх застосування, за яких такі запобіжні заходи були обрані, визнано такими, що суперечать положенням ст. 29 Конституції України та ст. 5 ЄКПЛ. Зазначене рішення прийнято з урахуванням справи «Харченко проти України» (рішення від 10.02.2011), у якій ЄСПЛ зазначив, що тримання під вартою без відповідного судового рішення, особливо протягом періоду після закінчення слідства та до початку судового розгляду, а також на підставі судових рішень, винесених на стадії судового розгляду, які не містять визначених строків подальшого тримання під вартою, суперечить вимогам ст. 5 ЄКПЛ [3].

Відповідний принцип знаходить своє втілення, коли забезпечена підозрюваному можливість оскарження судового рішення. У цьому зв'язку доречно вказати на ще одне рішення КСУ від 13 червня 2019 року, (Справа № 3-208/2018(2402/18)), яким було визнано неконституційними положення ч. 2 ст. 392 КПК України щодо унеможливлення окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті. У цьому рішенні КСУ дійшов висновку, що положення зазначеної статті в частині неможливості окремого апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою не гарантують особі ефективної реалізації її конституційного права на судовий захист, не відповідають критеріям справедливості та співмірності (пропорційності), не забезпечують справедливого балансу інтересів особи та суспільства, а тому суперечать вимогам Конституції України [4].

Принцип презумпції свободи означає, що у кожному випадку вирішення питання про тримання під вартою або звільнення, завжди діє презумпція на користь звільнення. Це передбачає, що тягар доведення обставин про доцільність тримання під вартою завжди несе держава, а у випадку будь-яких сумнівів, потрібно приймати рішення на користь звільнення. Відповідний принцип закріплено також у ст. 17 КПК України. Водночас ЄСПЛ наголошує, що доводи «за» і «проти» звільнення з-під варті не повинні бути загальними та абстрактними [5, с. 211].

Принцип «обґрунтована підозра». ЄСПЛ вважає, що термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення. ЄСПЛ також сформував два критерії визначення обґрунтованої підозри (правопорушення, у якому підозрюється затриманий, повинно бути закріплено у кримінальному законі держави; наявними повинні бути факти причетності особи до вчинення цього правопорушення). Вимога про те, що пі-

дозра повинна мати обґрунтовані підстави, є істотним елементом гарантії недопущення свавільного затримання й тримання під вартою. Крім того, за відсутності обґрунтованої підозри особу за жодних обставин не може бути затримано або взято під варту з метою примушення її зізнатися у злочині, свідчити проти інших осіб або з метою отримання від неї фактів чи інформації, які можуть слугувати підставою для обґрунтованої підозри (рішення ЄСПЛ від 21.04.2011р., у справі «Нечипорук і Йонкало проти України») [6]. При чому для обґрунтованої підозри повинні братись до уваги ризики, які можуть обґрунтувати тримання під вартою. Такі ризики чітко прописані в ст. 177 КПК України та загалом співпадають з вимогами ЄСПЛ. Так, відповідно до положень ст. 194 КПК України, слідчий суддя зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе: наявності обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; наявності достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК, і на які вказує слідчий, прокурор; недостатності застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Ключову роль під час вирішення зазначених питань відіграє тяжкість обвинувачення або тяжкість вчинюваного особою злочину. З рішень ЄСПЛ слідує, що у практиці Суду завжди викликала занепокоєння тенденція надавати тяжкості обвинувачення надмірне значення, хоча вона не має бути єдиним та переважним чинником при вирішенні питання про тримання під вартою або звільнення. Відтак рішенням КСУ від 25 червня 2019 року, (Справа № 3-68/2018) визнано неконституційним ч. 5 ст. 176 КПК України, яка передбачала, що запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260, 261 КК України (можливо лише тримання під вартою). КСУ зазначив, що через нормативне регулювання в ст. 176 КПК України, слідчий суддя, суд, зваживши відповідні ризики, обставини конкретної справи, не може застосувати до вказаних осіб інший, більш м'який, ніж тримання під вартою, запобіжний захід. Відповідно, запобіжним заходом щодо таких осіб передбачено виключно тримання під вартою, що обґрунтовано на законодавчому рівні лише кваліфікацією злочину, у вчиненні якого вони підозрюються чи обвинувачуються, тобто слідчий суддя, суд позбавлені можливості винести вмотивоване судове рішення та надати належне обґрунтування тримання під вартою, а це не узгоджується з міжнародною практикою [7].

Список використаних джерел:

1. Посібник із статті 5 Право на свободу та особисту недоторканість. Рада

Європи. Європейський суд з прав людини, 2014. 46 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf (дата звернення: 24.04.2020)

2. Рішення КСУ від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017. Справа № 1-28/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17> (дата звернення: 24.04.2020).

3. «Харченко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2011 року (заява № 40107/02). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662 (дата звернення: 24.04.2020).

4. Рішення КСУ від 13 червня 2019 року № 4-р/2019 Справа № 3-208/2018(2402/18) у справі за конституційною скаргою Глущенко Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19> (дата звернення: 24.04.2020).

5. Ягунов Д. Практика Європейського суду з прав людини (питання кримінального та цивільного судочинства, захисту власності, приватного і сімейного життя). Одеса: Фенікс, 2019. 502с.

6. «Нечипорук і Йонкало проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 квітня 2011 року (Заява N 42310/04). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683 (дата звернення: 24.04.2020).

7. Рішення КСУ від 25 червня 2019 року № 7-р/2019. Справа № 3-68/2018(3846/17, 2452/18, 3657/18, 347/19) за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чернобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19> (дата звернення: 24.04.2020).

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

КРИЖАНОВСЬКИЙ Олексій Миколайович,
*к.ю.н., старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

У процесі реалізації підприємцем своїх прав та свобод правопорушення можуть вчинюватися на різних етапах цього процесу, і щоразу для їхнього припинення й усунення їхніх негативних наслідків необхідна відповідна правоохоронна діяльність компетентних органів, тобто охорона (захист). При цьому на охоронній стадії щоразу здійснюється акт застосування конкретної норми права. Цей акт створює правові умови безпеки підприємництва, сприяє його подальшому розвитку, стабілізації.

Правоохоронна діяльність у сфері підприємництва не обмежується застосуванням норм конституційного, цивільного або кримінального права, що забезпечують безпеку розглянутої сфери [1, с. 4-6]. Така кримінологічна (у широкому розумінні даного терміну) безпека містить у собі виявлення і припинення правопорушень, у тому числі оперативно-розшуковими засобами органів поліції. Останні ведуть велику роботу по виявленню і розшуку злочинців, що посягають на правомірне підприємництво, сприяють відновленню порушених прав і свобод підприємців, притягують винних осіб до адміністративної та кримінальної відповідальності. При усьому функціональному розходженні діяльності правоохоронних органів – суб'єктів права (цивільного, трудового, адміністративного, кримінального тощо) вони поєднуються в єдиному механізмі забезпечення безпеки підприємництва, займають у цьому механізмі своє місце і виконують властиві тільки їм функції.

На жаль, необхідно визнати, що сьогодні неможливо надати реальний захист підприємству, не звертаючись за допомогою до кримінально-правових норм. У той же час, відкритим залишається питання про досягнення позитивних змін у врегульованих підприємницьких відносинах із активним застосуванням кримінально-правових норм. Тим не менш, економічний і правовий аналіз суспільних відносин дозволив виявити в них об'єктивні протиріччя, що вимагають застосування методів кримінально-правового регулювання.

Такі питання прямо пов'язані з проблемою втручання держави у галузь регулювання економічних відносин, у тому числі в підприємницьку діяльність, з межами цього втручання. На думку В.В. Коваленка та А.В. Наумова, призна-

чення норм кримінального права в економіці – не заважати розвиткові економічних відносин [2]. Н.Я. Петраков, С.С. Шаталин, П.Г. Бунін вважають, щодо економічної сфери (мається на увазі і підприємницька) держава зайнята зовсім не своєю справою [3, с. 34]. У цьому мається на увазі як надмірне втручання держави в економіку, так і нераціональна нормотворчість, надмірна кількість та малоефективність кримінально-правових норм. Солідарні з цією думкою і деякими зарубіжними авторами, що пропонують захищати від зайвого державного втручання в економіку силою закону [4, с. 12]. На думку Ф.А. Хайєка, ринок без економічної свободи підприємця також неможливий, як наші устояні уявлення про економічну роль держави і суспільства [5, с. 7]. Прошло уже майже тридцять років з моменту набуття Україною незалежності, а питання захисту підприємництва не втратили своєї актуальності.

Разом із тим, всі економісти визнають право держави регулювати економічні відносини, насамперед, за допомогою правового впливу. Ясно, що можливості стихійного регулювання ринку не безмежні. Стихійні сили не здатні стимулювати реалізацію великих національних програм, наприклад, будівництво комплексу атомних електростанцій, освоєння космосу, розвиток фундаментальної науки, створення системи екологічного захисту тощо. Вони не можуть забезпечити вирішення цілої низки соціальних завдань – розвиток охорони здоров'я, створення соціального забезпечення, вирішення проблеми зайнятості, оборони держави.

Світовий досвід показав, що регулювання ринкових відносин (адміністративне втручання) далеко не завжди носить негативний характер, а іноді навіть необхідне у таких сферах економіки, де традиційно панують стихійні регулятори. У ряді країн Європи та світу успішно використовується державне регулювання ціноутворення, грошової системи, кредиту, діяльності бірж, внутрішньої і зовнішньої торгівлі тощо (Німеччини, Австрії, Данії, Японії, Китаю).

Вироблені і пройшли багаторічну перевірку практикою в Україні та у зарубіжних країнах конкретні механізми державного регулювання, у частковості створення розгорнутої системи нормативно-правових актів. У цьому відношенні, як ми вважаємо, мова повинна йти не про державне регулювання підприємництва як таке, а про межі державного регулювання сфери підприємницької діяльності.

Держава при заохоченні підприємництва, здійснює над ним контроль з метою забезпечення безпеки, захисту життя і здоров'я громадян, охорони природних цінностей. При цьому вона (держава) може заборонити визначені види діяльності або ввести які-небудь обмеження на них. Державне регулювання – це, по суті, різновид правового регулювання [1, с. 6]. Розходження між ними в тім, що правове регулювання здійснюється у більш широкому діапазоні, ніж державне, оскільки охоплює доексплуатаційну стадію господарської діяльності

(створення підприємств, їх реєстрація і т.п.). Зміст же державного регулювання полягає у встановленні на державному рівні різного роду регуляторів.

Межі державного регулювання підприємницької діяльності окреслити складно, оскільки саме втручання залежить від конкретно-історичних умов, від результатів функціонування ринку і т.д. Разом із тим, варто говорити про мінімальне використання кримінально-правових норм у сфері регулювання економічних відносин. Це стане можливим тільки в тому випадку, коли буде гарантовано повноцінний захист сумлінних учасників економічних відносин, а також урахування всіх економічних інтересів. У свою чергу, надання таких гарантій дозволить учасникам економічних відносин дотримуватися розпоряджень закону.

Список використаних джерел:

1. Котковський В.Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні: автореф. дис...канд. юрид. наук: 25.00.02. Запоріжжя, 2007. 19 с.

2. Коваленко В.В. Профілактика економічної злочинності в Україні: концептуальні засади, організаційно-правові основи, проблеми управління: Монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. С. 12—13; Наумов А.В. Рыночные отношения и преступность: реальные возможности уголовного законодательства. Мат. межд. конференции: «Право и европейское сотрудничество». Лондон, 1991. С. 2.

3. Петраков Н.Я., Шаталин С.С., Бунин П.Г. Рыночная экономика. Выбор пути. М., 1991. С. 34.

4. Янош Корнай. Путь к свободной экономике. Москва, 1990. С. 12.

5. Hayek F.A. The Fatal Conceit. The Errors of Socialism. – The Collected Works of F.A. Hayek / Vol.1., The University of Chicago Press. 1989. P. 7.

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ МАРГІНАЛІВ

МОЛЧАНОВ Ростислав Юрійович,
*к.ю.н., доцент кафедри кримінально-
правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Маргінальний спосіб життя є одним із факторів, що створює живильне середовище для злочинності в цілому і для вчинення злочинів окремими категоріями осіб. Так, з початку 90-х років в Дніпропетровській області спостерігалось збільшення кількості злочинів, вчинених відносно бездомних осіб. Переважно, щодо даної категорії осіб вчинялися умисні вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень і катування. В самому середовищі маргіналів мало місце вчинення дрібних крадіжок, заподіяння тілесних ушкоджень та вбивств (як умисних, так і необережних) при спільному вживанні алкоголю. Самі маргінали вчиняли переважно корисливі злочини, що зрозуміло, зважаючи на їх спосіб життя. Це дрібні крадіжки із магазинів, приватних домоволодінь, дачних будівель тощо.

Таким чином, можна стверджувати, що маргінальний спосіб життя і злочинність є взаємопов'язаними явищами сучасного суспільного життя. На фоні тривалої економічної кризи, що ускладнюється підвищенням рівня безробіття серед осіб різних вікових категорій, очікувати тенденції до зниження показників злочинності не доводиться. Єдине, що сприяє на цей час в Україні зниженню показників злочинності, – це стрімке скорочення населення країни, що відбувається з 2012 року. Нас цікавить як детермінація злочинів самих маргіналів, так і злочинів, вчинених відносно маргіналів.

Якщо говорити про злочинність самих маргіналів, то необхідно звернути увагу на самі причини маргіналізації сучасного українського суспільства. Якщо після розпаду СРСР причинами маргіналізації населення були алкоголізм, наркоманія, шахрайські дії на ринку нерухомості, коли громадяни залишалися без житла внаслідок неправомірних дій шахраїв-ріелторів, то сьогодні ситуація де-що інша. Маргіналізація відбувається внаслідок втягнення громадян в шахрайські фінансові операції. Тотальна реклама легкого отримання грошей на власні потреби, у тому числі з використанням телебачення, яскрава реклама на вулицях населених пунктів, листівки в поштових скриньках, розміщення в кожному спальному районі на зупинках громадського транспорту, в торговельних центрах кіосків з отримання так званих «швидких» кредитів та ломбардів, – зтягує недалекоглядних та наївних громадян в тенета шахраїв. При цьому ми можемо спостерігати таку картину: пункти «швидкогроші» з'являються і зникають дуже

швидко, замість одних з'являються аналогічні, але з іншими назвами. Відслідкувати їх появу не складно, але не зовсім зрозуміло, чи опікується місцева влада тим, кому і на який вид діяльності надає ліцензії чи здає приміщення. Говорити про те, що приватні особи – власники торгівельних центрів – будуть звертати увагу на вид діяльності осіб, яким надають приміщення в оренду, не доводиться, тому що гроші на цей час в країні «вирішують все». Заради грошей будь-який власник готовий здати приміщення будь-кому, не намагаючись вникати у те, чим буде займатися такий підприємець. Населення банкрутує, заощадження в сучасних умовах тануть на очах, оскільки не лише світова економічна криза, а й штучно створювані несприятливі ситуації на ринку нерухомості, енергетики, промисловості, землі, прийняття на рівні держави законів, що знищують малий та середній бізнес, штучне підтримання валютних курсів – все це негативно позначається на житті пересічного громадянина країни. Посилення цих негативних тенденцій відбувається і завдяки непродуманим та під час і шкідливим реформам у сфері медицини, освіти, науки, комунального обслуговування населення. Одним із факторів, що має негативний вплив на криміногенну ситуацію, стало і запровадження карантину в країні, коли працююча частина населення вимушено не працює, а, відповідно, і не отримує достатньо коштів для утримання себе і своїх сімей. Більш-менш забезпечено на цей час в країні можуть жити працівники державних структур та військовослужбовці. Інші – вимушені виживати.

Отже, сучасна ситуація в країні є вкрай складною та вибухонебезпечною. Той економічний стан, що сформувався в країні, та психологічний, що формується серед населення, – має всі негативні риси, що можуть призвести до соціального вибуху та збільшення кількості маргіналізованих громадян.

Маргінальна злочинність, виходячи із вищезазначеного, є наслідком дії сукупності факторів, що сприяють та формують даний вид злочинності. При цьому необхідно зазначити, що не лише негативні явища в суспільстві (економічна криза, безробіття та ін.), а й цілком позитивні та корисні (реформи в різних сферах життя, запровадження карантину та ін.) впливають на збільшення показників маргіналізації сучасної злочинності.

В Україні, як і в будь-якому іншому суспільстві мають місце суперечності в різних сферах життя, прорахунки державного управління, соціальні процеси подальшого розшарування населення та зубожіння значної його частки. І все це позначається на розвитку злочинності та її детермінант. Наявність самого маргінального середовища, частини населення, що веде маргінальний спосіб життя, на фоні вказаних процесів, лише поглиблює існуючі кризові явища, і потребує втручання держави, яка у своїй конституції гарантувала всім громадянам правових захист та гідні умови життя.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСОБИ

ОРЛЕАН Андрій Михайлович,
*д.ю.н., доцент, професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ВОЛОШИНА Юлія Вячеславівна,
*викладач кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Проблема захисту особи, її життя та здоров'я ніколи не втрачає своєї актуальності. А в умовах існуючої в Україні та світі економічної, політичної, психологічної, соціальної нестабільності, питання кримінально-правового захисту особи постають більш гостро.

Змістовно, кримінально-правова політика спрямовується на захист особи, її особистої безпеки, здоров'я, життя, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості (розділи I-V, XV, XVII-XIX КК України) [1]. Зазначені злочини в чинному КК України розташовані в різних розділах, мають різні родові об'єкти, але ми об'єднаємо їх одним поняттям «злочини проти особи», зважаючи на високий ступінь їх суспільної небезпечності та шкідливості, а в окремих випадках і непоправності наслідків. При цьому зміст даного напрямку політики спирається на декілька важливих напрямів, що її забезпечують.

Такими напрямками, або складовими кримінальної політики, на цей час в країні є наступні. По-перше, це визначення кола злочинів проти особи та її невідчужуваних прав і свобод, що захищаються в межах кримінального права. По-друге, це встановлення чітких і обов'язкових принципів впливу на злочинність (переважно, насильницьку), пов'язану із посяганням на особу. По-третє, це визначення підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності та покарання при вчиненні малозначних діянь проти особи. По-четверте, це визначення кола обставин, що обтяжують та пом'якшують покарання при вчиненні злочинів проти особи та кваліфікуючих ознак зазначеної групи злочинів. По-п'яте, це встановлення видів і розмірів кримінальних покарань, що можуть бути призначені судом за вчинення злочинів проти особи. При цьому ступінь суспільної небезпечності, обсяг наслідків, ступінь їх непоправності, обстановку вчинення злочину, ознаки суб'єкта злочину, інші обставини дозволяють створити таку диференційовану систему покарань, при якій кожна особа, яка вчинила злочин, отримає справедливе і адекватне вчиненому нею злочину

покарання. Альтернатива кримінальних покарань за злочини проти особи коливається від виправних та громадських робіт до довічного позбавлення волі. Диференційований підхід при призначенні покарання дозволяє суду обирати найбільш ефективні і дієві заходи впливу на засудженого та дозволяє суду за наявності сукупності пом'якшуючих обставин призначати кримінальне покарання більш м'яке, ніж передбачено санкцією статті або і звільняти особу від відбування реальної міри покарання. По-шосте, визначення в кримінальному законі кола суспільно небезпечних діянь, що посягають на особисту безпеку, життя, здоров'я окремих категорій осіб. Такими особами можна назвати державних діячів, працівників правоохоронних органів, військовослужбовців, громадян, які охороняють громадський порядок, службових осіб, працівників органів правосуддя, журналістів тощо, посягання на яких пов'язано із їх професійної, службовою та громадською діяльністю. Незважаючи на те, що такі злочини розташовані в різних розділах КК України, мають різні родові об'єкти, однак, їх об'єднує те, що всі вони мають проміжкову мету заподіяння шкоди вказаним категоріям осіб, щоб примусити їх або зупинити на шляху виконання певних обов'язків (громадських, службових, професійних). По-сьоме, це здійснення більш детального тлумачення правил застосування положень тієї чи іншої кримінально-правової норми в роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України. Тут необхідно зазначити, що ті зміни, що відбулися в кримінальному законодавстві, частину роз'яснень, поданих Пленумом Верховного Суду України скасовують, і роблять неможливим їх застосування. При цьому Верховний Суд України останні роз'яснення щодо тлумачення кримінально-правових норм та правил їх застосування давав у 2010 році. Останні 10 років роз'яснень у вигляді постанов не було. В період 2010-2012 років були окремі листи з роз'ясненнями, але і їх тепер Пленум не видає. Що це означає? В судовій практиці більше немає труднощів при кваліфікації злочинів та призначенні покарання, чи всі питання кваліфікації уже отримали належну увагу і достатньо тих роз'яснень, які були дані раніше. Ні, ні перше, ні друге. Пленум Верховного Суду України в умовах реформування перестав займатися питаннями тлумачення кримінального законодавства. Як видно, Верховний Суд України вважає, що зміни, які вносяться до чинного КК України є настільки чіткими і однозначними, що не викликають ніяких проблем і труднощів при їх застосуванні на практиці. По-восьме, це створення системи перегляду судових рішень різних інстанцій у разі незгоди з ними учасників кримінального судочинства. В рамках даного напрямку розглядаються не лише справи в межах країни, а й ті, що потрапили до міжнародних судів. За результатами рішень, прийнятих Європейським судом з прав людини, судова система України приймає відповідні рішення по скасуванню раніше прийнятих і підкоряється рішенням міжнародної судової інстанції. По-дев'яте, проводиться вивчення слідчої практики органів досудового розсліду-

вання на предмет актуальності та ефективності існуючих кримінально-правових норм, необхідності їх удосконалення чи декриміналізації.

Таким чином, ми бачимо, що існуюча система кримінально-правового захисту особи не є чимось сталим та непорушним, вона змінюється відповідно до вимог часу та потреб практики.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 1 вересня 2019 року (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2019. 264 с.

ВІДМІННІСТЬ ХУЛІГАНСТВА ВІД УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ ТА ПОШКОДЖЕННЯ ШЛЯХІВ СПОЛУЧЕННЯ

ШАЛГУНОВА Світлана Аполлінаріївна,
*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Хуліганство, як злочин, що порушує громадський порядок та основи моральності в суспільстві, має схожі риси з іншими видами злочинів, що викликає труднощі при їх розмежуванні.

Так, Особа-1, 09.01.2017 р., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, прийшов на охоронювану територію Сортувального парку ст. Козятин, і побачивши між коліями карликові світлофори «Нз-9» та «Нз-10», пошкодив кріплення двозначних світлофорних головок до фундаменту, розбив зовнішні світлофільтри червоних вогнів світлофорів [1]. Фактично, дії Особа-1 схожі з наступними ознаками хуліганства: безпричинні агресивні дії, спрямованість на перешкоджання нормальній роботі підприємства, пошкодження чужого майна, поєднане із заподіянням майнової шкоди власнику, усвідомлення протиправності своїх дій Особою-1, протиставлення своїх бажань інтересам суспільства (в даному випадку, підприємства, що забезпечувало роботу транспорту на даному відрізку шляху), перебування особи в стані алкогольного сп'яніння (що супроводжує практично, 98 % хуліганських дій). Заподіяння майнової шкоди при ху-

ліганстві відбувається не завжди, і до обов'язкової ознаки складу злочину не відноситься. Але вивчена судова практика показує, що в більшості хуліганських дій відбувається пошкодження чи знищення майна потерпілої особи від хуліганства або інших об'єктів власності (приватної, колективної, комунальної).

Однак, зважаючи на наявність крім названих, інших ознак злочину, діяння Особи-1 містить ознаки й злочину, що міститься за межами розділу злочинів проти громадського порядку та моральності, а саме – пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, передбаченого ст. 277 КК України [2, с. 149-150]. Такими ознаками є наступні: специфічність роботи підприємства, роботі якого намагався перешкодити Особа-1, місце вчинення злочину, наявність системи обмеження проходу на місце подальшого вчинення злочину, ступінь суспільної небезпечності потенційних наслідків, до яких могли призвести протиправні дії винного.

Фактично, вчинені Особою-1 дії мають об'єктивні ознаки хуліганства: 1) громадське місце; 2) дії, спрямовані на порушення нормальної роботи підприємства, установи, організації – залізничної станції; 3) відсутність будь-якого значимого приводу до таких дій (пошкодження світлофорів); 4) усвідомлення винною особою суспільної небезпечності та протиправності своїх дій з пошкодження світлофорів; 5) обізнаність Особи-1, щодо встановленого порядку руху залізничного рухомого складу та роботи залізничного обладнання, у тому числі і світлофорів; 6) бажання діяти саме таким чином: розбити світлофори і створити такими діями реальну небезпеку для залізничного руху та здоров'я і життя людей (як працівників залізничної станції Козятин, так і пасажирів залізничних потягів, які будуть рухатися через зазначену станцію).

Суд звинуватив Особу-1 в умисному пошкодженні засобів сигналізації, приведення їх у непридатний для експлуатації стан, що могло створити небезпеку для життя людей чи настання інших тяжких наслідків, передбачене ч. 1 ст. 277 КК України. Таким чином, здійснене Особою-1 пошкодження двох карликових світлофорів, вчинене на охоронюваній території залізничної станції, могло призвести до тяжких наслідків на залізничному транспорті. Такими потенційно небезпечними наслідками могли стати небезпека для життя працівників залізничної станції, працівників рухомого складу залізниці, пасажирів, які скористалися послугами залізниці та інших осіб, які не мають ніякого відношення до роботи залізниці. Такими особами могли бути учасники дорожнього руху, які перетинали залізничний переїзд поблизу станції, пішоходи, особи, які мешкають поряд із залізничною станцією тощо. Фактично, коло осіб, які могли постраждати від дій злочинця, могло бути досить великим. Крім того, специфічне місце вчинення злочину та його предмет – залізнична станція (Виробничий підрозділ Козятинської дистанції сигналізації та зв'язку, регіональної філії, Південно-Західної залізниці, ПАТ «Укрзалізниця») і її обладнання, що регулює

залізничний рух (карликові світлофори «Нз-9» та «Нз-10»). На відміну від хуліганства, майнова шкода, заподіяна виробничому підприємству, досить велика, це 30 948 грн.

Отже, дії Особи-1, хоча і мають такі ознаки хуліганства, як безпричинне руйнування об'єктів власності, створення перешкод нормальній роботі виробничого підрозділу підприємства, заподіяння майнової шкоди, однак, місце їх вчинення та об'єкт власності, який було пошкоджено, дозволяють дії винного кваліфікувати як злочин проти безпеки руху залізничного транспорту. Відмінність між хуліганством за ст. 296 КК України та ст. 277 КК України – за предметом. При хуліганстві на наявність предмету злочину законодавець не вказує в диспозиції, а за ст. 277 КК України – предмет є обов'язковою ознакою складу злочину, і це: 1) залізничні шляхи сполучення; 2) будівлі на них; 3) залізничний рухомий склад; 4) засоби зв'язку та сигналізації. А за ознаками об'єктивної сторони хуліганство і умисне пошкодження засобів сигналізації та зв'язку на залізниці цілком співпадають.

Таким чином, в розглянутому випадку місце вчинення злочину і предмет, який було пошкоджено, дозволили відмежувати хуліганство від пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, яке передбачене ст. 277 КК України.

Список використаних джерел:

2. Вирок Козятинського міськрайонного суду Вінницької області від 18.05.2017 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66571938>

3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 вересня 2019 року (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2019. 264 с.

СЕКЦІЯ 5.

СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА. ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ І ПРАВОЗАХИСНІ ІНСТИТУЦІЇ

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

ОСТАШ Марта Андріївна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Постановка проблеми. Проблематика збереження та розголошення адвокатської таємниці в адвокатській діяльності в Україні займає одне з особливих місць у юридичній теорії та практиці. Це обумовлено, насамперед тим, що гарантована норма права адвокатська таємниця не лише встановлює права та обов'язки учасників процесуального провадження, але й має значну морально-етичну сутність, що робить її одним із найважливіших принципів адвокатської діяльності. У зв'язку із цим комплексний аналіз даного питання у світлі євроінтеграційних прагнень України та становлення і розвитку в Україні громадянського суспільства видається своєчасним та визначає особливу актуальність цієї теми.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичним підґрунтям даної роботи є наукові роботи багатьох вітчизняних вчених та теоретиків адвокатури України: Т.В. Варфоломеевої, О.Ю. Костюченко, О.П. Кучинської, С.М. Логінової, М.А. Погорецького, М.М. Погорецького, Н.А. Подольного, С.В. Прилуцького, А.М. Пшукова, О.Г. Яновської та багатьох інших.

Метою публікації є аналіз інституту адвокатської таємниці, а також сутності даного поняття та відомостей, які становлять її предмет.

Виклад основного матеріалу. Необхідно відзначити, що проблема адвокатської таємниці вже довгий час є предметом різноманітних дискусій та суперечок серед теоретиків та практиків юридичної професії, адже адвокатська таємниця – одне ключових питань адвокатської діяльності, яке привертає увагу,

з приводу якого посилено дискутують науковці-правники.

Загалом, адвокатська таємниця є необхідною передумовою наявності самого інституту адвокатури та процесуально-правовою гарантією повноти, об'єктивності та змагальності, зокрема, кримінального процесу.

Президент адвокатської компанії «Полонський і партнери» Ю.М. Полонський підкреслив, що збереження адвокатської таємниці – це один із принципів адвокатури, її розкриття – надзвичайно серйозне порушення, її може бути розкрито лише за письмової згоди клієнта [1, с. 54].

На відміну від Ю.М. Полонського, адвокат Д.В. Кухнюк вважає неприпустимим розголошення адвокатської таємниці за будь-яких обставин. Він зазначає, що під час отримання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю адвокат приймає присягу, в якій він зобов'язується суворо зберігати адвокатську таємницю. Також Д.В. Кухнюк стверджує, що розголошення адвокатської таємниці є порушенням Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Присяги адвоката України, тому адвокатську діяльність такого адвоката може бути припинено, а видане йому свідоцтво анульоване [2, с. 32].

Такі протилежні позиції скоріш за все пов'язані з тим, що саме вкладається їх представниками в поняття «адвокатська таємниця». Під адвокатською таємницею, наприклад Логінова С.М., розуміє відомості, які отримані адвокатом в процесі виконання професійних обов'язків, розголошення яких може завдати збитків фізичній чи юридичній особі (клієнту) [3, с. 13].

Але в рамках виконання доручень клієнтів адвокат стикається з необхідністю дотримання принципу конфіденційності не лише щодо інформації, що стає відомою йому від клієнта, але й щодо інформації, яку отримує в процесі реалізації домовленостей з клієнтом. Вся ця інформація і підпадає під дію принципу конфіденційності і потребує кримінально-правового та цивільно-правового захисту. Принцип конфіденційності адвокатської діяльності якраз реалізується через інститут адвокатської таємниці, що має і юридичний, і етичний характер. Варто зауважити, що за своєю юридичною природою адвокатська таємниця, її режим має відношення саме до діяльності адвоката (в тому числі розповсюджується і на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю).

Проте, зміст ст. 10 Правил вказує і на інших осіб, на яких поширюється режим адвокатської таємниці. Це, зокрема, помічник адвоката, стажист адвоката та особи, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом (технічний персонал). Поширення обов'язку зі збереження конфіденційності інформації працівниками офісу адвоката закріплено не тільки в Україні, але й в законодавстві Нідерландів, Франції, Швеції. Проте, необхідність забезпечити адвокатську таємницю вказаними особами покладається саме на адвоката.

Закріплення принципу конфіденційності потребує і його адекватного правового захисту. За посилення гарантій адвокатської таємниці виступають науковці та практики. Зокрема дана ситуація безсумнівно пов'язана з наявністю такого негативного факту як зростання кількості порушень адвокатської таємниці, причому не тільки зі сторони правоохоронців, але й зі сторони самих адвокатів, про що вказує і відома адвокат, доктор юридичних наук Т.В. Варфоломеева [4, с. 12]. Так, дійсно, на практиці трапляються випадки розголошення адвокатом інформації, що надійшла від клієнта, коли адвокат коментує справу привселюдно, розповідає певні аспекти, які, на наш погляд, є елементами адвокатської таємниці.

У контексті даної теми важливо також приділити увагу питанню, яка кількість інформації не підлягає розголошенню. Згідно з Правилами адвокатської етики, це будь-яка інформація, яка визначається як предмет адвокатської таємниці, логічно, що, в першу чергу, і сам факт звернення за правовою допомогою.

Необхідно розрізняти конфіденційну інформацію та інформацію, що становить адвокатську таємницю; перша – значно ширша за змістом. Конфіденційною є будь-яка інформація, отримана в ході ведення адвокатської діяльності; вона ширша за змістом відповідно до секретності адвоката, може бути розкрита у разі скасування конфіденційності особою, що зацікавлена в її дотриманні. Таємниця адвоката - це інформація, яка не підлягає розголошенню за жодних умов.

Отож, з моменту звернення клієнта до адвоката, останній знайомиться з матеріалами кримінального провадження, збирає певну інформацію, документи, вживає необхідних дій для захисту та надання юридичної допомоги виникає обов'язок зберігати конфіденційність. Клієнт може зупинити період зберігання конфіденційної інформації, погодившись на її розголошення у письмовій формі або в іншій фіксованій формі.

Дані попереднього розслідування, які стали відомі адвокату у зв'язку з виконанням його професійних обов'язків, можуть бути розкриті лише з дозволу слідчого чи прокурора. Юристи, винні в оприлюдненні даних попереднього розслідування, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Вважаємо, що потребує додаткового визначення та нормативного закріплення у законі обсяг адвокатської таємниці, що дорівнюватиме конфіденційній інформації, знявши таким чином небезпеку притягнення адвоката до кримінальної відповідальності за відмову від надання свідчень у межах, що перевищують визначені законом рамки адвокатської таємниці.

Адвокатська таємниця або, як її ще називають, «імунітет» включає:

- конфіденційність побачень адвоката із клієнтом;
- конфіденційність адвокатського офісу;
- конфіденційність листування адвоката із його клієнтом.

У п. 2 ч. 2 ст. 65 КПК України встановлено, що не можуть бути допитані як свідки адвокати – з приводу того, що йому довірено або стало відомо при здійсненні професійної діяльності. У цій нормі йдеться про адвокатів, які, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 66 цього Кодексу, надають або надавали правову допомогу свідку під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій. Також це положення стосується тих адвокатів, які надавали клієнту таку допомогу не у зв'язку з кримінальним провадженням [5, с.18].

Таким чином, у процесі дослідження ми дійшли **висновку**, що адвокатська таємниця дуже тісно пов'язана з принципом конфіденційності адвокатської діяльності. Будь-яка інформація, яку отримує адвокат, залишається відомою лише йому та його помічнику, або вузькому колу людей, якщо це необхідно для вирішення справи. Тобто інформація та всі матеріали у справі повинні бути конфіденційними і не розголошуватися, інакше адвокат або особи, які перебувають з ним у трудових відносинах, мають бути притягнуті до юридичної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Полонський Ю.М. Про адвокатську таємницю. *Право України*. 2012. № 9. 87 с.
2. Кухнюк Д.В. Секрети не врятують. *Право України*. 2012. № 6. 103 с.
3. Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10. Київ, 2002. 19 с.
4. Варфоломеєва Т.В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 7-20.
5. Женина М.А. Теоретические и практические проблемы дисциплинарной ответственности адвоката: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. Москва, 2009. 29 с.

ПРИВАТНА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

СВИШ Анастасія Віталіївна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку громадянського суспільства, розширення демократичних принципів щодо захисту прав людини, захисту інтересів юридичних осіб, особливої актуальності набуває процес розвитку послуг приватних охоронних та детективних структур, як певної альтернативи державним правоохоронним органам. Приватна детективна діяльність здійснюється на сьогодні в умовах повної правової неврегульованості, що фактично створює умови для порушень прав та свобод людини і громадянина. Тож надзвичайно важливо легалізувати приватну детективну діяльність, що поставить її під необхідний контроль з боку держави, а також встановить законодавчі гарантії дотримання прав і свобод громадян.

Стан розробки. Проблематиці організації та здійснення детективної (розшукової) діяльності присвячено увагу у працях багатьох вчених, зокрема: Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко, Т. Іванюта, А. Заїчковська, В. Калетняк, А. Крисін, О. Костирін, Г. Леонова, О. Озаріна, В. Мачуський, В. Постульга, О. Литвин, О. Сатановський та М. Федорін та інших.

Метою публікації є аналіз перспектив та форм приватної детективної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, завдяки художній літературі та кінопродукції, вже склався стереотипний узагальнений образ детектива. Як правило, це освічена та ерудована людина, яка знає кілька мов, має багатий життєвий досвід, вміє аналізувати складні ситуації, логічно мислити та миттєво приймати правильні рішення в екстремальних ситуаціях, а також повністю несе за них відповідальність. Також, зазвичай, у нього відмінне почуття гумору, і він володіє приголомшливими акторськими здібностями, оскільки детективам часто доводиться перетілюватися в інші образи [1].

Як відомо, у всій Європі професія приватних детективів визнана директивою Європейського Співтовариства 1967 року, яка гарантує свободу підприємництва в усіх країнах-членах ЄС. Жодна країна не вправі заборонити або обмежити права приватного підприємця, не будучи при цьому не засудженою Європейським судом [2].

Діяльність приватних детективів і приватних детективних агентств подібна

до діяльності правоохоронних органів. Зазвичай детективною діяльністю навіть займаються люди, які в минулому мали відношення до органів державної безпеки, правоохоронних органів, розвідувальних служб або інших державних органів, які мають відношення до оперативної діяльності. Водночас, слід усвідомлювати, що детективні структури не повинні замінювати чи перебирати на себе функції державних правоохоронних органів. Саме тісна співпраця цих суб'єктів, в межах окреслених чинними законодавчими актами повноважень, сприятиме розвитку цілісної системи захисту інтересів фізичних та юридичних осіб в державі.

Функціонування приватних детективів, детективних підприємств та їх об'єднань, на наш погляд, здатне підвищити відповідальність державної правоохоронної системи за своєчасне та професійне реагування на потреби громадян і суспільства, а також може звільнити правоохоронців від необхідності виконання незначних та невластивих їм функцій. Можливо навіть сприятиме загальному покращенню криміногенної ситуації. Це підтверджує досвід держав, у яких приватна детективна діяльність врегульована на законодавчому рівні й слугує задля збільшення можливості громадян та юридичних осіб отримати належний захисті своїх прав та інтересів.

Серед найбільш популярних послуг, які надають приватні детективи та детективні агентства виділяють такі, як: пошук осіб, місце перебування яких не відоме; розшук зниклого майна та домашніх тварин; виявлення подружньої зради; проведення збору інформації щодо потенційних партнерів (дослідження та вивчення репутації та фінансового стану позичальників та інших партнерів, також їх спроможності реально виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання, що певною мірою запобігає укладенню досить ризикових угод та ухиленню боржників від сплати заборгованості); забезпечення безпеки бізнесу; проведення перевірки способу життя дітей; виявлення фактів правопорушень та проведення найрізноманітніших розслідувань, наприклад, порушень прав інтелектуальної власності, незаконного використання товарних знаків, шахрайства в інтернеті тощо [3].

У нашій державі на сьогодні такий вид діяльності офіційно не визнаний, тому і не знайшов свого законодавчого врегулювання, хоча фактично приватною детективною діяльністю досить давно та результативно займаються фізичні та юридичні особи. За неофіційними даними, зараз майже в усіх регіонах України працює декілька тисяч приватних детективів та приватних детективних агентств. Тож очевидним є те, що процес становлення та функціонування в Україні приватної детективної діяльності є незворотнім.

І хоча законодавчо здійснення приватної детективної діяльності в Україні досі не визначено, відповідні законопроекти для подолання цієї прогалини вже розроблялися. Так, з 2000 року було зареєстровано ряд законопроектів про при-

ватну детективну діяльність, які, на жаль, не отримали законодавчої підтримки. На наш погляд, прийняття такого Закону України не тільки дозволить легалізувати детективну діяльність та вивести її з тіні, поставити під необхідний контроль держави, а також суттєво розширить можливості сторони захисту щодо збору доказової бази [3].

На даний час у Верховній Раді України зареєстровано проєкт закону № 3010 від 04.02.2020 «Про приватну детективну діяльність», який визначає основні права та обов'язки приватних детективів, регламентує їхню діяльність та встановлює, хто має право займатися приватним розшуком. Приватна детективна діяльність визначається як незалежна професійна діяльність приватного детектива або діяльність детективного агентства щодо надання замовникам приватних детективних послуг з метою забезпечення захисту їх прав та законних інтересів на платній договірній основі [4].

У статті 3 вказаного Законопроєкту України передбачено, що приватним детективом може бути фізична особа, яка має громадянство України, повну вищу юридичну освіту або вищу освіту за спеціальністю «правоохоронна діяльність», володіє державною мовою, стаж роботи в галузі права або правоохоронної діяльності 3 роки, пройшла відповідне навчання з метою зайняття приватною детективною діяльністю та отримала свідоцтво про право на заняття приватною детективною діяльністю.

Не може бути приватним детективом особа, яка має непогашену чи не зняту судимість за вчинення кримінального правопорушення; визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною; перебуває на обліку в психоневрологічних або наркологічних установах охорони здоров'я; позбавлена права на зайняття приватною детективною діяльністю протягом двох років з дня прийняття рішення Уповноваженим органом регулювання про припинення права на зайняття приватною детективною діяльністю [4].

У законопроєкті цілком слушно присвячено увагу гарантуванню детективної таємниці - інформації, яка стала відома приватному детективу у зв'язку з наданням ним послуг і яка захищатиметься згідно із законом. Так, закріплюється, що інформація з питань, щодо яких здійснювалася приватна детективна діяльність, та відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини та громадянина, становлять детективну таємницю. Приватним детективам та працівникам приватних детективних агентств встановлюється обов'язок забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до відомостей, що становлять детективну таємницю, або їх розголошення, а також заборона розголошення та/або використання таких відомостей у своїх інтересах або інтересах третіх осіб. А за використання таких відомостей з метою шантажу інших осіб пропонується передбачити відповідальність [4].

Узагальнюючи, можна сформулювати наступний **висновок**: забезпечення

безпеки громадян України та й країни в цілому є першочерговим завданням держави, однак чинне законодавство України у цій сфері відстає від життєвих реалій. Довгоочікуване прийняття закону, що врегулював би правовідносини у сфері детективної діяльності, має забезпечити єдину державну політику в детективній діяльності, що дозволить здійснювати досить дієвий державний контроль за правомірним використанням вогнепальної зброї і спеціальних засобів співробітниками детективних організацій, створити умови для розвитку цивілізованого ринку послуг, які будуть надаватися детективами, перешкоджати появі на ринку непідготовлених і недобросовісних суб'єктів, сприяти захисту прав і законних інтересів громадян.

Список використаних джерел:

1. Не «правова» професія – ДЕТЕКТИВ. URL: <https://dobrobut.biz.ua/ua/ne-pravovaja-professija-detektiv> (дата звернення: 26.04.2020)
2. Рада знову взялася за приватних детективів: Чи буде їх діяльність легальною? URL: <https://ua.112.ua/mnenie/rada-znovu-vzialasia-za-pryvatnykh-detektyviv-chy-bude-ikh-diialnist-lehalnoiu-526120.html> (дата звернення: 25.04.2020)
3. Про детективів у сучасній Україні. Юридичний портал Протокол. URL: https://protocol.ua/ua/pro_detektiviv_u_suchasniy_ukraini/ (дата звернення: 27.04.2020)
4. Про приватну детективну діяльність: Проект Закону України від 04.02.2020 № 3010. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ЛЮ1325А.html (дата звернення: 25.04.2020)

РЕКЛАМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА: ВИМОГИ ТА ОБМЕЖЕННЯ

СКЛЯРУК Катерина Іванівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Професійна діяльність адвокатів є особливою та має певну специфіку. Це обумовлено тим, що адвокатська діяльність є професією публічної довіри, що є важливим і необхідним елементом будь-якої правової держави. Адвокатура – важливий інструмент дійсної і діючої демократії. Адвокат повинен володіти спеціальними навичками, високим рівнем кваліфікації та особливими моральними якостями, адже виконує важливу соціальну місію – захищає права і свободи людини, сприяє здійсненню правосуддя і належному функціонуванню правової системи, допомагаючи правовими засобами вирішувати складні життєві проблеми, що виникають у багатьох громадян, роз’яснюючи їм чинне законодавство, консультуючи з питань реалізації правових норм, представляючи інтереси фізичних і юридичних осіб у судах та інших державних органах [1, с. 46].

Публічний характер адвокатури вимагає особливого регулювання публічності адвокатів. Це стосується і рекламування адвокатських послуг, що є одним із етичних принципів адвокатської діяльності, регламентованих міжнародними актами, актами Євросоюзу [2; 3] та внутрішніми актами країн-членів, а також українським законодавством у сфері адвокатури та адвокатської діяльності. Регулювання вмісту адвокатської реклами в країнах-членах Європейського Союзу є зовсім різним та характеризується особливостями і традиціями кожної країни. Так, у деяких країнах-членах ЄС вимоги до рекламування адвокатської діяльності є м’якшими, а в деяких – значно жорсткішими. Діяльність адвоката, пов’язана із залученням рекламних послуг, у таких країнах вважається приниженням благородності професії та ображає гідність адвоката.

Проблеми функціонування адвокатури у своїх працях піднімали С. Логінова, В. Медведчук, М. Михеєнко, О. Святоцький та інші. питання адвокатської реклами та її регулювання у національній та зарубіжній науковій літературі досліджували І.Ю. Гловацький, С.В. Компанейцев, С.А. Деханов, М. Петровська, А. Редзюк та інші, однак це не вичерпує можливостей подальшого дослідження різних аспектів цієї проблематики. Метою даної публікації стало висвітлення проблеми допустимості та доцільності, вимог та обмежень рекламування адвокатської діяльності.

Однією з фундаментальних основ високих професійних стандартів адвокатури є Правила адвокатської етики, що затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17.11.2012 і чинні на сьогоднішній день в редакції від 09.06.2017 [4] (втім, останні зміни до Правил адвокатської етики були внесені рішенням З'їзду адвокатів України, який відбувся 15 лютого 2019 року). На сучасному етапі Правила адвокатської етики вимагають від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки, закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки, врегульовують конфлікти інтересів та суперечності в адвокатській діяльності, мають захисну функцію від упереджених та дискримінаційних переслідувань адвокатів. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає дотримання Правил адвокатської етики як одного з основних професійних обов'язків адвоката.

Саме Правила адвокатської етики (ст. 13) встановлюють певні вимоги до рекламування адвокатської діяльності у розділі, що стосується основних принципів адвокатської етики. Так, адвокату гарантується право рекламувати свою діяльність із дотриманням чинного законодавства та Правил адвокатської етики. Також тут визначено яку інформацію не повинні містити рекламні матеріали адвоката, й зокрема це: оціночні характеристики; критика інших адвокатів; заяви про вірогідність успішного виконання доручень та інші заяви, що можуть викликати безпідставні надії у клієнтів; вказівки, які можуть сформулювати уявлення, що діяльність саме цього адвоката характеризується рисами і показниками, притаманними в дійсності адвокатурі як такій [4].

У п. 3 вказаної статті встановлюється, що рекламні матеріали про діяльність адвоката мають бути об'єктивні і достовірні, чіткі та зрозумілі, викладена в них інформація не повинна вводити клієнта в оману, має відповідати загальноприйнятим естетичним вимогам, не принижувати та не дискредитувати професію і статус адвоката України та інститут адвокатури загалом [4].

Адвокати, що здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, через адвокатське бюро чи об'єднання (керівники адвокатського об'єднання) несуть персональну відповідальність за достовірність інформації про себе, зазначену в рекламних матеріалах, а також за її відповідність чинному законодавству та Правилам адвокатської етики. У разі виявлення адвокатом (керівником бюро чи об'єднання) факту поширення без відома реклами його діяльності, яка не відповідає зазначеним вимогам, він зобов'язаний вжити всіх розумно доступних заходів для спростування і коригування такої рекламної інформації та повідомити про це регіональну кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури.

Зважаючи на окреслені вимоги та обмеження щодо рекламування адвокатських послуг, можна погодитися з думкою І. Костіна, який підкреслює, що єдиним видом реклами, яка може вважатися як ефективною, так і відповідати етичним аспектам адвокатської діяльності - є рекомендації [5]. Зважаючи на те,

що в невеликих містах всі один одного знають і новини поширюються швидко, дійсно, для більшості регіональних юристів особиста позитивна рекомендація – це дієвий інструмент розширення кола клієнтів.

Однак в умовах розвитку ринку юридичних послуг тільки позитивного ефекту від рекомендацій і візитівок вже може не вистачати. Необхідно будувати власний бренд, й зокрема з використанням соцмереж, а також поглиблювати свої знання і використовувати досягнення юридичного маркетингу.

Узагальнюючи, відзначимо, що у світлі євроінтеграційних прагнень України питання стандартів адвокатської діяльності та відповідності їх європейським стандартам є актуальним. Особливо дискусійними сьогодні є питання заборони адвокатської реклами в країнах ЄС, що пояснюється відкриттям кордонів у країнах-членах для іноземних юристів та вимогою Комісії ЄС щодо регулювання діяльності адвокатів у єдиному уніфікованому правовому полі. Розширення ринку юридичних послуг у європейському просторі за рахунок збільшення числа адвокатів, очевидно, збільшує конкуренцію між ними, що змушує адвокатів рекламувати свою діяльність і використовувати для цього всі можливості, які існують на сьогоднішній день, в тому числі мережу Інтернет. Однак важливо, щоб рекламування адвокатської діяльності відповідало нормам адвокатської етики.

Список використаних джерел:

1. Кравчук В.М. Адвокатура як особливий вид громадських об'єднань. *Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи*: Збірник тез доповідей на науково-практичній конференції. Тернопіль: «Терно-граф», 2008. С.46—50.

2. Директива Ради Європейського Економічного Співтовариства 77/249/ЄЕС від 22 березня 1977 р. про сприяння здійсненню ефективного та вільного надання послуг адвокатами. URL: <https://base.garant.ru/2564447/> (дата звернення 25.04.2020).

3. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (дата звернення 25.04.2020).

4. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17.11.12 року. Редакція від 09.06.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12/>

5. Костін І. Реклама адвокатської діяльності. *Думка адвоката*. URL: <https://blog.liga.net/user/kostin/article/2816> (дата звернення 25.04.2020).

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОСТІ НА СУДОВУ ВЛАДУ

ЦИБУЛЬСЬКА Юлія Віталіївна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Актуальність теми. Сьогодні усе активніше влада намагається апелювати до громадської думки, прислухатися до неї, використовувати її у своїй управлінській діяльності. Великий вплив громадськість здійснює й на судову владу. Відповідно до законодавства та виходячи з конституційних положень, громадськість може брати участь у реалізації судової влади у будь-який спосіб, за виключенням тих, які прямо заборонені законом.

Дійсно, становлення незалежної та неупередженої судової системи в Україні неможливе без довіри громадян до судових процесів і рішень, без підтримки громадськості, що сприятиме виробленню ефективного зворотного зв'язку між державою та суспільством. Отож, особливої актуальності набуває пошук шляхів та методів взаємодії судів і громадськості, що стимулюватимуть громадянську активність і гарантують підвищення авторитету та довіру до судової влади.

Аналіз останніх досліджень. Різноманітним аспектам функціонування громадського контролю присвячено праці В. Афанасьєва, С. Денисюка, С. Кушнір, І. Попової. Соціологію громадської думки і її формування досліджували Г. Тард, Дж. Геллап, Е. Ноель-Нойман. Громадський контроль за діяльністю різних органів влади розглядали О. Бондарчук, Л. Гапоненко, Г. Пришляк. Дана проблематика входить в коло наукових інтересів таких вчених, як: К. Бабенко, В. Кравчук, О. Красовська, В. Маляренко, А. Селіванов, та й практиків (В. Городовенка, П. Каблака, В. Петренка, В. Співака).

Метою публікації є дослідження впливу громадськості на судову владу, а також правовий аналіз його нормативного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Громадський вплив — це фактор демократизації будь-якої інституції. Він підвищує якість роботи органів судової влади та допомагає досягненню відкритості та прозорості їхньої діяльності. Також взаємодія влади та громадськості спостерігається через налагодження дієвих способів взаємодії та комунікації [1, с. 53-60].

Дієвими формами комунікаційної діяльності суду, дійшов висновку у своєму дисертаційному дослідженні П. Каблак, може бути створення відділів зв'язків з громадськістю, комітетів взаємодії зі ЗМІ, популяризація веб-сайтів судів, взаємодія з цільовою аудиторією суду, особливо молоддю, за допомогою просвітницьких тематичних зустрічей суддів зі школярами, студентами [2].

Як зазначає В. Кравчук, громадський вплив на судову владу можливий завдяки гласності, публічності судового розгляду; інституту відводу суддів з ініціативи учасників судового процесу або самих суддів; участі громадян у здійсненні правосуддя через присяжних; включення представників юридичної громадськості до складу кваліфікаційних комісій суддів [3, с. 34-41].

Аналізуючи події українського сьогодення, можна виокремити два прояви громадського впливу на сферу правосуддя: легітимний та нелегітимний вплив. *Легітимний вплив* — це передбачені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» можливості представників громадськості впливати на функціонування судової влади. До прикладу, ст. 87 вказаного закону регламентує діяльність Громадської ради доброчесності (далі - ГРД), яка утворюється з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності. Вона складається з 20 членів, якими можуть бути представники правозахисних громадських об'єднань, юристи-науковці, адвокати, журналісти, які мають хорошу професійну репутацію та є політично нейтральними та доброчесними [4]. Діяльність ГРД здійснює чи не найважливіший вплив на судову владу, адже вона збирає, перевіряє та аналізує інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді) та надає цю інформацію та висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності Вищій кваліфікаційній комісії суддів України. Для здійснення своїх повноважень ГРД створює інформаційний портал для збору інформації щодо професійної етики та доброчесності суддів, кандидатів на посаду судді. ГРД надається доступ до державних реєстрів. Якщо члени громадськості є знайомими або родичами, або мають конфлікт інтересів з кандидатом на посаду судді, то вони відмовляються від участі у розгляді питання про надання висновку про невідповідність судді [4].

Нелегітимний вплив має місце, коли представники громадськості зривають судові засідання, організовують протестні акції на території судових органів, влаштовують безлад, блокують роботу суддів та апарату суду, поведуться агресивно чи іншим чином залякують та здійснюють тиск на суддів. «Судові заворушення» в окремих судах вже стають буденним явищем. До прикладу, колективи місцевих судів Одеської області, судів міста Києва, та й інших регіонів неодноразово скаржилися на блокування входу до суду, коли працівники не можуть пройти на свої робочі місця, а учасники судового процесу не можуть пройти в зали судових засідань [5]. Невідомі особи, які називають себе журналістами та представниками різних громадських організацій, відмовляючись від пред'явлення документів, частіше за все одягнені в камуфляжну форму, проходять в зали судових засідань та під час судових засідань відкрито висловлюють свою неповагу та недовіру до судової влади, що супроводжується криками «Га-

нба», репліками та коментарями, що ображають склад суду, навіть погрожують. Це стало причиною зриву не одного десятка судових засідань та є грубим порушенням конституційного права громадян на доступ до правосуддя. Усі такі й подібні дії розцінюються суддями як втручання в діяльність суддів та суду в цілому з метою перешкодити виконанню ними службових обов'язків [6], за що передбачена відповідальність статтею 376 Кримінального кодексу України.

Безперечно, інституції громадянського суспільства мають бути залучені до організації та функціонування судової влади, однак лише за умови дотримання принципу її незалежності. Метою включення інституцій громадянського суспільства до цього процесу, як зазначає Р. Мельник, є залучення додаткових людських, організаційних, фінансових та технічних ресурсів для сприяння процесу децентралізації державного управління і підвищенню його якості, скорочення державних видатків і запобігання корупційним ризикам [7]. Залучення громадськості до процедури формування штату професійних суддів незалежної від влади громадськості, надання їй можливості впливати на владу під час прийняття відповідних рішень, підтвердження представниками громадянського суспільства необхідного рівня доброчесності судді (кандидата на посаду судді) та його високих моральних якостей, — усе це є дієвим кроком, спрямованим на відновлення довіри громадян як до окремого судді, так і до судової влади в цілому [7].

Таким чином, можна підсумувати, зробивши такий **висновок**: вплив громадськості на судову владу може мати місце як оцінювання представниками громадськості рівня виконання судами своїх повноважень, ефективності їх функціонування і відповідності їх критеріям професійної етики та доброчесності [8, с. 15]. Однак такий вплив має завжди бути легітимним, залишатися в рамках, передбачених законодавством, і не перетворюватися на кримінально каране втручання в діяльність суддів або тиск на суд. Лише за умови дотримання принципу незалежності судової влади і суддів можливий розвиток України як демократичної та правової держави. Становлення легітимного взаємозв'язку суду з громадськістю сприятиме суспільному контролю за судом та зростанню довіри до нього, брак якої сьогодні відчувається доволі гостро.

Список використаних джерел:

1. Кравчук В.М. Громадський контроль у функціонуванні судової влади. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. №3(45). С. 53—60.
2. Каблак П.І. Взаємовідносини судової влади та громадськості (правові і організаційні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Львів, 2015. 211 с.
3. Кравчук В.М. Громадськість у функціонуванні судової влади *Юридична наука та практика: виклики сучасності*: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ,

17 вересня 2015 року. Тези наукових доповідей. К., 2015. С. 34—41.

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 2 червня 2016 р. Редакція від 11.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

5. Хуліганів не спинити. 06.04-12.04.2019. URL: https://zib.com.ua/ua/137084-agresivni_vidviduvachi_zirvali_sudove_zasidannya_pogrozhuyc.html (дата звернення 25.04.2020).

6. Узагальнення фактів тиску на суддів та втручання у діяльність судів України. URL: <https://oda.arbitr.gov.ua/sud5037/pres-centr/news/297614/> (дата звернення 25.04.2020).

7. Мельник Р.С. Громадська рада доброчесності як відповідач в адміністративному суді: «за» і «проти». URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/gromadska-rada-dobrochesnosti-yak-vidpovidach-v-administratyvnomu-sudi-za-i-protu/> (дата звернення 25.04.2020).

8. Кравчук В.М., Кравчук В.М. Громадський контроль судової влади як спосіб відновлення довіри суспільства до судів та суддів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 3. С. 11—16.

РЕЗУЛЬТАТИ ІНТЕРНЕТ-ОПИТУВАНЬ
(інформацію взято з сайту
www.LegalActivity.com.ua)

**Національний розвиток держави і права повинен ґрунтуватися,
у першу чергу, на:**

Досвіді провідних країн світу	38.0 %
Інноваційних підходах	32.1 %
Наукових розробках вітчизняних учених	14.1 %
Вітчизняних правових традиціях	14.1 %
Важко відповісти	1.7 %

Перший голос: 25.03.18 16:00

Останній голос: 08.15.20 11:00

**На Вашу думку чи забезпечують реалізацію принципу
верховенства права законодавчі реформи 2019 року?**

Ні, не забезпечують	43.2 %
Забезпечують частково	40.6 %
Важко відповісти	10.9 %
Так, забезпечують	5.2 %

Перший голос: 25.03.18 16:00

Останній голос: 08.05.20 11:00

«АКТУАЛЬНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ»
LegalActivity

Міжнародні юридичні науково-практичні конференції
за різними юридичними напрямками

Шановні юристи, науковці, колеги!

Запрошуємо Вас до співпраці на Інтернет-сторінках нашої конференції. Участь у конференції дозволить Вам оприлюднити результати Ваших наукових досліджень і одержати на них відгуки, обмінятися думками з фахівцями різних юридичних спеціальностей.

Надіслані Вами тези доповідей розміщуються на сайті – www.LegalActivity.com.ua у відповідних тематичних секціях конференції та стають доступними для ознайомлення і обговорення кожному користувачеві світової мережі ІНТЕРНЕТ у будь-якій країні світу.

Архівація та збереження матеріалів конференції як Інтернет-ресурсу забезпечать подальшу індексацію результатів Ваших наукових досягнень у пошукових системах, а активне анонсування Інтернет-конференції сприятиме формуванню необхідного для Вас іміджу.

За результатами кожної конференції виходить друком збірник матеріалів, у якому знаходять своє відображення тези наукових доповідей усіх її учасників.

Усі опубліковані матеріали конференції вносяться до наукометричної бази Science Index.

Детальну інформацію Ви можете знайти на сайті –
www.LegalActivity.com.ua

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

«АКТУАЛЬНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ»

(м. Київ, 29 квітня 2020 року)

«ПРАВО І ДЕРЖАВА В ПЕРІОД КРИЗ: РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ»

Адреса для кореспонденції:

поштовий індекс 04050,
м. Київ, вул. Мельникова, 6,
поштове відділення зв'язку №50, а/с № 57.

(відповідальна за випуск Смеречинська Н.І.)

Контактний телефон: +38 098 03 89998

Е-пошта: LegalActivity@ukr.net

Сайт: <http://www.LegalActivity.com.ua>

Здано до складання 05.05.2020 р. Підписано до друку 12.05.2020 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура SchoolBook.

Друк лазерний.

Умовн.-друк. арк. 5,7

Видавничий дім «АртЕк»

04080, Київ. Тел.: (067) 440-11-37

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ДК № 4779 від 15.10.2014 р.